

Ängs- och betesmarker

– en genomgång av tillgänglig
statistik

Ängs- och betesmarker

– en genomgång av tillgänglig statistik

2008-11-18

Miljöenheten och
Statistikenheten

Förord

Jordbruksverket är miljömålsansvarig myndighet för miljökvalitetsmålet ”Ett rikt odlingslandskap”. Det innebär bl.a. att Jordbruksverket ska utveckla och redovisa indikatorer för hur mål och delmål nås. Uppföljning av mängden betesmarker och slåtterängar är en viktig sådan indikator.

Indikatorn ”areal betesmark” används både nationellt och regionalt. Det är ett absolut krav att en sådan indikator är transparent och tydlig. I nuläget förekommer stora problem med att olika siffror kommuniceras i olika sammanhang.

Statistiska centralbyrån (SCB), enheten för lantbruksstatistik, har av Jordbruksverket fått i uppdrag att följa upp betesmarksindikatorn ”areal betesmark” genom en fullödig genomgång av betesmarksstatistiken. Uppföljningen har kunnat genomföras tack vare de projektmedel till miljömålsuppföljning som varje år fördelas av miljömålskansliet.

Målet med uppföljningen har varit att utreda och sammanfatta betesmarkernas utbredning och hur data samlats in och kommer att samlas in i olika sammanhang. Det har också ingått att reda ut vad som är verkliga värden och vad som är statistiska artefakter samt att ge förslag på förändrad insamling eller redovisning av statistiken.

Torben Söderberg, miljöenheten och Ann-Marie Karlsson, statistikenheten har för Jordbruksverkets del beställt och granskat rapporten. Gerda Ländell och Lovisa Reinsson vid SCB har varit huvudförfattare till studien och ansvarar för dess innehåll.

Jönköping december 2008

Innehåll

Sammanfattning	7
Slutsatser	9
1 Inledning	13
1.1 Bakgrund	13
1.2 Syfte	13
2 Tidigare studier	15
3 Begrepp och definitioner	17
3.1 Svensk standard för ägoslagsklassificering.....	17
3.1.1 Användning av de officiella definitionerna.....	18
3.1.2 Ansvar för de officiella definitionerna.....	18
4 Stödformer för betesmarker och slåtterängar.....	19
4.1.1 Åren 1986-1996.....	19
4.1.2 År 1995.....	20
4.1.3 Åren 1996 och 1997	20
4.1.4 År 1998.....	21
4.1.5 Åren 1999 och 2000	21
4.1.6 Åren 2001-2006.....	21
4.1.7 År 2007.....	22
4.1.8 År 2008.....	22
5 Underlag för den officiella lantbruksstatistiken om betesmark och slåtteräng	23
5.1 Jordbruksräkningarna	23
5.2 Lantbruksregistret baserat på postenkäter	23
5.3 Lantbruksregistret baserat på stödansökningar och postenkäter	23
5.4 Preliminär statistik baseras på stödansökningar.....	24
5.5 Benämningar inom lantbruksstatistiken under senare år.....	24
5.6 Vid strukturundersökningarna används definitionerna enligt svensk standard.....	24
5.7 Definitioner som används vid stödansökningar	25
5.7.1 Ändrade stödregler påverkar den praktiska tillämpningen av definitionerna ..	25
5.7.2 Inom gårdsstödet ska endast utnyttjad betesmark och slåtteräng redovisas.....	25
5.7.3 Regler i gårdsstödet om förekomst av träd kan påverka redovisningen	27
6 Kvalitetsaspekter för betesmark och slåtteräng enligt lantbruksstatistiken.....	29
6.1 Svårt att avgränsa begreppet betesmark mot övriga markslag.....	29
6.2 Minskande trend för betesmark och slåtteräng under 1900-talet	29

6.3	Tidigare fokuserades på variabler som var viktiga för produktionen	31
6.4	Osäker statistik om betesmarksarealer under slutet av 1900-talet	32
6.4.1	Arrenderad betesmark redovisades inte alltid till LBR	32
6.4.2	Förtryckta arealuppgifter rättades inte	32
6.5	Betesmark och slåtteräng som får arealstöd följs upp på ett bättre sätt	33
6.5.1	Detaljerad statistik utifrån stödansökningarna	33
6.5.2	Betesmark och slåtteräng som får stöd kontrolleras.....	33
7	Officiell lantbruksstatistik om betesmarksarealer från 1980-talet och framåt	35
7.1	Svårtolkad tidsserie på grund av ändrade förutsättningar	35
7.2	Vikande trend under senare år för redovisad areal av betesmark och slåtteräng	37
7.3	Mest betesmark i jordbrukskommuner.....	38
7.4	Stor variation mellan länen	39
7.4.1	Jämförelse av länens betesmarksarealer.....	39
7.5	En tydlig ökning av redovisade betesmarksarealer vid EU-inträdet	42
7.6	Effekterna av förändringar i stödsystemet varierar mellan olika län	42
7.6.1	Många län följer samma mönster	44
7.6.2	Kalmar och Gotlands län.....	49
7.6.3	Dalarna och Jämtlands län.....	50
7.6.4	Tre av Norrlandslänen.....	51
7.7	Bland betesmarkstyperna dominerar typen ”vanlig” betesmark	52
7.7.1	Den ”vanliga” betesmarksarealen minskar	54
7.7.2	Arealen slåtteräng ökar.....	54
7.7.3	Arealen skogsbete pendlar upp och ner.....	56
7.7.4	Arealen fäbodbete ökade år 2005.....	58
7.7.5	Arealen alvarbete ökar något.....	60
7.7.6	Outnyttjad betesmark redovisas inte från och med 2008	61
7.8	Arealen ospecificerad betesmark minskar.....	62
7.9	Betesmark vid jordbruksföretag med mindre än två hektar åkermark	63
8	Statistik från stödsystemen avseende betesmark och slåtteräng	67
8.1	Allmänna och särskilda värden (tidigare grund och tilläggsersättning).....	67
9	Betesmark utanför lantbruksstatistiken	71
9.1	Fritidsjordbruk med betesdjur utan stöd.....	71
9.2	LIM-projektet	71
9.3	Ängs- och betesmarksinventering påvisar värdefulla marker utanför miljöstöden..	72
9.4	SCB har utprovat en metod att hitta betesmark utanför statistiken.....	72

9.5	Kartläggning påvisade drygt 200 000 hektar jordbruksmark utanför statistiken	73
9.6	Hårdare krav skickar betesmarker ut ur stödsystemen	74
10	Betesdjur vid gårdar som har betesmark	75
10.1	Areal betesmark och slåtteräng fördelad efter innehav av betesdjur	75
10.2	Antalet företag med mjölkkor minskar	77
11	Andra källor till statistik om ängs- och betesmark.....	79
11.1	Fastighetstaxeringen.....	79
11.1.1	Betesmarksarealerna fördelas på olika klasser.....	79
11.1.2	Mer betesmark enligt fastighetstaxeringen än enligt lantbruksstatistiken	81
11.2	Riksskogstaxeringen.....	83
11.2.1	Olika betesmarksarealer enligt lantbruksstatistiken och Riksskogstaxeringen	83
11.2.2	Tendens till vissa genomgående skillnader mellan insamlingsmetoderna.....	85
11.3	LIM-projektet	85
11.4	Marktäckedata	87
11.4.1	Svenska Marktäckedata kombinerar satellitbilder och registerdata.....	87
11.4.2	Definitioner för betesmarker i Svenska Marktäckedata	87
11.4.3	Stora betesmarksarealer i Svenska Marktäckedata	88
11.4.4	Statistik på kommunnivå via Svenska Marktäckedata.....	90
11.5	Ängs- och betesmarksinventeringen	91
11.6	NILS-programmet	91
12	Ny definition av skogsmark.....	93
12.1	Indelningen av skogsrelaterade ägoslag anpassas till internationella definitioner...	93
12.2	Ny definition för skogsmark i skogsvårdslagen.....	93
12.3	Ändrad skogsmarksdefinition kan påverka redovisningen av andra ägoslag	94
13	Ny definition av jordbruksföretag	95
14	Vad kommer att hända framöver?	97
14.1	Ändrade stöd kan försämra underlaget för statistiken.....	97
14.2	Preliminära statistiken kommer att likna den slutliga	97
14.3	Statistiken om stöden behöver byggas ut	97
14.4	Nya ägoslagsdefinitioner kanske behövs	98
14.5	Gräsmarker binder koldioxid – ny forskning	98
14.6	Mer betesmark kommer med i EU-statistiken.....	98
14.7	Intensivodling av skog på marginella marker	99
15	Referenser	101

Sammanfattning

Vårt lands ängs- och betesmarker utgör livsmiljöer för växter och djur som är beroende av människans fortsatta brukande och hävd. En stor del av odlingslandskapets biologiska mångfald finns i ängs- och betesmarkerna. Dessa marker har också ofta kulturhistoriska värden och är vackra inslag i landskapsbilden.

Delmål 1 inom miljökvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* anger att samtliga ängs- och betesmarker ska bevaras. De ska också skötas på ett sätt som bibehåller deras värden. Vidare anges i målet att arealerna med slåtterängar och vissa typer av betesmarker ska utökas.

Kvaliteten på underlaget för statistiken om ängs- och betesmarken var under senare delen av 1900-talet ofta bristfällig. Under 2000-talet har insamlingstekniken ändrats från att vara helt baserad på postenkäter till att i stor utsträckning bygga på ansökningar för EU:s jordbruksstöd. Långa tidsserier med betesmarksarealer är ofta svårtolkade. Det som i statistiken ser ut som en ökning efter EU-inträdet är troligen en effekt av att arealerna började redovisas alltmer. Minskningen de senaste åren kan bero på hårdare regler för att få stöd, men de arealer som inte längre platsar i stödsystemen finns vanligen kvar – fast utanför lantbruksstatistiken.

Kvaliteten på statistikunderlaget under senare år kan sägas vara väl dokumenterad och känd. Det är en följd av de omfattande kontroller som görs av arealer som får ekonomiskt stöd. En nackdel är att ändrade stödregler avspeglas i form av fluktuationer i arealstatistiken.

Ängs- och betesmarken är ojämnt fördelad i landet. De största totala arealerna finns i Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Skåne och Västra Götalands län. Det är även stora regionala skillnader vad det gäller fördelningen av olika typer av ängs- och betesmarker. Exempelvis är slåtteräng vanligt förekommande i Skåne och i Norrbottens län medan skogsbeta är mest frekvent på Gotland och i Kalmar län.

Förutom via lantbruksstatistiken har uppgifter om betesmarksarealer samlats in via ett antal olika datakällor. Bland dessa är fastighetstaxeringen, Riksskogstaxeringen och Svenska Marktäckedata de mest heltäckande. Riksskogstaxeringens så kallade naturbetesarealer är på riksnivå något lägre än lantbruksstatistikens ängs- och betesmarksareal. Men Riksskogstaxeringens åkermark är tvärtom högre, så möjligen kan diskrepanserna bero på att markerna klassificeras olika inom de två insamlingssystemen. Fastighetstaxeringen och Svenska Marktäckedata visar betydligt större betesmarksarealer än lantbruksstatistiken. Avvikelsena bedöms framförallt bero på skillnader i hur definitionerna tolkas. Det finns även betesmarksarealer som inte fångas upp av lantbruksstatistiken. Ytterligare en förklaring är att de ovan nämnda datakällorna inte har några begränsningar gällande vilka kategorier av företag som ingår, medan lantbruksstatistiken innefattar jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

Modifierade stödregler, nya sätt att använda marken (exempelvis för produktion av energi) och en ombildad definition för skogsmark är tre exempel på kommande förändringar som troligen kommer att påverka statistiken om ängs- och betesmark. För att möta dessa förändringar kan det vara lämpligt att göra en översyn av de ägoslagsdefinitioner som ska gälla framöver. Kanske behöver det tas fram nya ägoslag som bättre beskriver den framtida markanvändningen.

De senaste årens underlag till lantbruksstatistiken har hållit en relativ god kvalitet och det är önskvärt att kunna behålla denna nivå. Behovet att bevaka utvecklingen i betesmarkerna kommer fortsatt att finnas kvar i och med krav på utvärderingar av miljökvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* och uppföljningar av *Landsbygdsprogrammet* med miljöersättningar till ängs- och betesmarker.

Slutsatser

Insamlingen av lantbruksstatistiken kan delas in i tre perioder

Inom lantbruksstatistiken kan insamlingen av betesmarksdata under de senaste 25 åren delas in i tre perioder efter hur metoderna och förutsättningarna har varierat.

- Från början av 1980-talet fram till och med 1999 baserades statistiken på postenkäter där betesmarksarealerna från föregående år fanns förtryckta. Det hade sannolikt en konserverande effekt på arealerna eftersom det ledde till minskad benägenhet att ändra och komplettera uppgifterna.
- I samband med EU-inträdet 1995 ökade möjligheterna att söka ekonomiskt stöd för betesmarkerna och lantbrukarna blev mer noggranna med att redovisa all betesmark som brukades, även den arrenderade arealen. Då infördes också en uppdelning av redovisningen på utnyttjad respektive ej utnyttjad betesmark.
- Från år 2000 baseras statistiken i huvudsak på stödansökningar. Arealerna kontrolleras så det finns en god kännedom om standarden, men reglerna för stöden har efterhand fått allt större inverkan på vilka arealer som kommer med i statistiken.

Flera olika källor redovisar betesmarksarealer

Statistik om betesmarksarealer finns via ett antal olika datakällor. Det finns både fördelar och nackdelar av olika slag med dem.

- Lantbruksstatistiken är detaljerad och redovisar olika typer av betesmark samt slätteräng. Regionalt sker redovisning för län, produktionsområden, stödområden och kommuner. På riksnivå görs också en fördelning av betesmarkstyperna på åtta storleksgrupper av jordbruksföretag, utifrån arealen åkermark. Statistiken är väl underbyggd via de arealkontroller som görs. Om stödssystemen förändras eller fasas ut kan underlaget för statistiken komma att försämrats.
- Fastighetstaxeringen sker intermittent vart tredje år. En fördel är att all mark som är taxerad som jordbruksfastighet ingår. Betesmarken ska fördelas på fem olika beskaffenhetsklasser, men det sker inga fältkontroller av arealerna. En nackdel är att betesmarksarealer som har växt igen många gånger står kvar som betesmark vid taxeringen. Regional redovisning finns för län och kommuner.
- Riksskogstaxeringen bygger på en stickprovsinventering där fältpersonal bedömer ägoslagsklassificeringen i utvalda provytor. Definitionen för naturbete stämmer väl med betesmark enligt svensk standard för ägoslagsklassificering. En nackdel är höga medelfel. Regional redovisning sker för län och länsdelar.
- Marktäckedata baseras på satellitbildstolkning och registerdata. Betesmark är svår att avgränsa via satellitbilder och öppna arealer i fjällområden och längs älvdalar kommer ofta med. Vid sambearbetning med andra datakällor har kvalitetsbrister konstaterats. Betesmarksarealerna enligt marktäckedata är betydligt större än motsvarande arealer enligt andra datakällor. Redovisning finns för län och kommuner.
- LIM-projektet, NILS-programmet och Ängs- och betesmarksinventeringen kan ge vissa tillskott av betesmarksdata inom respektive fokusområde men är inte heltäckande på samma vis som de ovan nämnda datakällorna.

Olika insamlings sätt kan ge skillnader i resultat på regional nivå

De olika datakällorna visar olika betesmarksarealer på riksnivå, men på länsnivå är skillnaderna ofta större och ibland framträder andra avvikelser.

- Inom miljöstödet ges ekonomiskt stöd till skötsel av alvarbete på Öland och Gotland. En effekt av detta arealbaserade stöd är att i Gotlands län är betesmarksarealerna enligt lantbruksstatistiken (som baseras på stödansökningar) större än enligt fastighetstaxeringen och i nivå med Marktäckedata. Kalmar län som innefattar både fastlandsarealer och Öland uppvisar en liknande tendens.
- Inom miljöstödet ges även ersättning för skötsel av fåbodbete. Dalarnas och Jämtlands län som har stora arealer fåbodbete visar förhållandevis stora betesmarksarealer enligt lantbruksstatistiken jämfört med övriga datakällor.
- Marktäckedata visar överlag större betesmarksarealer än övriga datakällor. Skillnaderna är särskilt stora i Norrlandslänen som har stora öppna arealer i fjällregionen och längs älvdalarna. Dessa öppna arealer kan ha tolkats som betesmark enligt Marktäckedata.
- I Västra Götalands län har Marktäckedata och Riksskogstaxeringen förhållandevis stora betesmarksarealer jämfört med lantbruksstatistiken. Det kan till viss del bero på att relativt stora gräsmarksarealer i regionen inte passar till bete eller av andra skäl inte kommer med i lantbruksstatistiken, exempelvis vissa ljunghedar.

Ändringar i stödsystemen påverkar betesmarksstatistiken

När betesmarksstatistiken baseras på stödsystemen förändras den allteftersom stödreglerna ändras. Beroende på vilken sammansättning av betesmarkstyper som finns i området påverkas statistiken olika i olika delar av landet när regeländringar sker. Även om förändringar sker i statistiken behöver det inte innebära att motsvarande förändringar av arealer förekommer i verkligheten. Därför är det viktigt att beakta omständigheterna och tolka utvecklingen av betesmarksarealerna med försiktighet.

- När betesmarkerna fick ett större ekonomiskt värde i och med att EU:s gemensamma jordbrukspolitik infördes i Sverige, ökade arealen markant i statistiken.
- Beroende på stödnivåer och hur stöden räknas ut ökar eller minskar arealerna i statistiken på olika sätt i olika delar av landet. När kravet på betestryck på fåbodbetena ändrades från 1/5 djurenhet per hektar till 1/7 djurenhet per hektar ökade arealen betesmark mycket i Dalarnas och Jämtlands län där runt hälften av betesmarksarealen består av fåbodbeten, medan resten av landet inte påverkades nämnvärt av förändringen.
- Osäkerhet kring stödsystemet orsakar även det förändringar i statistiken. När lantbrukarna var osäkra på nya regler kring införandet av gårdsstödet ökade arealen betesmark redan innan stödet infördes. Detta för att inte riskera att inte få gårdsstöd för all mark som kunde tänkas vara stödberättigad när stödet senare skulle införas.

Förändringar som kan underlätta tolkningen av statistiken

I och med att de redovisade betesmarksarealerna påverkas av yttre faktorer i form av ändrade stödregler är det angeläget att vägledande kommentarer ges i samband med att statistiken publiceras. Nedan listas några ytterligare förslag som skulle kunna göra det lättare att förstå statistiken om betesmarker framöver.

- Skillnaden mellan preliminär och slutlig statistik har orsakat en del osäkerhet vid tolkningen av resultaten. Det som sett ut som en ökning av betesmarksarealen när årets preliminära statistik redovisats har i själva verket berott på att fler jordbruksföretag (de med mindre än två hektar åker) ingått i underlaget för den preliminära statistiken. Jordbruksverket undersöker möjligheterna att från och med år 2009 börja utgå från samma population av jordbruksföretag vid preliminär och slutlig statistik.
- För att täcka in betesmarksarealer med miljöstöd vid små jordbruksföretag (mindre än två hektar åker) behövs en fullgod redovisning av samtliga betesmarksarealer som får stöd. Detta kan komma att bli än mer angeläget om tröskelarealen för den slutliga statistiken höjs.
- I vissa fall kan särskilda undersökningar behöva göras för att utröna tillståndet för betesmarker som inte omfattas av stöd. Det kan till exempel gälla marker som tidigare varit underlag för stöd eller marker som klassificerats som betesmark enligt andra datakällor.
- Tydliga definitioner underlättar förståelsen av statistiken. Ändrade stödregler, ny inriktning på markanvändningen, bland annat för produktion av energi, och den ombildade definitionen för skogsmark är faktorer som talar för att det behövs en översyn av ägoslagsindelningen.
- Behov av årlig statistik om betesmarksarealer kommer fortsatt att finnas eftersom den är en indikator för miljökvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*. Det är därför angeläget att bevaka tillgången till statistik även om redovisningen av grödkoder på skiftesnivå skulle försvinna som en följd av utfasning av arealstöden.
- Inom miljökvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* anges att ”Senast år 2010 skall samtliga ängs- och betesmarker bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden”. För att säkerställa en enhetlig tolkning av målet behöver begreppet ”samtliga ängs- och betesmarker” förtydligas. Avses här ”mark som används eller lämpligen kan användas till bete och som inte är lämplig att plöjas”, mark som ingår i den preliminära eller slutliga lantbrukstatistiken eller avses någon annan definition.

1 Inledning

Ängs- och betesmarker är vackra och uppskattade inslag i den svenska landskapsbilden. Dessa marker har också stor betydelse för olika natur- och kulturvärden. Inom miljö-kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* handlar det första delmålet om ängs- och betesmarker. Enligt detta delmål ska samtliga ängs- och betesmarker bevaras och skötas på ett sätt som bibehåller deras värden. Vidare ska arealen hävdad ängs- och betesmark av de mest hotade typerna utökas¹. Arealen ängs- och betesmark utgör därmed en viktig indikator som används inom miljömålsuppföljningen.

1.1 Bakgrund

Jordbruksverket är miljömålsansvarig myndighet för miljö-kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*. Det innebär bland annat att Jordbruksverket ska utveckla och redovisa indikatorer för hur mål och delmål nås. Uppföljning av mängden ängs- och betesmarker är en viktig del i detta arbete. Den här studien har inriktats på att utreda och sammanfatta dessa markers utbredning, samt hur data har samlats in och kommer att samlas in i olika sammanhang. I detta ingår även att belysa de skilda definitioner som används i den officiella statistiken och i administrativa register, och vilken betydelse dessa har för redovisningen av arealerna med ängs- och betesmark, samt att ge förslag på framtida lösningar.

1.2 Syfte

För att kunna göra en fullgod uppföljning behövs en tydlig och väl definierad indikator. Denna rapport är tänkt att ge en allmän belysning av tillgänglig statistik om ängs- och betesmark och en fördjupad redovisning av hur uppgifterna för den officiella statistiken samlats in.

Studien är tänkt att leda till bättre kunskap om indikatorn ängs- och betesmarksareal och arbetet ska fokusera på:

- En genomgång av statistikinsamlingen sedan slutet av 1980-talet och planerna inför kommande år. En översikt av olika datakällor och vilka för- och nackdelar de har.
- En sammanställning över hur olika insamlingssätt kan ge skillnader i resultat på regional nivå.
- Redovisning av hur förändringar i stödsystemen påverkat betesmarksstatistiken.
- Förslag till förändringar som kan underlätta tolkningen av statistiken.

---

¹ Senast år 2010 skall samtliga ängs- och betesmarker bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden. Arealen hävdad ängsmark skall utökas med minst 5 000 ha och arealen hävdad betesmark av de mest hotade typerna skall utökas med minst 13 000 ha till år 2010.

2 Tidigare studier

Det finns flera olika rapporter där frågeställningar kring ängs- och betesmarker berörs. De rapporter som har anknytning till denna studie beskrivs här i korthet.

Betesmarker – historiska data. SCB, Na 36 SM 9001

I detta statistiska meddelande redovisas förändringen av arealerna med ängs- och betesmark och skogsmarksbete sedan 1920-talet och fram till slutet av 1980-talet. Arealen ängs- och betesmark mer än halverades under den här tidsperioden. Arealen skogsmarksbete ”hagmark” minskade ännu mer, från cirka en miljon hektar till runt 100 000 hektar. Definitionsändringar gör dock att jämförbarheten mellan olika år haltar. Definitionsändringarna finns sammanfattade i en särskild bilaga.

Betesmarkens omfattning och användning 1989. Specialstudie SCB, J13 SM 9003

Underlaget till det här statistiska meddelandet baseras på information som samlats in från lantbrukare vid jordbruksföretag med betesmark. Här redovisas betesmarken uppdelad på om den är kultiverad eller ej kultiverad, ägd eller arrenderad, vilka djurslag som betar markerna, företagens driftsinriktning med mera.

Ängs- och hagmarker i Sverige. Naturvårdsverket 1997 Rapport 4819

Mellan åren 1987 och 1992 genomfördes i Naturvårdsverkets regi en rikstäckande inventering av biologiskt värdefulla ängs- och betesmarker. Inventeringen genomfördes i fält av personal från Länsstyrelsen. Den så kallade ängs- och hagmarksinventeringen utgick från vegetationen och naturvärdena och inte från markanvändningen. Det finns inte någon koppling till aktiva jordbruksföretag.

LIM-projektets slutrapport. Utvärdering av livsmedelspolitikens miljöeffekter. Naturvårdsverket, Jordbruksverket och Riksantikvarieämbetet 1998

I december år 1990 fick Naturvårdsverket i uppdrag att i samråd med Jordbruksverket och Riksantikvarieämbetet följa och utvärdera effekterna i odlingslandskapet av den nya livsmedelspolitiken som infördes i Sverige samma år. Uppdraget kallas LIM-projektet² och bygger på studier av markanvändningen i 20 referensområden, bestående av 20 särskilt utvalda församlingar.

Miljöeffekter i Sverige av EU:s jordbrukspolitik. Rapport från projektet CAP:s³ miljöeffekter. Jordbruksverket Rapport 1999:28

I rapporten beskrivs utvecklingen av betesmarksarealerna före och efter EU-inträdet. Här diskuteras vilka effekter som de nya stöden kan ha haft på arealanvändningen. Förändringarna redovisas och analyseras på nationell nivå och regionalt för jordbrukets åtta produktionsområden.

Jordbrukspolitiken och miljön. Rapport från projektet CAP:s miljöeffekter. Jordbruksverket Rapport 2003:2

I denna rapport redovisas den fortsatta utvecklingen av betesmarksarealerna i riket som helhet och regionalt för jordbrukets åtta produktionsområden. Det förs också ett resonemang kring betydelsen av betesdjurens regionala fördelning utifrån beräknad djurtäthet per areal betesmark.

---

² Livsmedelspolitikens miljöeffekter.

³ Den gemensamma jordbrukspolitiken inom EU (CAP).

Datakällor och metoder för studier av nedlagd jordbruksmark. Jordbruksverket Rapport 2004:18

Rapporten togs fram av Statistiska centralbyrån (SCB) och beskriver tänkbara datakällor och metoder för att avgöra var jordbruksmark lagts ner och till vad den omvandlats. Exempel på datakällor som beskrivs är fastighetstaxeringsregistret, Byggnads- och fastighetsregistret och Nationella Vägdatabasen.

Inventering av ängs- och betesmark utanför blockdatabasen. Provundersökning hösten 2004

På uppdrag av Jordbruksverket tog SCB fram en metod för att hitta och inventera ängs- och betesmark och även åkermark som inte var med i underlaget för den officiella statistiken. Det rörde sig om arealer som ingen sökt stöd för.

Ängs- och betesmarksinventeringen 2002-2004. Jordbruksverket Rapport 2005:1

Jordbruksverket genomförde en inventering av Sveriges ängs- och betesmarker under åren 2002-2004. Inventeringen genomfördes i fält av personal från Länsstyrelsen. De inventerade sammanlagt omkring 300 000 hektar mark. Resultaten redovisas i den rubricerade rapporten samt i en databas benämnd TUVA, som finns tillgänglig på Jordbruksverkets webbplats.

En uppföljning av LIM:s referensområden. Odlingslandskap i förändring. Naturvårdsverket, Jordbruksverket och Riksantikvarieämbetet 2005 Rapport 5420

När Sverige blev medlem i EU övergick LIM till att bli ett delprojekt i projektet CAP:s miljöeffekter. I rapporten beskrivs resultaten av en uppföljning av tillståndet i de 20 referensområdena som gjordes under åren 2001-2004.

Exploatering av jordbruksmark vid bebyggelse- och vägutbyggnad 1996/98-2005 Rapport 2006:31

Arealen exploaterad jordbruksmark under perioden 1998-2005 har av SCB beräknats till 3 150 hektar, varav 2 490 hektar för nybyggnation och 660 hektar för vägutbyggnader. Av jordbruksmarken för bebyggelseutveckling beräknades 69 procent vara åkermark, 3 procent betesmark (65 hektar) och resten övrigt eller okänt ägoslag. För vägutbyggnaden beräknades 85 procent vara åkermark, mindre än en halv procent betesmark och resten övrigt eller okänt.

Kartläggning av mark som tagits ur produktion. Jordbruksverket Rapport 2008:7

Som en följd av ökade krav på att minska användningen av fossila bränslen har det diskuterats hur stor areal jordbruksmark som kan tas i anspråk för odling av energigrödor. Genom olika bearbetningar av den blockdatabas som ligger till grund för utbetalning av arealstöd har Jordbruksverket kommit fram till att det finns cirka en halv miljon åker- och betesmark som inte brukas aktivt. Många skiften är dock små och det är vanligt med förekomst av brukningshinder.

3 Begrepp och definitioner

3.1 Svensk standard för ägoslagsklassificering

Från början av 1980-talet och fram till nu har den officiella definitionen för betesmark varit densamma. I det följande anges nuvarande ägoslagsdefinitioner, som från och med 1981 gäller som svensk standard för klassificering av mark för jordbruk och skogsbruk. De finns beskrivna i ett särskilt meddelande i samordningsfrågor MIS 1981:4⁴.

En principiell skillnad mellan den tidigare ägoslagsindelningen och den som infördes 1981 är att man tidigare utgick från markens faktiska användning, medan man i 1981 års klassificering utgår från vad marken lämpligen kan användas till. Här nedan återges de aktuella definitionerna ordagrant:

ÅKERMARK

Mark som används eller lämpligen kan användas till växtodling eller bete och som är lämplig att plöjas.

BETESMARK

Mark som används eller lämpligen kan användas till bete och som inte är lämplig att plöjas.

SKOGSMARK

Mark som är lämplig för virkesproduktion och som inte i väsentlig utsträckning används för annat ändamål samt mark där det bör finnas skog till skydd mot sand- eller jordflykt eller mot att fjällgränsen flyttas ner.

Mark som ligger helt eller i huvudsak outnyttjad ska dock inte anses som skogsmark, om den på grund av särskilda förhållanden inte bör tas i anspråk för virkesproduktion.

Mark ska anses lämplig för virkesproduktion, om den enligt vedertagna bedömningsgrunder kan producera i genomsnitt minst en kubikmeter virke om året per hektar⁵.

ANNAN MARK

Mark som inte lämpligen kan användas till växtodling, bete eller virkesproduktion.

Aktuell användning

Om marken används för flera ändamål, exempelvis för både virkesproduktion och bete, vilthägn o. dyl. ska marken klassificeras efter den huvudsakliga användningen.

---

⁴ Meddelande i samordningsfrågor 1981:4. Svensk standard för ägoslagsklassificering av mark för jordbruk och skogsbruk.

⁵ Ny definition för skogsmark införs den 1 januari 2009.

Outnyttjad mark

Mark som tidigare använts till växtodling eller bete men som nu ligger helt eller i huvudsak outnyttjad ska räknas som åkermark eller betesmark om den med hänsyn till läge, beskaffenhet och övriga omständigheter är lämplig för växtodling eller bete. I annat fall räknas den i allmänhet som skogsmark. Undantag utgör dock mark som ej bör tas i anspråk för virkesproduktion på grund av särskilda förhållanden. Här avses t.ex. mark som inom en nära framtid ska tas i anspråk för annat ändamål eller som bör hållas öppen av naturvårds- eller kulturminnesvårdsskäl. I det förra fallet räknas marken som annan mark, i det senare som betesmark.

Slätter- och betesvallar

Slätter- och betesvallar som då och då plöjs upp redovisas som åkermark. Vallar som bedöms bli upplöjda om t.ex. brukaren övergår till kreaturslös drift räknas också som åkermark.

3.1.1 Användning av de officiella definitionerna

De ovan nämnda definitionerna har använts i lantbruksstatistiken till och med år 1999, det vill säga så länge som statistiken om jordbruksmarken baserades på de uppgifter som lantbrukarna skickade in via postenkät till lantbruksregistret (LBR). I och med att huvuddelen av lantbruksstatistiken därefter baseras på arealuppgifter från stödansökningar har stödreglerna sedan fått en avgörande inverkan på vilka definitioner som används.

De aktuella definitionerna enligt svensk standard används fortfarande i sin helhet vid jordbrukets strukturundersökningar och vid fastighetstaxeringen. En snarlik definition används vid Riksskogstaxeringens markinventeringar.

3.1.2 Ansvar för de officiella definitionerna

Efter samråd med berörda myndigheter och andra instanser fastställde SCB år 1981 den svenska standarden för ägoslagsklassificering av mark för jordbruk och skogsbruk. Standarden ingår som ett led i samordningen av statistikproduktionen. SCB har ett generellt ansvar för klassifikationer men införandet av statistikansvariga myndigheter och EU-medlemskapet gör att påverkansmöjligheterna är annorlunda idag än tidigare.

4 Stödformer för betesmarker och slåtterängar

Formerna för arealstöden har varierat under åren. I det följande berörs en del av de regler som gäller för betesmark och slåtteräng. Mer detaljerad information om stödreglerna finns i de broschyrer med anvisningar om stöden som skickas ut till lantbrukarna. Dessa broschyrer går att beställa från Jordbruksverket.

4.1.1 Åren 1986-1996

Redan under slutet av 1980-talet inleddes utbetalning av naturvårdstöd för bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden. Naturvårdsverket genomförde en riksomfattande inventering av landets ”ängs- och hagmarker” mellan åren 1987–92. Utifrån detta underlag skrevs landskapsvårdsavtal och NOLA-avtal⁶ med brukarna av de mest värdefulla markerna. Enligt dessa avtal åtog sig lantbrukaren att hålla dessa marker i fortsatt hävd på ett visst sätt. Länsstyrelserna arbetade med uppsökande verksamhet vilket gjorde att inte alla lantbrukare fick möjlighet att teckna sådana avtal. Varje avtal var individuellt så villkor och stödnivåer kunde anpassas till det enskilda jordbruksföretaget.

Enligt länsstyrelsernas noteringar avseende 1995 uppgick de sammanlagda avtalsarealerna med betesmark till närmare 228 000 hektar (LIM 1998). I tabell 1 visas fördelningen av arealen mellan de två stödformerna och fördelningen mellan olika betesmarkstyper.

Tabell 1. NOLA- och Landskapsvårdsersättning 1995, hektar¹⁾

	Landskapsvård	NOLA
Naturlig slåttermark	2 172	925
Naturbetesmark	132 968	29 209
Kultiverad betesmark	57 423	4 120
Övrig mark inkl. skogsbete, bl.a. vid fäbodan		1 123

1) LIM 1998

Arealuppgifter för tidigare år finns inte enkelt tillgängliga. För att få en uppfattning om omfattningen av dessa stöd under den aktuella perioden visas i tabell 2 istället de belopp som betalats ut till länsstyrelserna inom ramen för NOLA och Landskapsvård. Om man antar att stödbeloppet i genomsnitt var runt 1 000 kr per hektar framgår det av tabell 2 att relativt små arealer fick stöd under de första åren. Fram till och med 1990 rörde det sig om 5-10 000 hektar. I samband med 1990 års beslut om en ny livsmedelspolitik infördes NOLA och möjligheten att söka landskapsvårdsersättning utökades. Därefter blev det en kraftig ökning av betesmarksarealer med ekonomiskt stöd.

⁶ NOLA står för Naturvårdsåtgärder i odlingslandskapet. NOLA och Landskapsvårdsanslagen var de styrmedel som användes efter 1990 års livsmedelspolitiska beslut.

Tabell 2. NOLA- och Landskapsvårdsersättning utbetalade till länsstyrelserna, miljoner kr¹⁾

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
NOLA/Landskapsvård	5	10	10	10	132	230	280	280	250	14

1) Jordbruksverket 1998

Stödformerna landskapsvård och NOLA upphörde under år 1995. Från och med 1996 skulle sådana avtal ersättas av nyinrättade miljöstöd.

4.1.2 År 1995

I och med EU-inträdet infördes två nya stödtyper, arealstöd som baserades på ansökta arealer och ersättningsnivåer i olika produktionsregioner och miljöstöd där den som sökte stödet förband sig att sköta marken på ett visst sätt under fem år. Arealstödet ersattes senare med gårdsstödet medan miljöstöden fortfarande finns kvar.

I miljöstödet för bevarande av ett öppet odlingslandskap ingick stöd till vad som då kallades naturbetesmarker. Som villkor för stöd till dessa marker angavs att andelen som saknade grässvål skulle vara mindre än en fjärdedel och att eventuella områden som saknade grässvål skulle vara jämnt spridda. Marken skulle betas årligen och åtagandet gällde i fem år. Ersättningen var mellan 2 300 och 2 700 kronor per hektar i norra Sverige och 800 kronor per hektar i södra Sverige. Dessa stöd kunde sökas i stödområdena 1 till 5 vilket innebär i stort sett hela landet utom i slättbygderna (se karta över stödområdena i bilaga 1). I stödområdena 1 till 3 var dock maximalt antal stödberättigade hektar lika med antalet djurenheter vid jordbruksföretaget multiplicerat med en arealfaktor 0,8. Jordbrukaren kunde dock inte få stöd för större areal än den som faktiskt fanns inom jordbruksföretaget.

En ny regel som bör ha fått stor betydelse för incitamentet att verkligen redovisa all betesmark var kravet på foderareal för att djurbidragen skulle betalas ut. Underlaget till foderarealen, utöver areal på åkermark, kunde vara all den mark som anmälts som betesmark, slätteräng eller alvarmark vid ansökningen om jordbruksstöd. I vissa fall kunde även skogsbeta och fåbodbete ingå.

4.1.3 Åren 1996 och 1997

Under 1996 fortsatte liknande stöd till ängs- och betesmark som de som infördes 1995. De var giltiga i hela landet. Markerna benämndes nu betesmarker och slätterängar, inte naturbetesmarker. Slätterängar berättigade till ett arealstöd om vissa villkor för marken var uppfyllda och om brukaren förband sig att utföra särskilda skötselvillkor, som att slå höet under eftersommaren.

Definitionen för betesmark löd: ”Med betesmark menas här ett jordbruksskifte som inte är lämpligt att plöja och som används till bete”. För att berättiga till stöd skulle olika villkor vara uppfyllda gällande till exempel andel areal som saknade grässvål, andel areal som var påverkad av gödning, förekomst av växter som visade på hävd eller förekomst av fornlämningar. Utifrån dessa villkor skulle lantbrukaren dela in betesmarkerna i fyra klasser där de mest värdefulla betesmarkerna gav högst ersättning. En nyhet var specialklasserna alvarbete, skogsbete och fäbodbete. I fäbodbete kunde skogsmark ingå.

Inom miljöstödet för öppet odlingslandskap kunde betesmark anmälas i stödområdena 1-5. Villkoren var att andelen areal som saknade grässvål var mindre än en fjärdedel och att områden som saknade grässvål var jämnt spridda. Marken skulle betas årligen och åtagandet gällde i fem år.

Sammantaget innebar villkoren att inte all betesmark kunde ingå i betesmarksstödet. Men lantbrukarna kunde ange grödkoden för betesmark i den gemensamma ansökningsblanketten för alla jordbruksstöd utan att fördenskull söka miljöstöd för arealen.

Reglerna för anmälan av foderareal som villkor för utbetalning av djurbidrag var kvar.

4.1.4 År 1998

Under 1998 tillkom ett stöd för återskapande av slåtterängar. I övrigt var stöden för betesmark och slåtterängar desamma som för tidigare år.

4.1.5 Åren 1999 och 2000

Under 1999 höjdes arealfaktorn, (se 4.1.2) som antalet djurenheter skulle multipliceras med vid beräkning av ersättningsberättigad areal i stödområdena 1-3. Syftet var att uppnå en mer extensiv produktion, det vill säga att antalet djur per hektar skulle minska. I övrigt var stöden för betesmark och slåtterängar desamma som föregående år.

4.1.6 Åren 2001-2006

Inom miljö- och landsbygdsprogrammet som infördes 2001 samlades alla betesmarksstöd i stödet för bevarande av betesmarker och slåtterängar som kunde sökas i hela landet. Ett villkor var att betesmarkerna skulle betas årligen, men ett enstaka år kunde avbetning få ersättas med slåtter. Stödet var uppdelat i två ersättningsnivåer, en grundersättning och en tilläggsersättning. Utöver grundersättning kunde tilläggsersättning lämnas för betesmarker och slåtterängar med höga natur- eller kulturhistoriska värden som krävde särskilt skötsel. Länsstyrelsen beslutade om vilka marker som berättigade till tilläggsersättning och fastställde skötselvillkoren i en åtgärdsplan. Ersättning kunde lämnas för särskilda åtgärder såsom lövtäkt och lieslätter. En nyhet var att varje djurenhet kunde berättiga till sju hektar fäbodbete, dock skulle Länsstyrelsen vara med och fastställa arealen. Tidigare lämnades stöd för högst fem hektar per djurenhet för djur som vistades vid fäboden under hela betessäsongen.

Stöd för restaurering av slåtterängar och betesmarker kunde sökas genom projektstöd för utveckling av landsbygden.

4.1.7 År 2007

I det nya landsbygdsprogrammet för perioden 2007-2013 fortsatte stödet för skötsel av betesmarker, slåtterängar, fäbodbete och skogsbete i hela landet. Även stödet till alvarbete på Öland och Gotland fortsatte. En nyhet var att det dessutom gick att få stöd för mosaikbetesmarker och andra gräsfattiga marker inom ersättningsformen utvald miljö. Den här kategorin av betesmark fick en särskild grödkod i ansökningsblanketten för stöd först år 2008. Dessa marker är rika på impediment, som till exempel berg, och har en osammanhängande grässvål eller har naturvärden som kräver mer buskar eller träd än vad som annars är tillåtet. Markvegetationen består av gräs, örter eller ris som är dugligt som foder. Arealen, som under 2007 uppgick till cirka 1 300 hektar, har hittills inte redovisats alls i statistiken om jordbruksmarkens användning.

Andra förändringar var att ersättningsbeloppet för lieslätter höjdes, ersättningsbeloppet för skogsbete höjdes och nya skötselvillkor tillkom. Ersättningsbeloppet för alvarbete sänktes. Villkor och ersättningsbelopp för fäbodbete ändrades på så sätt att det nu gick att dels få en fast ersättning för fäbod i bruk, dels en rörlig ersättning per hektar fäbodbete. Marken vid fäboden måste betas med minst 0,2 djurenheter per hektar. Ersättningsberättigad areal fastställs av personal från Länsstyrelsen.

4.1.8 År 2008

De mest betydelsefulla ändringarna gällde de regeljusteringar som tillkom som en följd av att EU-kommissionen ifrågasatte Sveriges stödregler. Nya regler infördes med bland annat krav på maximalt 50 träd per hektar betesmark samt förbud mot att räkna in täta dungar som är tio gånger tio meter eller större i betesmarksarealen.

Det var även förändringar av ersättningsbeloppen för fäbodbetesarealer och för fäboddar i bruk, samt vissa ändringar av reglerna för hanteringen av djuren vid fäboddar. I övrigt var stöden för betesmark och slåtterängar i stort sett desamma som under 2007.

5 Underlag för den officiella lantbruksstatistiken om betesmark och slätteräng

5.1 Jordbruksräkningarna

Fram till slutet av 1960-talet genomfördes jordbruksräkningar med som regel fem års mellanrum från 1927 till 1966. Insamlingen var via postenkät till jordbruksföretagen.

Efter att lantbruksregistret (LBR) inrättats 1968 ersattes jordbruksräkningarna av så kallade lantbruksräkningar som innebar totalundersökningar av samtliga företag inom jordbruk och skogsbruk. Lantbruksräkningar genomfördes 1971, 1976, 1981, 1988 och 1992.

Åren 1981, 1988 och 1992 hämtades uppgifter för företag med mindre än två hektar åkermark från de allmänna fastighetstaxeringarna. 1971 och 1976 skedde insamlingen för dessa företag via postenkät på samma sätt som för de större företagen.

5.2 Lantbruksregistret baserat på postenkäter

Under perioden 1968-1999 insamlades uppgifter varje år per post från alla jordbruk med mer än två hektar åker, företag med stor djurbesättning och trädgårdsföretag (de sistnämnda från 1970). Under åren 1996-1998 baserades gröd- och husdjursstatistiken på urval, men alla företag redovisade ägoslagsuppgifter. Betesmarken redovisades per församling för varje företagsblankett. Föregående års uppgifter förprintades och jordbrukaren uppmanades att justera för förändringar. Efter EU-inträdet från 1995 delades betesmarksuppgiften upp i utnyttjad respektive ej utnyttjad betesmark.

5.3 Lantbruksregistret baserat på stödansökningar och postenkäter

År 2000 organiserades ett nytt lantbruksregister (LBR) på Jordbruksverket, samtidigt som insamlingsförfarandet i huvudsak kom att baseras på stödansökningar. Den särskilda lagen om uppgiftsskyldighet på jordbrukets område (SFS 1992:888), vari bland annat verksamheten med LBR reglerades upphörde först 2001. Då inordnades uppgiftsskyldigheten på jordbruksområdet i lagen om den officiella statistiken (SFS 2001:99).

Tillvägagångssättet är detsamma i dagsläget. Informationen om grödor, ägoslag med mera i stödsystemen utnyttjas i kombination med en postenkät för variabler som inte finns i stödsystemen. För företag som inte söker stöd eller som inte är berättigade till stöd används också postenkät. Systemet innebär att uppgifter om betesmarken erhålls årligen för de företag som söker stöd. De icke stödberättigade företagen och de som inte söker stöd undersöks i samband med EU:s så kallade strukturundersökningar i jordbruket, senast 2003, 2005 och 2007. De kommande strukturundersökningarna är planerade till 2010, 2013 och 2016.

Uppgifterna i LBR färdigställs under vårvintern året efter det aktuella odlingsåret. Den slutliga statistiken om jordbruksmarkens användning publiceras i april och baseras på informationen i LBR. Den slutliga statistiken avser jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark. Det är i dagsläget inte klart om stödsystemen framöver kan utnyttjas för statistik på samma sätt som idag.

5.4 Preliminär statistik baseras på stödansökningar

I slutet av juni publiceras preliminär statistik om jordbruksmarkens användning. Den bygger på alla stödansökningar som registrerats till och med mitten av juni. Lantbrukarna har möjlighet att ändra sina ansökningar fram till den 15 juni, så de sista ändringarna är inte med i underlaget. Detta har dock endast marginell betydelse. En del uppgifter rättas även senare under året – av lantbrukarna själva, efter kontroll eller som en följd av länsstyrelsernas handläggning av stöden. Även dessa ändringar har sammantaget endast marginell betydelse.

En väsentlig skillnad mellan den preliminära och den slutliga arealstatistiken är däremot hanterandet av företag med högst två hektar åker. De är med i den preliminära statistiken men inte i den slutliga. För betesmarken får det en inverkan eftersom förhållandevis stora arealer finns vid företag med högst två hektar åkermark.

Ytterligare en redovisningsteknisk olikhet är att betesmark vid företag som inte söker stöd är med i den slutliga statistiken men inte i den preliminära. Detta har dock inte så stor betydelse.

5.5 Benämningar inom lantbruksstatistiken under senare år

För åren 2000, 2001 och 2002 publicerades ingen officiell lantbruksstatistik om betesmarksarealer. När redovisningen återupptogs år 2003 benämndes arealerna liksom tidigare ”betesmark”. I begreppet betesmark ingick då betesmark, slätteräng, skogsbete, fåbodbete, alvarbete, outnyttjad betesmark och ospecificerad betesmark. Det är oklart i vilken grad arealerna med slätteräng, skogsbete, fåbodbete och alvarbete ingick även vid den tidigare användningen av begreppet betesmark då statistiken baserades på postenkäter. År 2003 publicerades även uppgifter på riksnivå för 2002.

Från och med år 2005 började benämningen ”betesmark och slätteräng” användas i statistiktabellerna och från och med år 2006 även i den kommenterande texten. Detta för att markera att slätterängar ingår i den totala summan.

I dagligt tal och även i skriven text används begreppet betesmark fortfarande ofta i betydelsen betesmark plus slätterängar. Detta gäller dock inte när betesmark och slätterängar omnämns samtidigt, för då avser begreppet betesmark verkligen betade eller för bete lämpliga arealer.

I den här rapporten används de två benämningarna ”ängs- och betesmark” och ”betesmark och slätteräng” liktydigt med varandra.

5.6 Vid strukturundersökningarna används definitionerna enligt svensk standard

Vid de intermittenta undersökningarna om jordbrukets struktur som beskrivits ovan ingår samtliga företag med mer än två hektar åkermark, både de som sökt stöd och de som inte sökt stöd. För år 2007 skickades blanketter till 80 000 företag. Cirka 8 000 av dessa hade inte sökt stöd 2007. I den strukturundersökningsblankett som skickas ut till samtliga företag efterfrågas betesmarksarealen. I de anvisningar som skickas ut tillsammans med blanketten definieras betesmark som ”Mark som används eller lämpligen kan används till bete och som inte är lämplig att plöjas”. Det betyder att definitionen enligt svensk standard följs.

I den slutliga statistiken om jordbruksmarkens användning ingår uppgifter från både företag som sökt stöd och företag som inte sökt stöd. För de företag som sökt stöd har det vid tolkningen av svaren från lantbrukarna visat sig att de anger samma areal betesmark i strukturblanketten som i ansökningen om stöd. I statistiken används uppgifter från stödansökningarna för de företag som sökt stöd eftersom det ger möjlighet att finfördela arealen på olika typer av betesmark. För de företag som inte sökt stöd används uppgifter om betesmarksarealen från strukturundersökningen. För dessa företag kan betesmarken inte delas upp på olika typer utan den anges som ospecificerad. Betesmarksarealen vid företag som inte sökt stöd utgjorde under 2003 cirka två procent, under 2005 cirka en procent och nu senast 2007 en halv procent av den totala betesmarksarealen. Dessa arealer har därmed endast en marginell inverkan på betesmarksarealen enligt den slutliga lantbruksstatistiken.

Det finns ingen särskild studie över hur jordbrukare som söker stöd resonerar när de fyller i strukturblanketten. Här kan det finnas en strävan att ange samma areal i strukturundersökningen som i stödansökningen även om definitionerna inte sammanfaller.

5.7 Definitioner som används vid stödansökningar

5.7.1 Ändrade stödregler påverkar den praktiska tillämpningen av definitionerna

Statistiken om jordbruksmarken baseras från och med år 2000 i huvudsak på de arealer som lantbrukarna skickar in vid ansökan om arealstöd. Definitionerna för åkermark och betesmark var från början desamma som angivits ovan som svensk standard. I praktiken har dock efterhand en del ändrade stödregler medfört att olika typer av marker har redovisats som betesmark respektive åkermark under olika tidsperioder utifrån stödreglernas art.

Generellt kan sägas att i stödsammanhangen har definitionen för åkermark följt svensk standard till och med år 2004. Beträffande betesmark och slåtteräng gällde däremot redan från starten år 1995 att för att få miljöstöd måste arealen betas eller slås varje år. Dock kunde övriga betesmarksarealer, som inte betades årligen och som var lämpliga för bete, fortfarande redovisas i den allmänna stödansökan utan att fördenskull tas upp i ansökningen om miljöstöd.

5.7.2 Inom gårdsstödet ska endast utnyttjad betesmark och slåtteräng redovisas

En generell definitionsändring introducerades år 2005 då gårdsstödet infördes. Ett krav för att få gårdsstödet var att marken skulle vara utnyttjad. Ett annat krav var att all jordbruksmark på jordbruksföretaget skulle ingå i den areal som angavs i ansökan. Därmed ska det i princip inte längre finnas mark som ”lämpligen kan användas till bete och som inte är lämplig att plöjas”, och som inte utnyttjas vid de företag som söker gårdsstöd. År 2005 var det enligt statistiken en tydlig minskning av arealen utnyttjad betesmark och från och med år 2008 togs möjligheten för lantbrukarna att ange utnyttjad betesmark bort från ansökningsblanketterna för stöd. I verkligheten kan dessa arealer finnas kvar. De kan till exempel disponeras av en familjemedlem som inte skickar in någon stödansökan.

I tabell 3 visas arealer med utnyttjad betesmark och slåtteräng före och efter införandet av gårdsstödet enligt den slutliga officiella statistiken om jordbruksmarkens användning. Statistiken omfattar jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark. Diskussioner om att ett nytt stödsystem skulle introduceras pågick redan år 2003 och inför 2004 års ansökningar om stöd fanns det en god kännedom om det kommande gårdsstödet. Eftersom stödrätterna skulle baseras på jordbruksmark i stödsystemet var lantbrukare och markägare angelägna om att anmäla så stora arealer som möjligt redan 2004. När det sedan stod klart att skötselvillkoren angav att marken skulle utnyttjas togs en del marginella arealer bort vid 2005 års stödansökningar. Utvecklingen är snarlik för den utnyttjade arealen, vilket framgår av tabell 3. Dock är krönet av utvecklingen för den utnyttjade arealen betesmark och slåtteräng år 2005 istället för år 2004.

Tabell 3. Outnyttjad betesmark och slåtteräng före och efter införandet av gårdsstödet¹⁾, hektar

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Outnyttjad betesmark och slåtteräng	7 712	10 378	19 015	2 517	1 744	1 643
Utnyttjad betesmark och slåtteräng	482 273	484 036	504 363	510 008	501 228	486 173
Betesmark och slåtteräng totalt	489 985	494 414	523 378	512 525	502 972	487 816

1) Avser arealer vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

En konsekvens av denna regeländring för outnyttjad areal blir att jordbruksstatistiken efter införandet av gårdsstödet inte fullt ut följer svensk standard för klassificering av mark för jordbruk, enligt vilken ”mark som är lämplig för” ska ingå.

Arealer som är lämpliga för betesmark men inte klarar villkoren för gårdsstödet eller miljöersättningarna kommer fortsättningsvis inte med i lantbruksstatistiken för de företag som söker jordbruksstöd. Denna areal kommer sannolikt att öka i och med krävda villkorsändringar inom gårdsstödet (50-trädsregeln, se avsnitt 5.7.3). För företag som inte har jordbruksstöd kommer ägoslagsarealer att samlas in intermittent även fortsättningsvis till lantbruksstatistiken via strukturundersökningarna. Här finns ingen koppling till stödregler som kan störa redovisningen, men det är tveksamt om all jordbruksmark nås via denna insamling.

Det är därmed något oklart om det är möjligt att utifrån lantbruksstatistiken göra en heltäckande uppföljning av delmål 1 i miljö kvalitetsmålet ”*Ett rikt odlingslandskap*”. Anledningen är att det i målet anges att: ”*Senast år 2010 skall samtliga ängs- och betesmarker bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden.*” Det är svårt att avgöra hur stor areal som omfattas av formuleringen ”samtliga” i delmålet. År 1999 när målet togs fram syftade man på 450 000 hektar, som var den areal som då redovisades inom lantbruksstatistiken för jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark. Idag vet vi att arealen är större, men vi vet inte hur stor. Därför bör målet preciseras tydligare.

5.7.3 Regler i gårdsstödet om förekomst av träd kan påverka redovisningen

Den tolkning av förordningen om gårdsstöd som EU-kommissionen gjort och också krävt att Sverige ska börja följa under 2008 kan komma att förskjuta gränsen mellan betesmark (jordbruksmark) och andra markslag i statistiken. Det får enligt EU-kommissionen bara finnas högst 50 träd per hektar för att en betesmark ska ge rätt till gårdsstöd och klassas som jordbruksmark. Täta buskage eller dungar som är tio gånger tio meter eller större får enligt EU-kommissionen inte heller räknas in i betesmarken utan måste uteslutas. Lantbrukarna uppmanas därför att inte ta med de betesmarker som inte uppfyller reglerna till gårdsstödet i stödansökningarna, även om markerna betas. Problemet är att flera av dessa betesmarker också har det allmänna och/eller särskilda betesmarkstödet (med skötselplaner) och klarar därmed reglerna för miljöersättning till betesmarker. Lösningen för lantbrukaren kan bli; att röja och därefter behålla all mark som stödberättigad jordbruksmark/betesmark, eller överföra delar av betesmarken/jordbruksmarken till annat markslag, eller ta bort marken från gårdsstödet som jordbruksmark men behålla den som betesmark med betesmarkstöd. Vid en röjning kan biologiska värden förloras och vilken lösning lantbrukaren än väljer kommer det att påverka redovisningen av betesmarksarealen.

6 Kvalitetsaspekter för betesmark och slåtteräng enligt lantbruksstatistiken

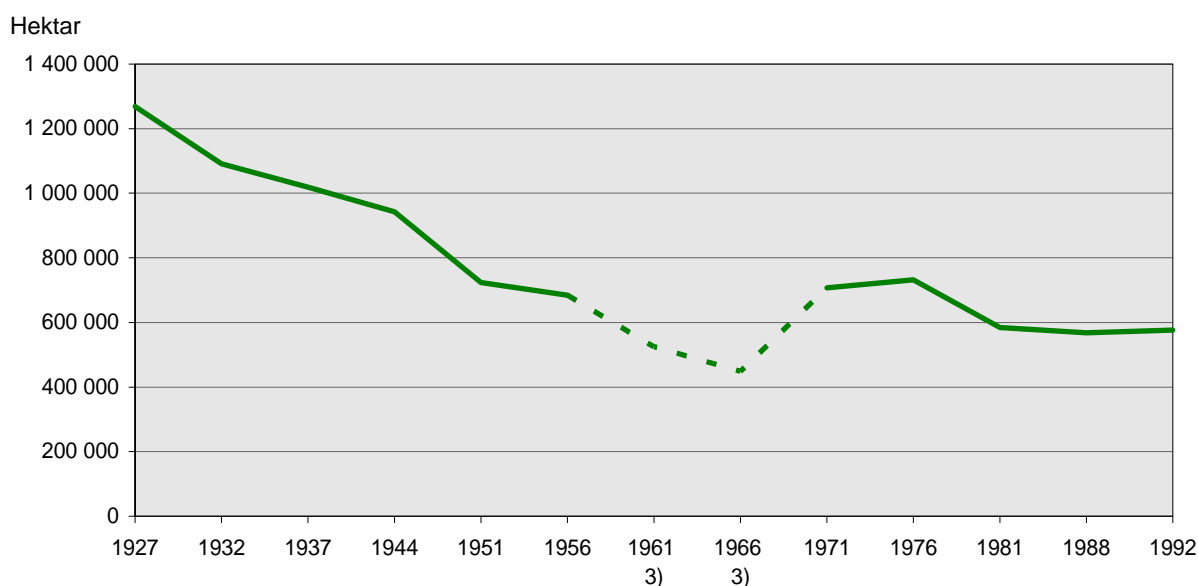
6.1 Svårt att avgränsa begreppet betesmark mot övriga markslag

Avgränsningen av betesmark mot andra ägoslag såsom åkermark, skogsmark och impediment är ofta otydlig. Även för utbildad personal är det svårt att säkert särskilja var gränsen mellan de olika marktyperna ska dras. Normalt är det den enskilde jordbrukaren som, utan någon särskild handledning, ska bedöma hur varje skifte ska klassificeras. Skillnaden mellan betesvall (lämplig att plöja) och betesmark (inte lämplig att plöja) kan till exempel variera mellan olika jordbruksföretag beroende på om man plöjer med en liten enskärig plog som kan ta sig fram mellan stenarna eller om det är ett jordbruksföretag med mer normal maskinpark och plogstorlek. Den glidande övergången mellan betesvall och betesmark kan ha medfört att en del lantbrukare valt att redovisa arealen på olika sätt beroende på vad som varit ekonomiskt mest fördelaktigt under olika tidsperioder. Speciellt i norra Sverige har de extra regionala stöden till betesvall tidvis medfört högre totala stödbelopp per hektar till åkermark än till betesmark.

6.2 Minskande trend för betesmark och slåtteräng under 1900-talet

Behovet av betesmark och slåtterängar minskade under 1900-talet som en följd av att antalet nötkreatur minskade. Djurhållningen koncentrerades också alltmer till färre och större jordbruksföretag. Stora delar av ängs- och betesmarksarealerna överfördes till åkermark och skogsmark. Jämfört med 1920-talet återstod år 1992 mindre än hälften av ängs- och betesmarksarealerna, se diagram 1.

Diagram 1. Ängs och betesmarksarealer enligt jordbruks- och lantbruksräkningarna under perioden 1927–1992^{1, 2)}, hektar

1) NA 36 SM 9001, J13 SM 9003, J 13 SM 9302.

2) Inklusive jordbruksföretag med högst två hektar åkermark

3) Avser företag med mer än 0,3 hektar åkermark

En redovisning av uppgifter om betesmarksrelaterade arealer från de olika jordbruks- och lantbruksräkningarna under perioden 1927–1992 finns i tabell 4. Ängs- och betesmarksarealerna minskade kraftigt under denna period. Den registrerade betesmarken blev dock något mer stabil under perioden 1981–1992. År 1992 uppgick den till 576 000 hektar.

Arealerna i tabell 4 avser betesmark och slåtteräng vid samtliga jordbruksföretag, inklusive företag med högst två hektar åkermark. Vid jordbruksräkningarna 1961 och 1966 ingick dock inte fastigheter med högst 0,3 hektar åker, det vill säga skogsföretagen. Uppgifter om totala betesmarksarealer saknas därför för dessa år.

Tabell 4. Ängs och betesmarksarealer enligt jordbruks- och lantbruksräkningarna under perioden 1927–1992^{1,2)}, hektar

År	Kultiverad betesmark	Naturlig betesmark	Naturlig äng	Annan gräsbärande mark	Betesmark	Summa
1992					576 000	576 000
1989					568 000	568 000
1981					584 000	584 000
1976	249 200			482 400		731 600
1971	215 300			492 100		707 400
1966	197 500 ³⁾			250 900 ³⁾		448 400 ³⁾
1961	164 400 ³⁾	360 500 ³⁾				524 900 ³⁾
1956	184 200		500 300			684 500
1951	188 900		535 100			724 000
1944	129 700		812 500			942 200
1937	98 100		920 900			1 019 000
1932	58 400		1 032 700			1 091 100
1927	31 300		1 237 600			1 268 900

1) NA 36 SM 9001, J13 SM 9003, J 13 SM 9302.

2) Inklusive jordbruksföretag med högst två hektar åkermark

3) Avser företag med mer än 0,3 hektar åkermark

Definitionerna av de olika typerna av ängs- och betesmark har ändrats vid flera tillfällen under 1900-talet. Det är därför oklart om den redovisade statistiken åskådliggör de faktiska förändringarna helt korrekt. I det statistiska meddelandet Betesmarker - historiska (SCB 1990a) finns en detaljerad beskrivning av hur ägoslagsdefinitionerna inom jordbruksstatistiken ändrats sedan den första jordbruksräkningen 1927. De begrepp som används i tabell 4 definieras kortfattat så här:

Kultiverad betesmark

Betesmark som förbättrats med redskap, gödsling, kalkning, röjning eller genom insådd av vallväxter. Hit räknas i regel gammal åkermark som inte antas bli plöjd på nytt.

Naturlig betesmark

Naturlig betesmark som sedan lång tid tillbaka och i mer eller mindre obruten följd använts som slåtter och/eller betesmark och som inte utsatts för kultiverande åtgärder under senare år.

Naturlig äng

Naturlig ängsmark som sedan lång tid tillbaka och i mer eller mindre obruten följd använts för slåtter och som inte utsatts för kultiverande åtgärder under senare år.

Annan gräsbärande mark

Ägoslaget annan gräsbärande mark omfattade flera olika markslag enligt dagens sätt att dela in marken. När nuvarande standard för ägoslagsklassificering infördes år 1981 överfördes annan gräsbärande mark till betesmark, skogsmark, annan mark och i vissa fall åkermark.

Enligt en kontrollundersökning som SCB genomförde 1983 av 1 370 jordbruksföretag som 1980 redovisat annan gräsbärande mark överfördes cirka 85 procent av denna mark år 1981 till betesmark, medan cirka tio procent överfördes till skogsmark och cirka fem procent till annan mark. Mindre än en procent överfördes till åkermark. Vissa regionala skillnader förekom. I norra Sverige var överföringen till betesmark lägre, runt 75 procent, medan överföringen till skogsmark var större, cirka 15 procent. I södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder var andelen areal som överförts till betesmark däremot något högre, omkring 90 procent, medan resultaten för södra och mellersta Sveriges slättbygder överensstämde ungefär med rikssiffrorna.

Betesmark

Mark som används eller lämpligen kan användas till bete och som inte är lämplig att plöjas.

6.3 Tidigare fokuserades på variabler som var viktiga för produktionen

Fram till år 2000 var jordbruksstatistiken i första hand inriktad på att redovisa uppgifter som hade betydelse för själva produktionen. Slätterängarnas betydelse för produktion av vinterfoder minskade under hela den första halvan av 1900-talet och särredovisningen av äng försvann från statistiken i början av 1960-talet. Efter den snabba strukturrationaliseringen i slutet av 1960-talet sattes en gräns på två hektar åkermark för de jordbruksföretag som skulle ingå i statistiken. Betesmarkernas ekonomiska betydelse för lantbruket minskade i takt med att betesdjuren allt oftare fick utnyttja de mer högavkastande betesvallarna på åkermark. Jordbruksstatistiken följde med i den förändringen på så sätt att redovisningen av betesmark, som tidigare var uppdelad på olika sätt, från och med 1981 redovisades som betesmark utan uppdelning.

När SCB genomförde kontrollmätningar av de arealuppgifter som lantbrukarna lämnade till LBR mättes åkermarken men inte betesmarken. Resultaten användes i första hand för att få fram korrekta arealer för beräkning av totala skördar av olika grödor. Skörd från betesmark ingår inte i den officiella statistiken så några korrekta betesmarksarealer behövdes inte för det ändamålet.

I och med EU-inträdet år 1995 delades betesmarken in i utnyttjad respektive ej utnyttjad areal vid insamlingen av uppgifter från lantbrukarna. Skälet var att det var obligatoriskt för medlemsländerna att leverera sådan statistik till EU. I Sverige publicerades dock inte statistiken om utnyttjad och ej utnyttjad betesmark, utan enbart statistiken om utnyttjad och ej utnyttjad åkermark.

Jordbruksverket är sedan 1999 ansvarig för den officiella statistiken inom jordbruksområdet. För åren 2000 och 2001, som var de första åren då arealstatistiken baserades på stödansökningarna, valde Jordbruksverket att inte publicera statistik om betesmarksarealer. Anledningen var att systemskiftet för insamlingsmetoden mellan åren 1999 och 2000 ledde till en viss osäkerhet huruvida arealerna enligt stödansökningarna var jämförbara med tidigare statistik om betesmarkerna.

6.4 Osäker statistik om betesmarksarealer under slutet av 1900-talet

I takt med att betesmarkerna blev mindre viktiga för produktionen försämrades även kvaliteten på de uppgifter om betesmark som samlades in för jordbruksstatistiken. Det finns flera olika tecken som tyder på att statistiken om betesmark varit mycket osäker under slutet av 1900-talet.

6.4.1 Arrenderad betesmark redovisades inte alltid till LBR

Bland annat för att undersöka kvaliteten på uppgifter om betesmark i LBR genomförde SCB en särskild studie under 1989. Ett urval av jordbruksföretag med mer än fem hektar åkermark besöktes av specialutbildad fältpersonal. Dessa ställde frågor om betesmarken och ritade in den på ekonomiska kartan efter brukarens anvisningar. I ett annat urval av jordbruksföretag med högst fem hektar åkermark ställdes frågor om betesmarken via en postenkät. Resultaten visade bland annat på en underskattning av arealen betesmark i LBR (vid företag med mer än två hektar åkermark) på runt 80 000 hektar eller cirka 25 procent. Förklaringen var att betesmark som ägdes av jordbruksföretag med mindre än två hektar åker men som arrenderades ut till större företag inte kom med i redovisningen till LBR.

6.4.2 Förtryckta arealuppgifter rättades inte

Ägoslagsarealerna från föregående år stod förtryckta på LBR-blanketten och det ledde till en viss tröghet i att ändra inaktuella arealuppgifter.

Vid de arealkontroller av åkermarken enligt LBR som genomfördes av SCB från slutet av 1960-talet och fram till år 1997 överfördes stora arealer som redovisats som åkermark till betesmark och till skogsmark. Det rörde sig ofta om tidigare brukad åkermark som höll på att försumpas eller växa igen med sly. Samtidigt är det troligt att motsvarande arealer med tidigare använd betesmark också höll på att växa igen, men att arealen ändå redovisades som betesmark när lantbrukarna fyllde i LBR-blanketten.

6.5 Betesmark och slåtteräng som får arealstöd följs upp på ett bättre sätt

Under slutet av 1980-talet började jordbrukets biologiska och kulturhistoriska värden i odlingslandskapet att komma alltmer i fokus. Betesmarker och slåtterängar är särskilt värdefulla för flora och fauna och det blev möjligt för lantbrukare att söka stöd för dessa arealer. Dessa ersättningar syftade till att bevara och förstärka hävdgynnade natur- och kulturmiljövärden.

6.5.1 Detaljerad statistik utifrån stödansökningarna

Sedan år 2002 finns mer detaljerad statistik om olika typer av betesmark, närmare bestämt sju olika variabler, däribland slåtteräng. Att denna detaljerade indelning finns i ansökningarna om stöd hänger samman med att skötseln av olika typer av betesmark får olika arealersättning.

Ett dilemma kan vara att reglerna för vilka arealer som ska räknas som betesmark och slåtteräng har ändrats vid flera tillfällen. Därför är det inte möjligt att helt följa hur arealerna med betesmark och slåtteräng faktiskt har förändrats.

6.5.2 Betesmark och slåtteräng som får stöd kontrolleras

De marker som anmäls för stöd kontrolleras i fält av särskilt utbildad personal från Länsstyrelsen. Kontrollbesöken sker inte varje år, men tillräckligt ofta för att säkerställa att rätt stödbelopp betalas ut. Det kan handla om att fastställa att arealen faktiskt existerar, att den sköts enligt reglerna samt att kontrollmäta arealen.

Med start under 2008 ska Jordbruksverket i en storsatsning inventera all jordbruksmark i landet, inklusive betesmark och slåtteräng. Arbetet ska vara färdigt 2009. Inventeringen kommer att ske både digitalt med hjälp av flygfoton och ute i fält. Inventerarna kommer bland annat att undersöka om blockens⁷ gränser stämmer, mäta arealen och se till att betesmarken inte är igenväxt. Skälet till inventeringen är att EU-kommissionen kritiserat Sverige för att ha för dålig kvalitet på de uppgifter om jordbruksmark som jordbrukarna använder sig av när de ansöker om stöd.

De ordinarie kontrollerna och nu denna extra inventering innebär att förhållandena på de marker som det söks stöd för överensstämmer väl med de regler som finns och med aktuell tillämpning av dem.

Definitionerna för stöden styr vilka arealer som tas upp som betesmark och slåtteräng när lantbrukarna ansöker om stöd. En nackdel med det är att statistiken fluktuerar när stödreglerna ändras, men en fördel är att man via kontrollerna vet statusen på den mark som ingår.

---

⁷ Jordbruksmarken är indelad i sammanhängande områden som i stort sett ser likadana ut år från år. Dessa kallas block.

7 Officiell lantbruksstatistik om betesmarksarealer från 1980-talet och framåt

7.1 Svårtolkad tidsserie på grund av ändrade förutsättningar

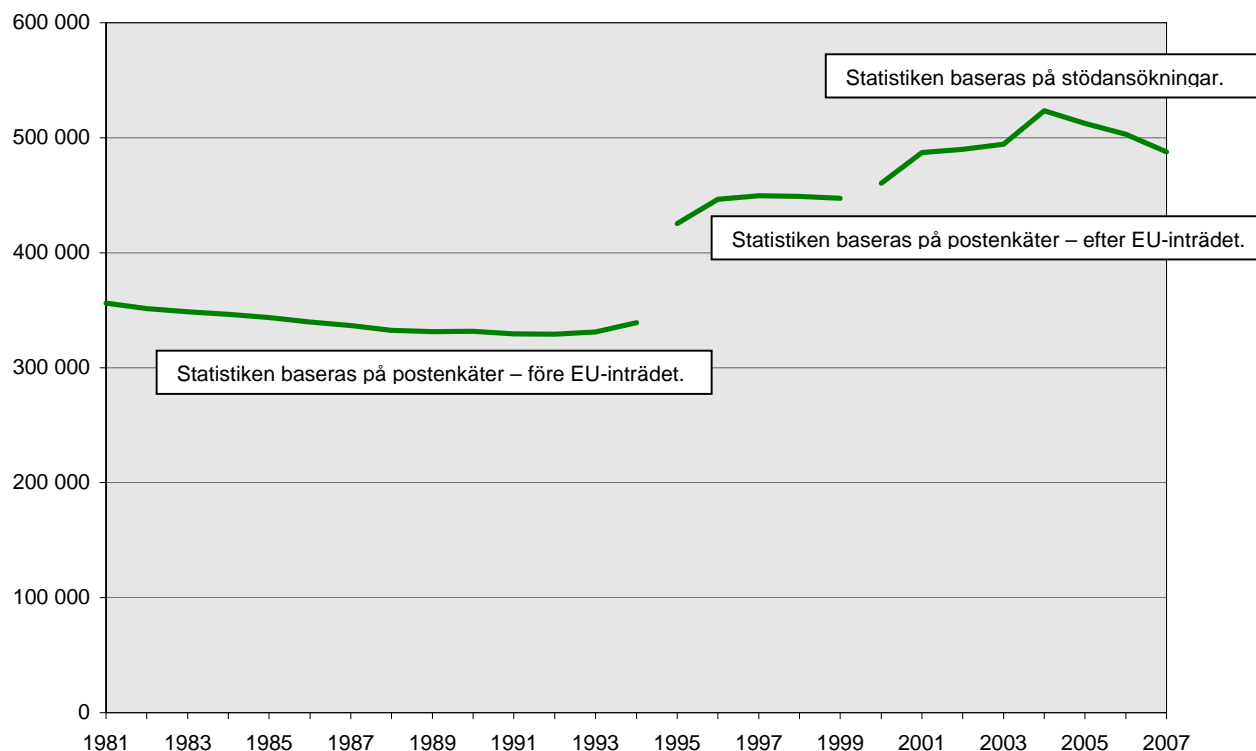
Jämförelser av betesmarksarealer över tiden behöver åtföljas av förklaringar eftersom uppgifterna inte är helt jämförbara. Arealuppgifterna avseende betesmarken har insamlats på olika sätt till LBR under olika tidsperioder och år. Trots begränsningarna i det statistiska underlaget visas utvecklingen av arealen betesmark i landet enligt LBR under 1980-talet och framåt i diagram 2. För att uppmärksamma att olika perioder har olika statistikunderlag visas heldragen linje endast mellan de år då förutsättningarna är jämförbara. Uppgifterna avser jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

Under perioden 1981-1988 och även under åren dessförinnan har en minskning skett, framförallt beroende på att antalet nötkreatur minskade och att djurhållningen koncentrerades till större jordbruksföretag. Under perioden 1989-1994 låg arealen betesmark på en relativt stabil nivå, men en specialstudie om betesmarken avseende år 1989 visade att cirka 80 000 hektar arrenderad betesmark inte togs med vid rapporteringen till LBR. Det är också troligt att en del av de betesmarksarealer som växt igen och som borde redovisas som skogsmark fick stå kvar som betesmark vid rapporteringen till LBR. Till och med år 1994 tillfrågades jordbrukarna om den totala arealen betesmark. Därefter skulle betesmarken delas upp på utnyttjad respektive ej utnyttjad areal.

Den kraftiga ökningen av arealen som skedde 1995 i samband med EU-inträdet är sannolikt inte reell utan avspeglar den ovan nämnda ändrade rutinen för insamlingen samt framförallt att betesmarken fick ett ökat värde som underlag vid ansökan om EU:s jordbruksstöd. I realiteten handlar det alltså inte om att nya betesmarker tillskapats utan i huvudsak att tidigare ej redovisad mark blev intressant att ta med i stödansökningarna. För att få samstämmighet togs arealerna med även vid rapporteringen till LBR. I vilken utsträckning dessa marker hävdades tidigare är oklart. Kravet på foderareal för djurbidragen och de riktade betesmarksersättningarna blev i samband med EU-inträdet viktiga faktorer som ledde till att markerna framöver kom att ingå i jordbruksdriften och skötas enligt stödreglerna.

Diagram 2. Betesmark och slåtteräng enligt lantbruksstatistiken 1981-2007¹⁾, hektar

Hektar

1) Avser betesmark vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

Under perioden 1995-1999 har betesmarksarealen enligt LBR legat på en relativt konstant nivå. En förändring under denna period var dock att arealen utnyttjad betesmark ökade med 26 000 hektar medan den outnyttjade minskade med drygt 20 000 hektar. År 1996 tillkom också specialklasserna alvarbete, skogsbete och fäbodbete inom miljöstödet för betesmarker och slåtterängar.

År 2000 ändrades metoden att samla in uppgifterna. Statistiken började baseras på stödsystemen istället för på postenkäter. De tre första åren publicerades inte statistiken om betesmarkerna eftersom det var oklart om den var jämförbar med de tidigare insamlade uppgifterna. En skillnad var till exempel att specificeringen av betesmarken i olika typer inte var densamma i LBR-blanketterna som i stödansökningarna.

Arealen betesmark som sköts inom miljöersättningen ökade fram till 2005 men har därefter minskat under 2006 och 2007. Minskningen 2006 troddes vara en tillfällig nedgång på grund av att många åtaganden löpte ut 2005. En ökning förväntades 2007 när det nya landsbygdsprogrammet trädde i kraft men istället blev det en fortsatt minskning av arealerna.

I de följande diagrammen redovisas motsvarande tidsserie på länsnivå. I länsdiagrammen visas en sammanhängande utvecklingslinje genom hela tidsperioden – men betänk att resonemanget ovan är giltigt även för länen. Det är i praktiken tre sammanlänkade insamlingsperioder: Tiden före EU-inträdet; tiden efter EU-inträdet med postenkäter; samt tiden (från år 2000) då statistiken framförallt baseras på stödansökningar.

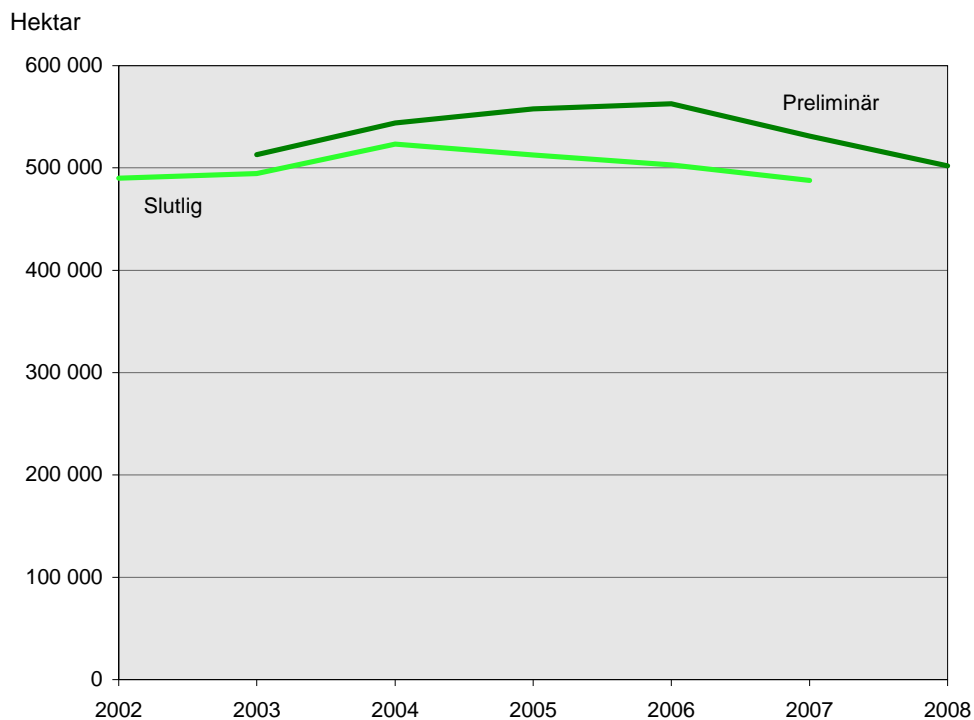
7.2 Vikande trend under senare år för redovisad areal av betesmark och slätteräng

I diagram 3 visas den preliminära statistiken för betesmarksarealer. Som tidigare nämnts är de preliminära arealerna baserade på samtliga stödansökningar medan den slutliga arealstatistiken avser företag med mer än två hektar åkermark. För betesmark har detta en betydande inverkan på resultaten eftersom relativt stora arealer finns vid företag med högst två hektar åker. En annan redovisningsteknisk skillnad är att betesmark vid företag som inte söker stöd är med i den slutliga statistiken men inte i den preliminära. Om man i diagrammet följer trenden för den slutliga statistiken och lägger till den preliminära arealen för 2008 ser arealen ut att vända och öka år 2008. Men ökningen beror då på att företag med mindre än två hektar åkermark ingår i den preliminära men inte i den slutliga statistiken.

Preliminär statistik om betesmarksarealer har tagits fram sedan år 2003. En möjlig förklaring till minskningen enligt den preliminära statistiken för 2008 kan vara de ändrade EU-reglerna om maximalt antal träd på den stödberättigande arealen. Den slutliga statistiken, som avser företag med mer än två hektar åker, visar en nedåtgående trend sedan år 2004.

Ökningen av den totala arealen betesmark och slätteräng som noteras under 2004 kan vara en följd av att lantbrukarna ville få med så stora arealer som möjligt i stödansökningarna inför införandet av gårdsstödet år 2005. När sedan tvärvillkoren visade sig innehålla krav på att arealerna skulle betas varje år togs en del arealer bort från stödansökningarna. Efterhand har också länsstyrelsernas kontroller blivit hårdare när det gäller bedömningen av vilka arealer som får räknas som betesmark och slätteräng.

Diagram 3. Betesmark och slätteräng enligt lantbruksstatistiken 2002-2008¹⁾, hektar

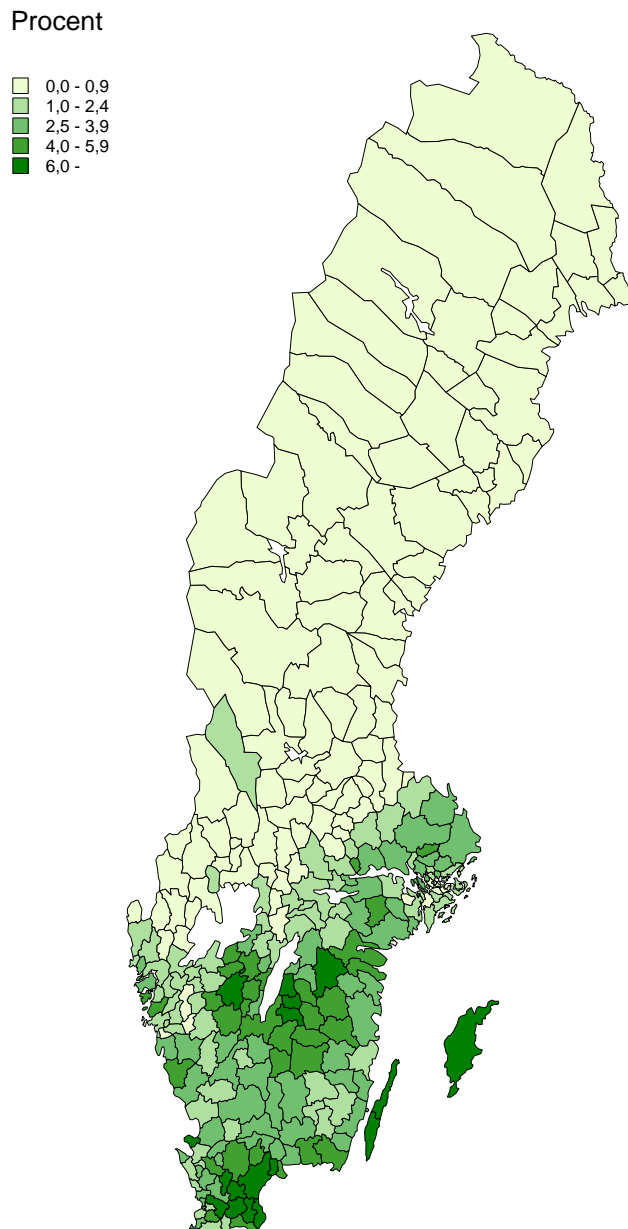

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

7.3 Mest betesmark i jordbrukskommuner

Regionalt är betesmarken koncentrerad till jordbruksdominerade områden och framförallt till områden med inriktning på husdjurskötsel. I figur 1 visas andelen betesmark och slåtteräng av den totala landarealen i Sveriges kommuner. Exempel på kommuner med hög andel betesmark och slåtteräng är Falköpings, Borgholms, Mörbylånga och Gotlands kommuner. Att kommunen Malung-Sälen har en hög andel beror på stora arealer av fäbodbete.

Figur 1. Andel betesmark och slåtteräng av total landareal enligt lantbruksstatistiken 2007¹⁾, procent

1) Avser betesmark vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

7.4 Stor variation mellan länen

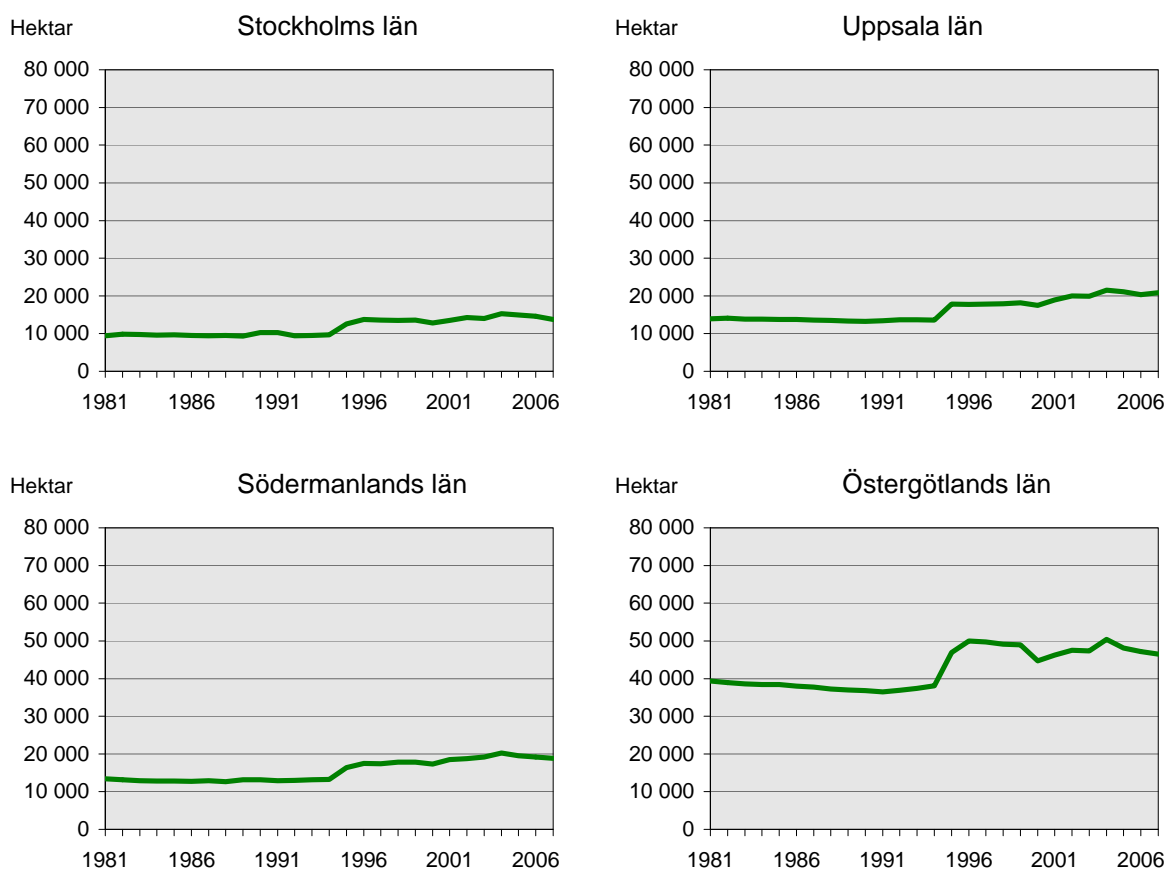
I de följande diagrammen visas utvecklingen av betesmarksarealerna på länsnivå enligt LBR från början av 1980-talet och fram till år 2007. Arealerna avser redovisad betesmark och slåtteräng för jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark. Alla diagrammen har samma skala så att det ska gå lätt att jämföra länen. Betesmarken är ojämnt fördelad i landet. De största arealerna finns i Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Skåne och Västra Götalands län.

I Skåne och i Västra Götalands län visas utvecklingen för de enskilda ingående länen under tidsperioden före de länssammanslagningar som genomfördes i slutet av 1990-talet.

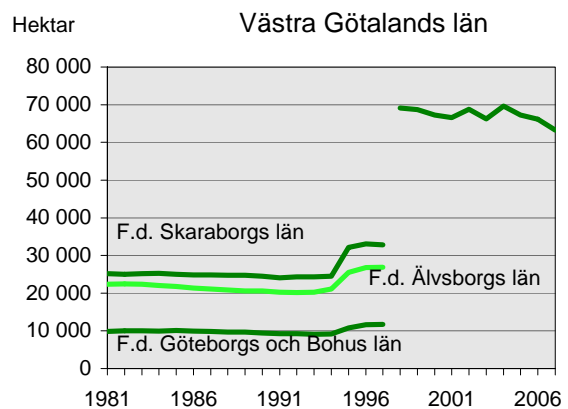
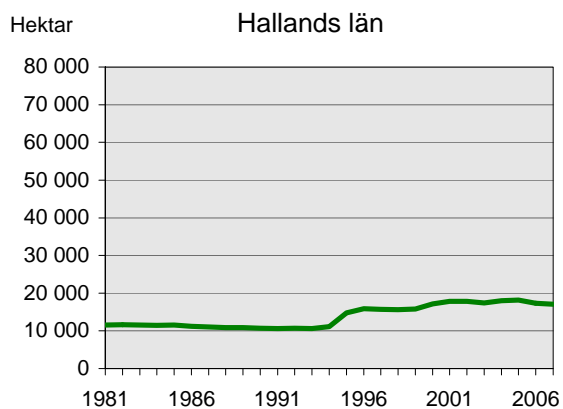
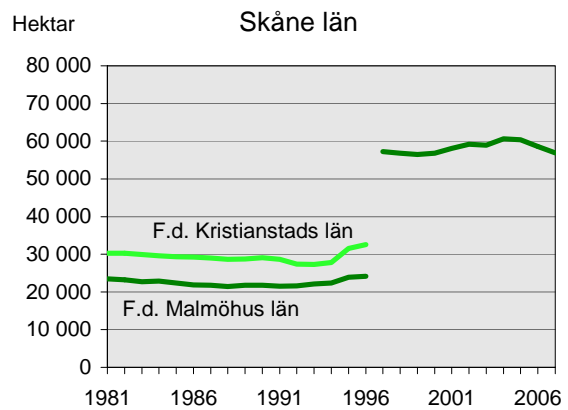
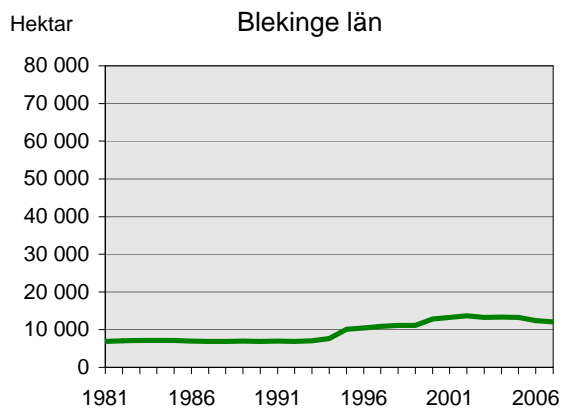
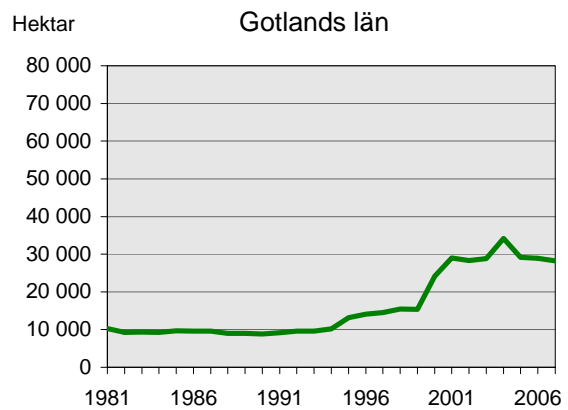
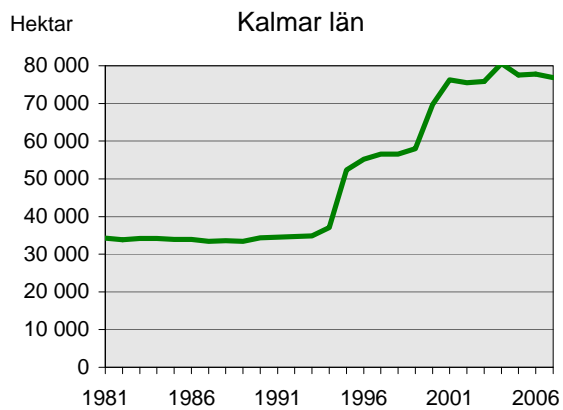
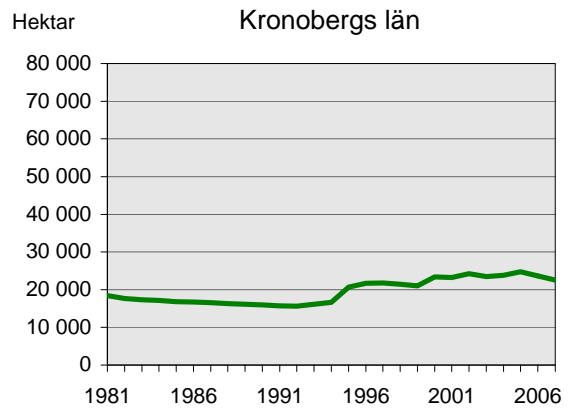
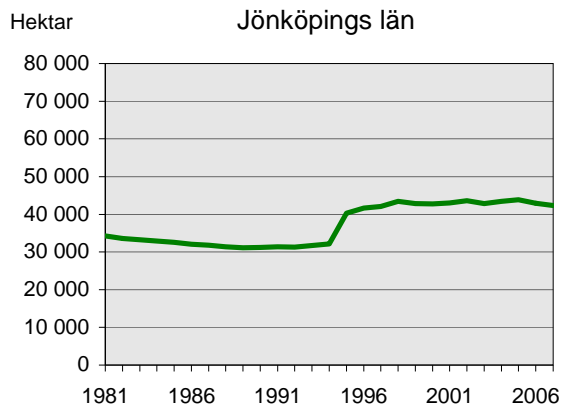
För flera av länen syns en långsam minskning av betesmarksarealerna fram till EU-inträdet 1995. Jönköpings, Kronobergs och Värmlands län är exempel på län där minskningen varit särskilt omfattande. En förklaring till minskningen kan vara nedläggning av mindre jordbruksföretag i skogsbygden.

7.4.1 Jämförelse av länens betesmarksarealer

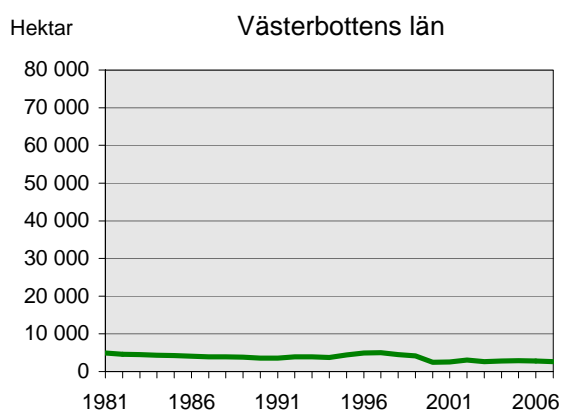
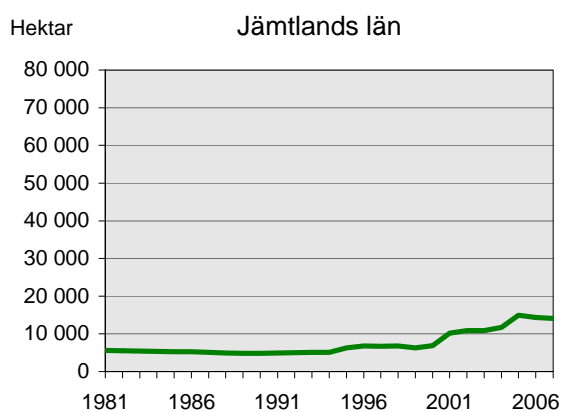
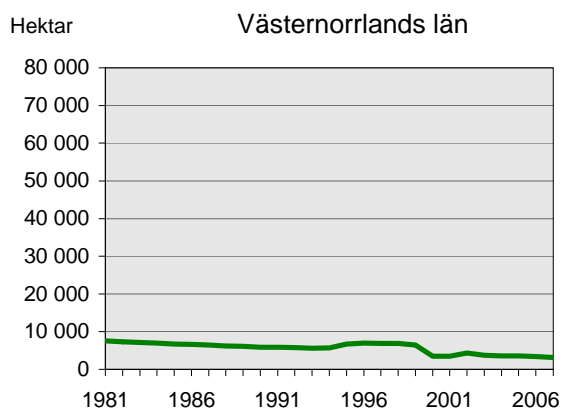
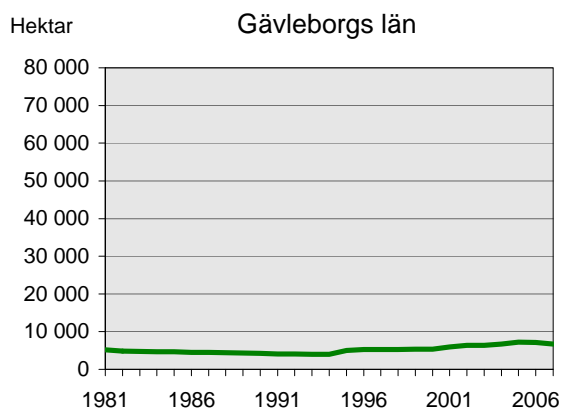
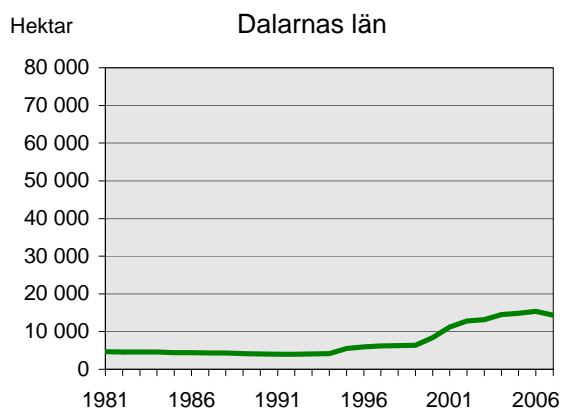
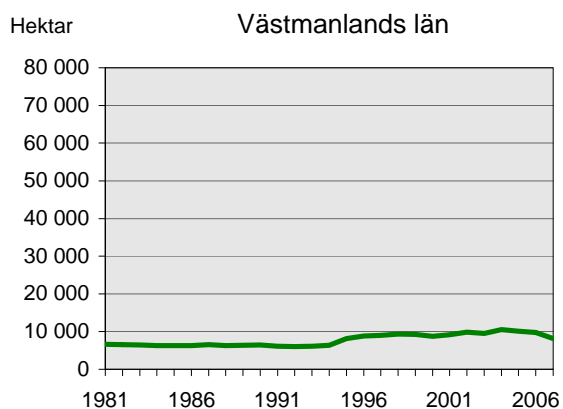
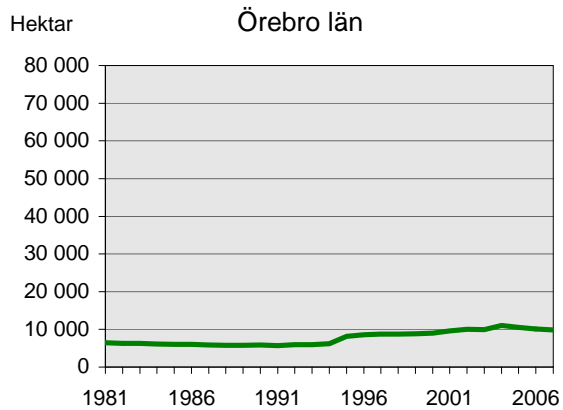
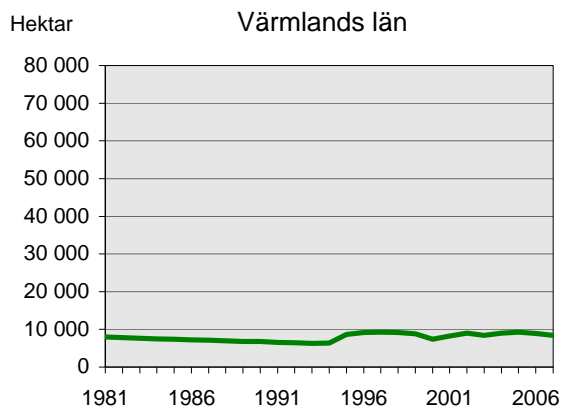
Diagram 4. Betesmark och slåtteräng enligt jordbruksstatistiken 1981-2007¹⁾, hektar

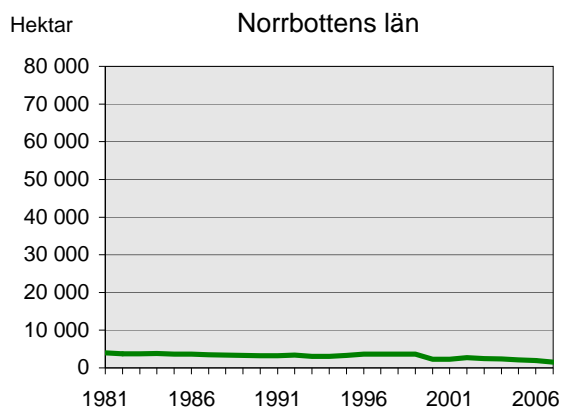
1) Avser företag med mer än två hektar åker. Statistiken för åren 2000-2002 finns inte publicerad.

1) Avser företag med mer än två hektar åker. Statistiken för åren 2000-2002 finns inte publicerad.

1) Avser företag med mer än två hektar åker. Statistiken för åren 2000-2002 finns inte publicerad.

1) Avser företag med mer än två hektar åker. Statistiken för åren 2000-2002 finns inte publicerad.

7.5 En tydlig ökning av redovisade betesmarksarealer vid EU-inträdet

I alla län var det en markant ökning av redovisad betesmarksareal i och med EU-inträdet. Ökningen kan förklaras både av det miljöstödet till betesmarker som introducerades 1995 och att foderarealer började redovisas i stor utsträckning. Eftersom betesmarkerna inte hade så stor ekonomisk betydelse tidigare kan en del av ökningen bero på att arealer som inte tagits med vid redovisningen till LBR förut nu togs med både vid ansökan om stöd och vid redovisningen till LBR. I så fall är det inte någon verklig ökning av landets betesmarksarealer. Slutsatsen stöds av resultat som presenterats inom ramen för LIM-projektet, som hade till uppgift att följa miljöeffekterna av 1990 års livsmedelspolitiska beslut. Baserat på tolkning av flygfotografier i 20 referensområden var den sammanlagda arealen gräsmark oförändrad under perioden 1992-96.

7.6 Effekterna av förändringar i stödsystemet varierar mellan olika län

I de följande diagrammen redovisas utvecklingen av betesmarksarealerna enligt lantbruksstatistiken i varje län för sig. Detta för att det ska gå lättare att i detalj analysera hur ändrade stödregler kan ha påverkat markanvändningen och i vissa fall den taktiska redovisningen av arealerna. Observera att diagrammen har olika skalor. Liksom för diagrammen i avsnitt 7.4 gäller även här att statistiken avser företag med mer än två hektar åker. Statistiken för åren 2000-2002 finns inte publicerad.

Många av länen i de södra och mellersta delarna av landet når en högsta nivå av betesmarksareal år 2004 för att sedan minska arealen 2005. Detta kan vara en följd av att gårdsstöden och tvärvillkoren infördes 2005. Skälet till att uppgången skedde redan 2004 var bland annat att det rådde stor osäkerhet om vilka år arealen till underlaget för gårdsstödet skulle baseras på och många lantbrukare uppmanades att söka stöd för så mycket mark som möjligt 2004. När gårdsstödet sedan infördes baserades arealen istället på uppgifter från åren 2000-2002.

All mark som redovisades i ansökningarna om gårdsstöd 2005 måste uppfylla kraven för stöd även om marken inte berättigade till gårdsstöd. Outnyttjad betesmark berättigade exempelvis inte till gårdsstöd och uppfyllde inte heller beteskravet men måste ändå tas upp i ansökan. Finns den med kan den dock ge sanktioner på övriga stöd genom tvärvillkoren. För att inte riskera att få lägre gårdsstöd för att betesmarken inte klarade stödkraven tog många därför bort osäkra betesmarker från stödansökan 2005. Kravet på att all areal måste redovisas kunde undvikas genom att arealen arrenderades ut till någon som inte sökte stöd.

Vid EU-inträdet 1995 togs mycket areal med i ansökningarna som senare drogs in efter kontroller och ökad medvetenhet från brukarnas sida. Mycket mark som tidigare räknats som impediment (gäller framförallt kustlandskapen) och skog togs med i stödansökan som betesmark eftersom marken nu fick ett värde den inte tidigare haft. När kontroller med eventuella återkrav kommit igång i slutet av 1990-talet blev många jordbrukare försiktigare än tidigare med vad de tog med i ansökningarna om stöd. Den kraftiga nedgången år 2000 som framträder i många län har även en förklaring i byte av metod för statistikinsamlingen.

Fram till och med år 1999 baserades statistiken om jordbruksmarkens användning på postenkäter till lantbrukarna. Uppgifter om ägoslagsarealer från föregående års redovisning förtrycktes på blanketterna. Även om det skett en ändrad markanvändning, till exempel igenväxning av betesmarken, fanns det ett visst motstånd bland lantbrukarna att korrigera de förtryckta arealerna. Det kan ha lett till att för stora arealer redovisats av åkermark och betesmark, särskild i regioner där det har varit en betydande övergång från jordbruksmark till skogsmark. För åkermarken genomfördes stickprovsvisa kontrollmätningar som gav en uppfattning om storleksordningen på felredovisningen. För betesmark gjordes inga kontrollmätningar.

När statistiken från och med år 2000 baserades på stödansökningar har jordbrukarna årligen redovisat sina arealer utan att dessa förtrycks. Detta kan ha lett till en högre kvalitet eftersom felaktiga uppgifter kan leda till sanktioner. Observera att uppgifterna för åren 2000-2002 inte har publicerats på länsnivå tidigare.

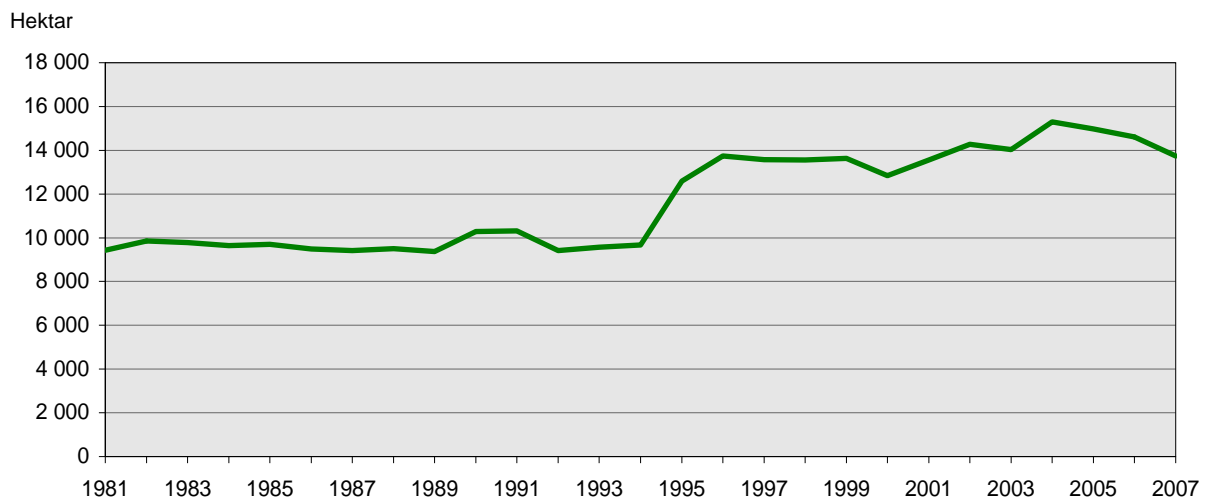
När det nya miljö- och landsbygdsprogrammet infördes vid millennieskiftet var reglerna på många sätt förenklade och förtydligade vilket också medförde att arealerna började öka igen. Att åtgärdsplaner (se kapitel 8) gjordes av Länsstyrelsen för vissa marker gav också mer tillförsikt och fler vågade öka arealerna igen. Det största skälet till ökningen beror dock på att arealfaktorn höjdes, det vill säga färre djurenheter krävdes för att ett hektar skulle vara ersättningsberättigande. Mer areal togs därför med i ansökningarna, även areal som tidigare inte varit värd att ha med. I många län togs mark med i stödansökningarna som tidigare räknats till skogsmark. Den ökade medvetenheten om stödets betydelse och reglerna kring dem medförde även att en hel del mark restaurerades i ett flertal län så att den faktiska arealen betesmark ökade.

2004 var osäkerheten återigen stor kring vad som skulle komma att gälla vid gårdsstödet införande 2005. Oro att stödsökaren måste söka på all jordbruksareal samt att gårdsstödet skulle beräknas utifrån 2004 års stödansökningar gjorde att arealerna ökade markant igen. När gårdsstödet väl infördes drogs stora arealer tillbaka igen eftersom de inte uppfyllde regelkraven.

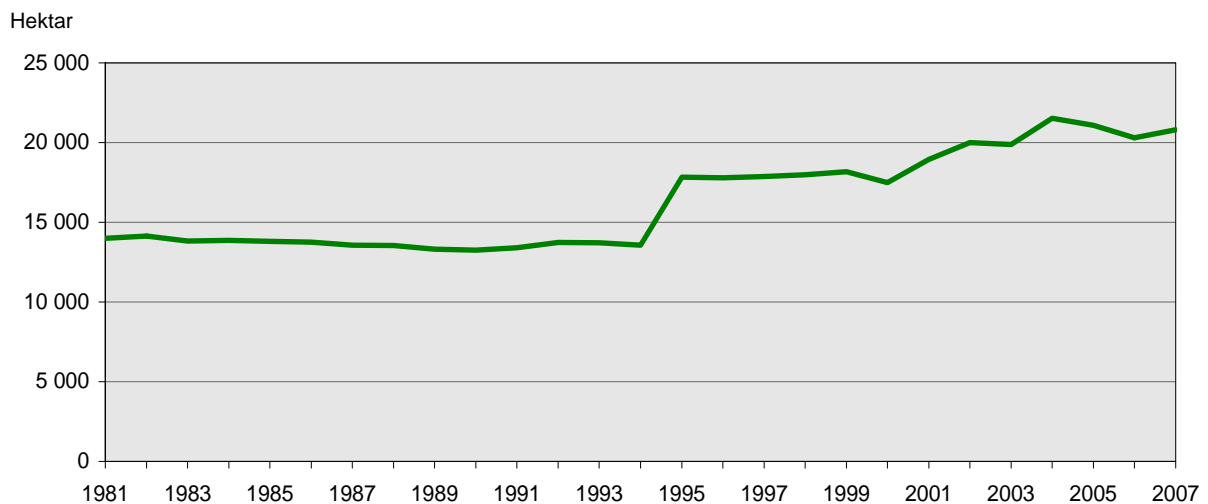
7.6.1 Många län följer samma mönster

Den utveckling som har skett från EU-inträdet och framåt och som följer ett liknande mönster i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Blekinge, Skåne, Hallands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro, Västmanlands och Gävleborgs län är extra tydlig i Östergötlands län, som är ett av de största betesmarkslänen. En tydlig uppgång sker av betesmarksarealer 1995 som sedan avtar något 2000 för att sedan öka igen fram till 2004. Observera att diagrammen har olika skalor.

Diagram 5. Betesmarker och slåtterängar enligt lantbruksstatistiken 1981-2008¹⁾ i 14 län, hektar
Stockholms län

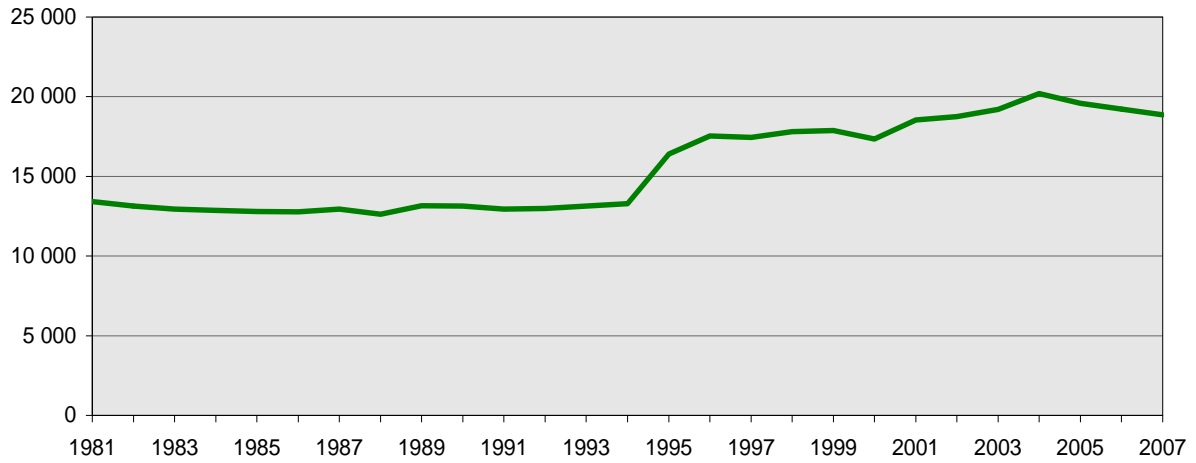
Uppsala län

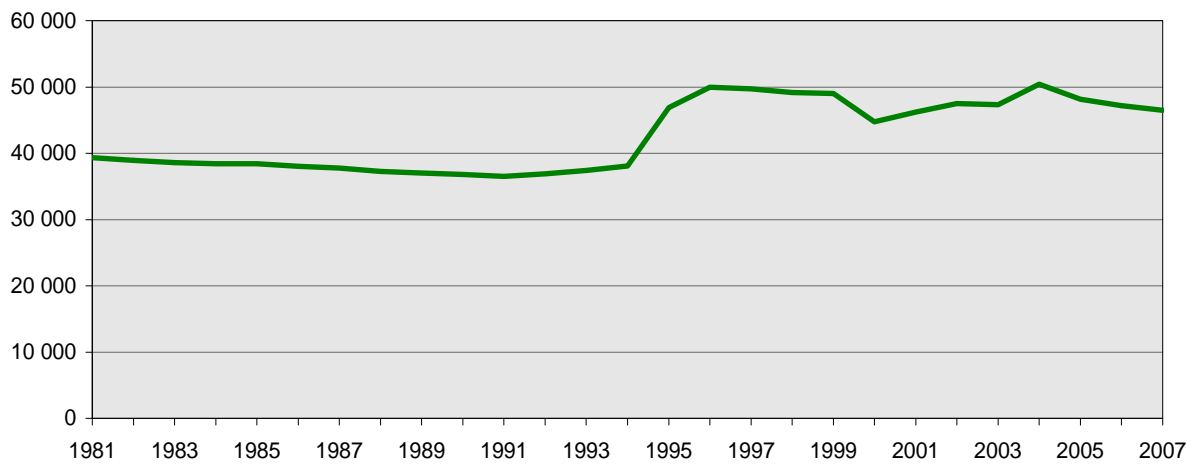
Södermanlands län

Hektar

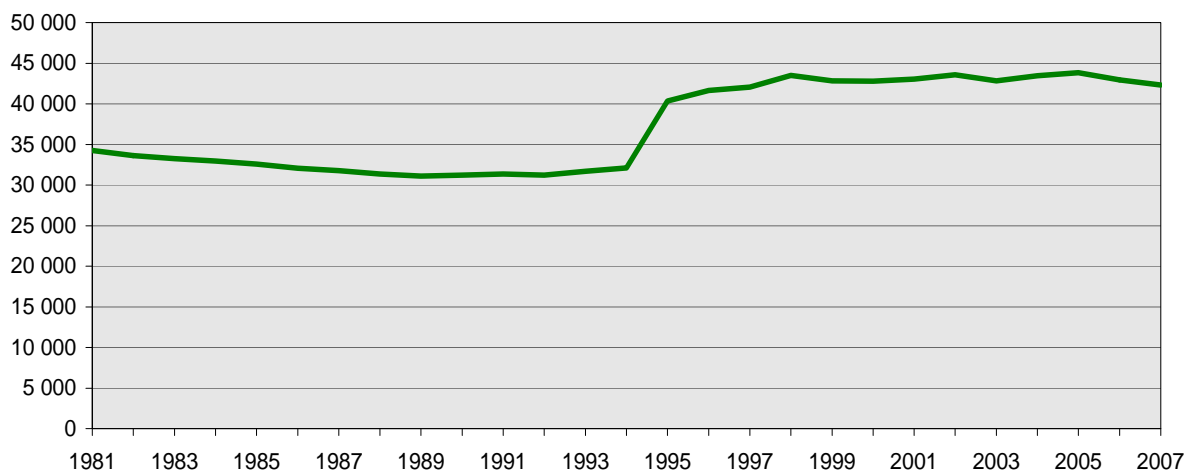
Östergötlands län

Hektar

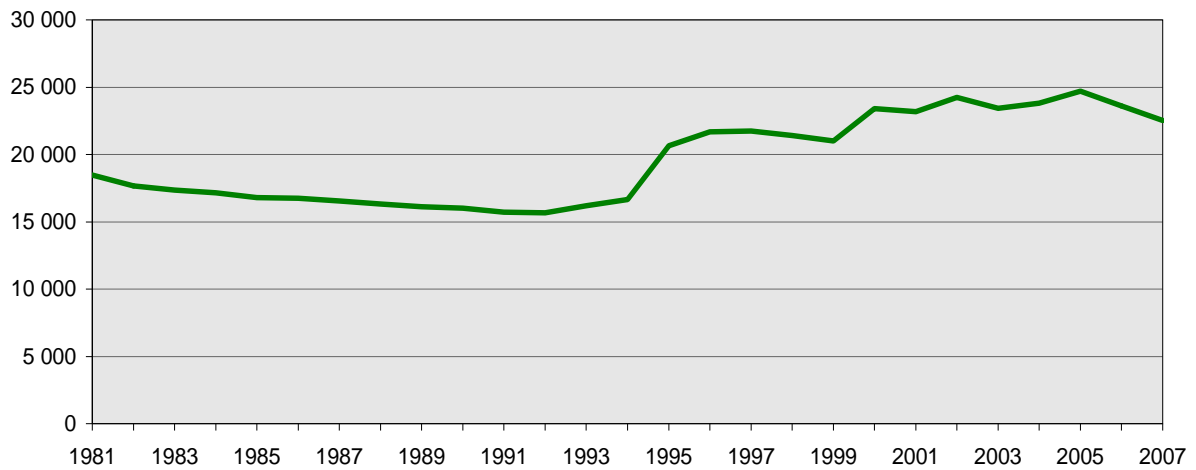
Jönköpings län

Hektar

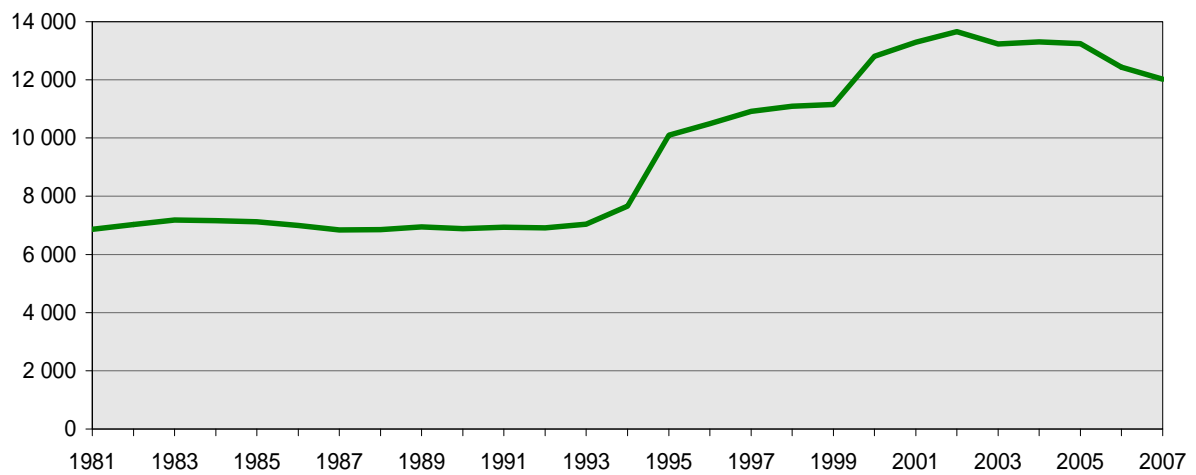
Kronobergs län

Hektar

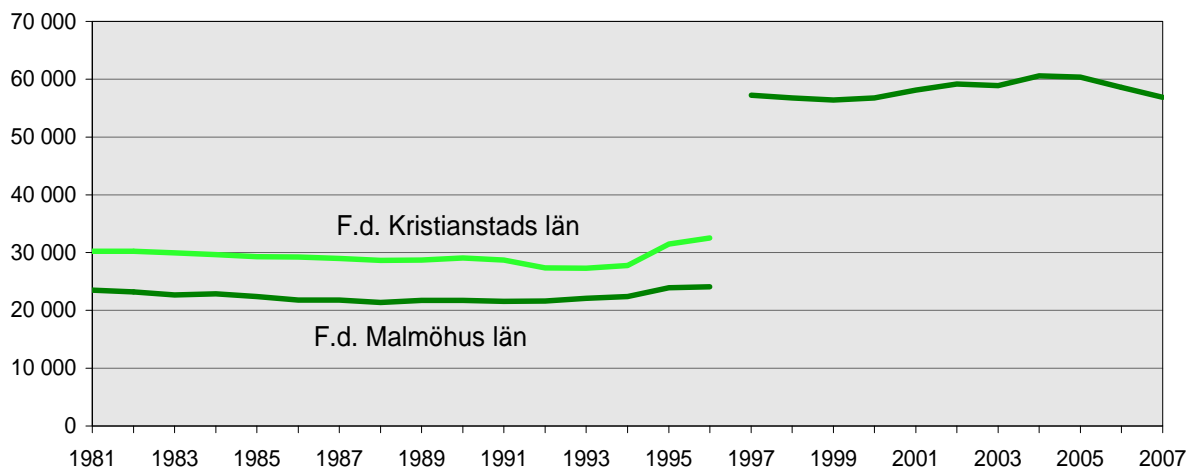
Blekinge län

Hektar

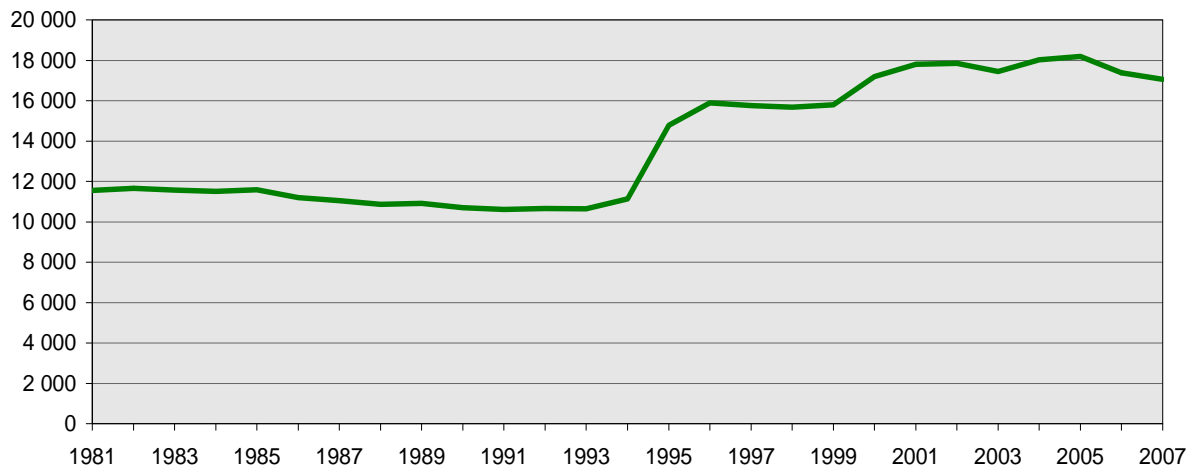
Skåne län

Hektar

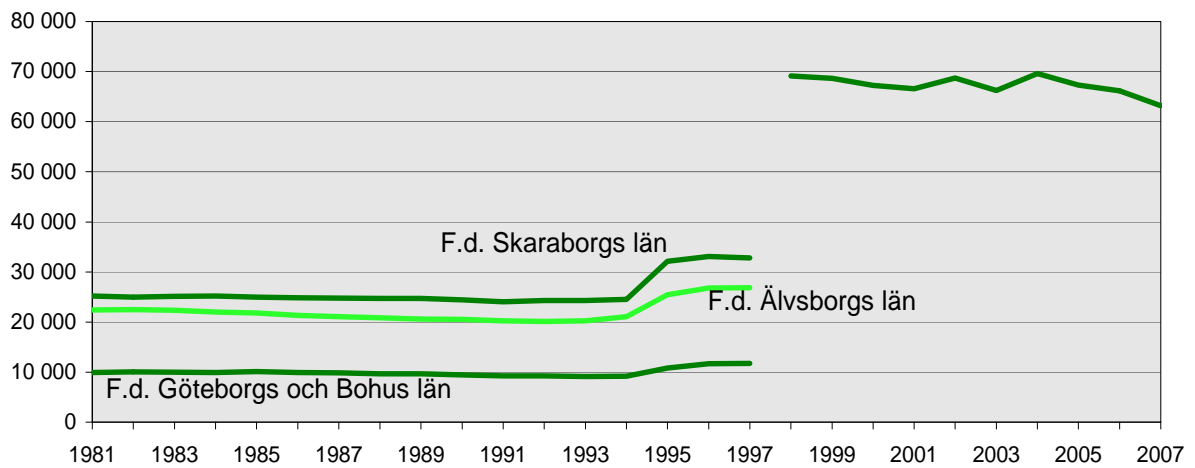
Hallands län

Hektar

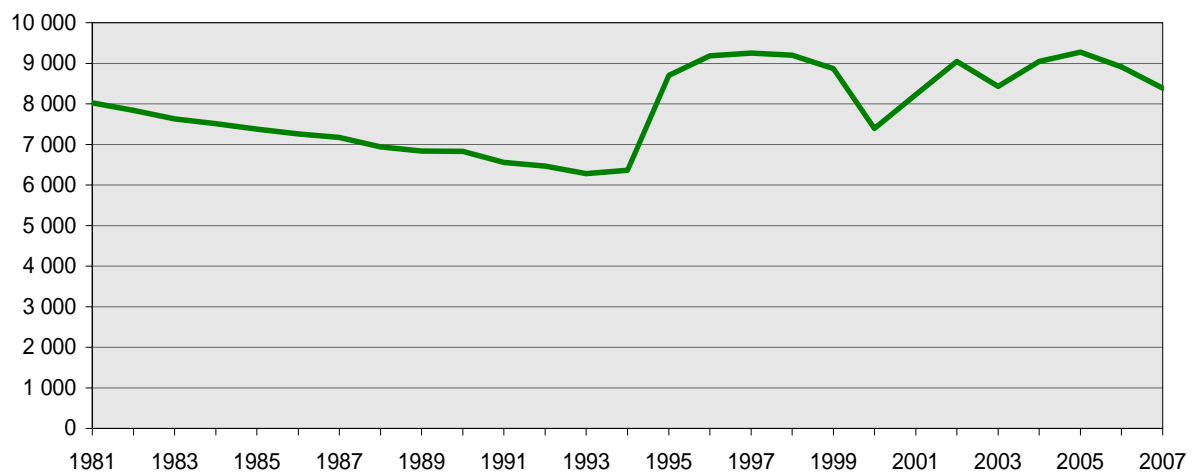
Västra Götalands län

Hektar

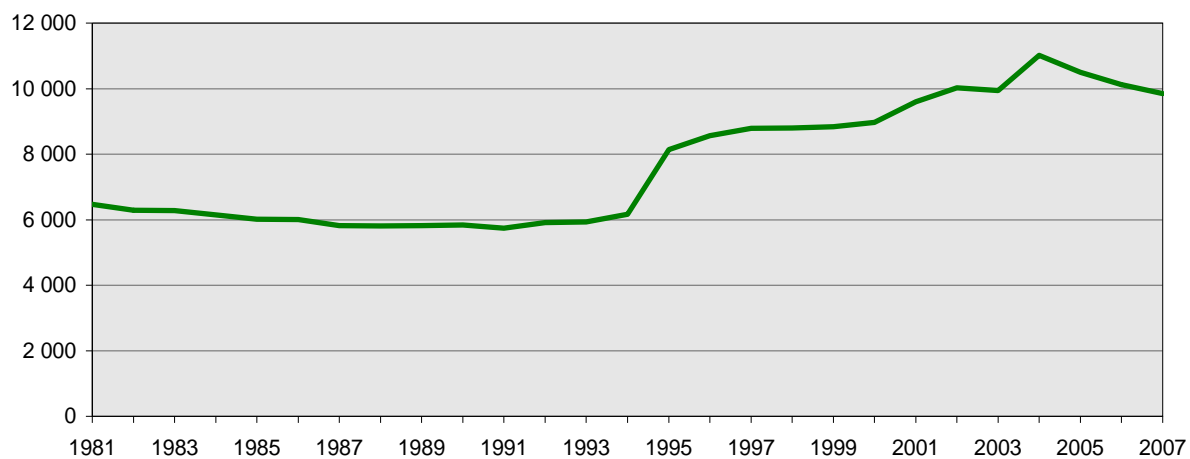
Värmlands län

Hektar

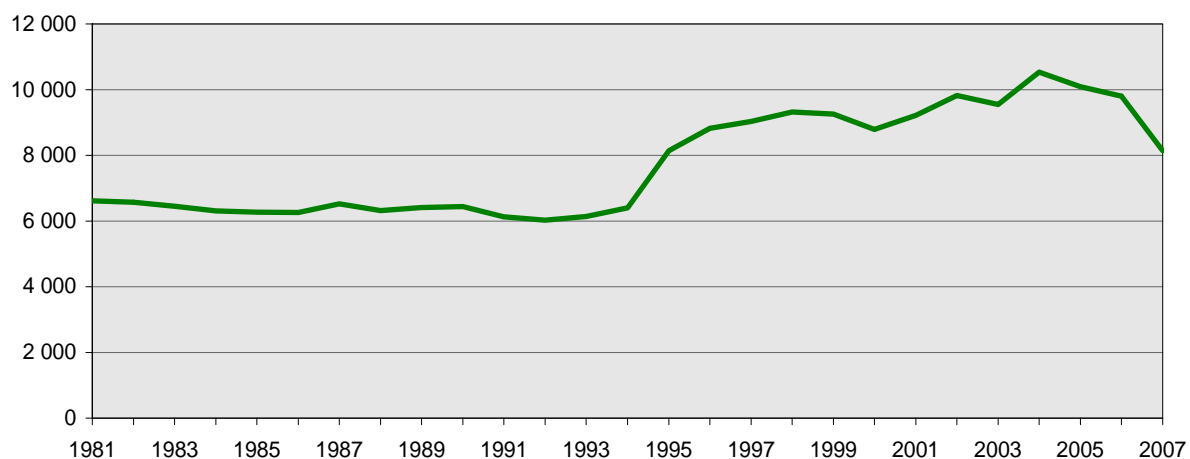
Örebro län

Hektar

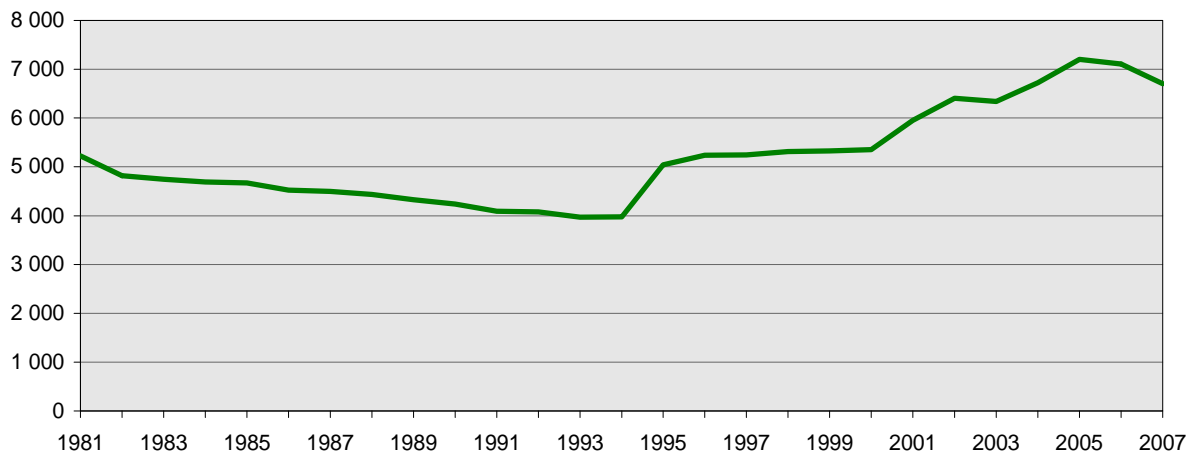
Västmanlands län

Hektar

Gävleborgs län

Hektar

1) Avser företag med mer än två hektar åker. Statistiken för åren 2000-2002 finns inte publicerad.

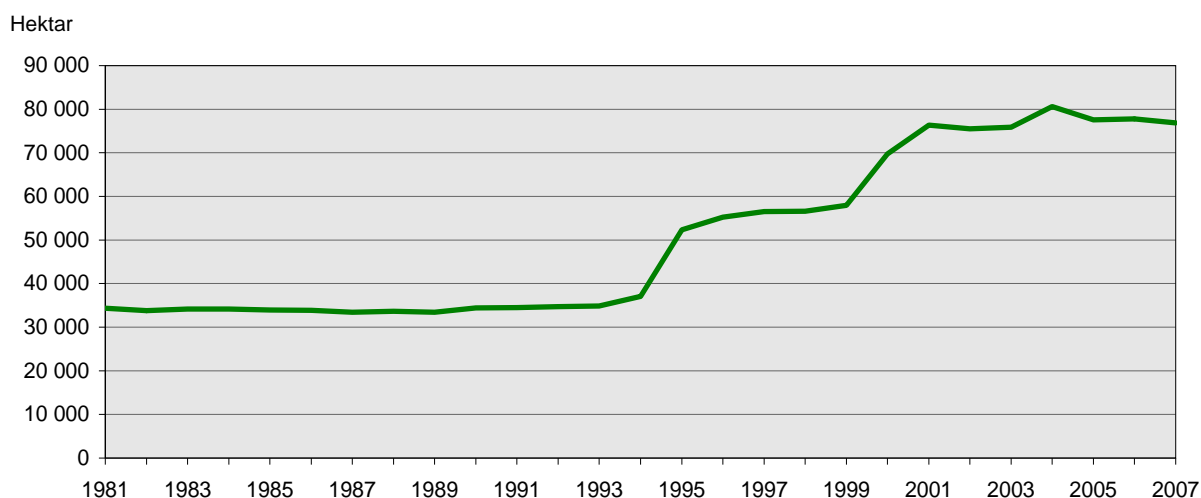
7.6.2 Kalmar och Gotlands län

Kalmar och Gotlands län följer inte samma mönster som de ovan beskrivna länen. Ökningen enligt LBR 1995 var i dessa två län omfattande då stora arealer med alvarbete kom med i stödansökningarna. Dessa marker fanns även före EU-inträdet men då redovisades de inte till LBR. Detta konstaterades vid den så kallade Ängs- och hagmarksinventeringen som genomfördes mellan åren 1987 och 1992. Under 2007 fanns det mer än 20 000 hektar alvarbete i Kalmar län och drygt 4 000 hektar på Gotland.

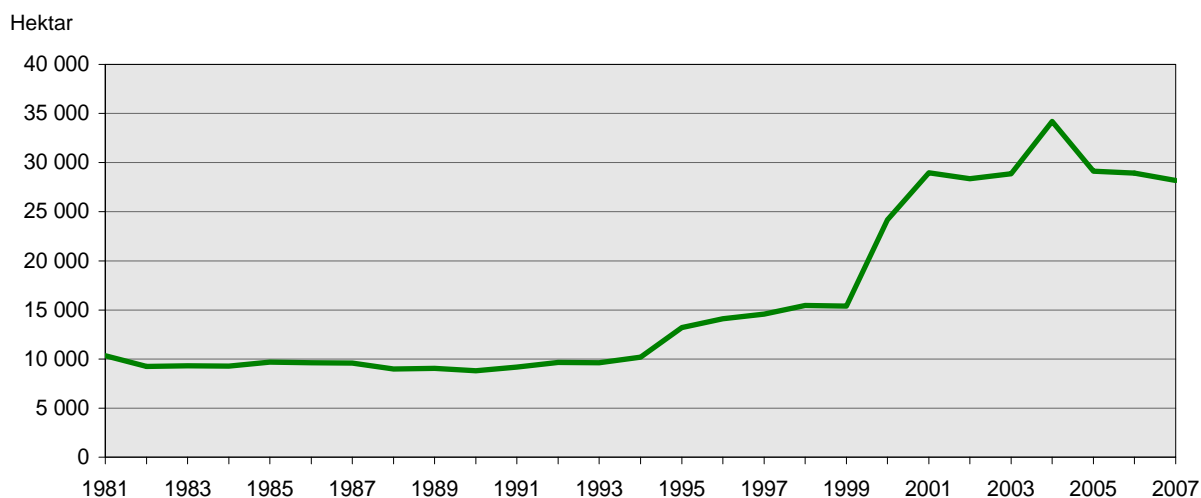
I stället för en nedgång av arealerna till år 2000 skedde en markant uppgång, till skillnad från utvecklingen i övriga län. Ett skäl är bytet av metod vid insamling av statistiken. Mycket av den areal alvarbete som det söktes stöd för kom inte med i de förtyckta postenkäterna men syns tydligt när statistiken i stället baseras på stödansökningarna. Ersättningen för alvarbete nästintill fördubblades år 2000 och ökade något även till 2005. Detta syftade till att nå ett av miljömålets *Ett rikt odlingslandskap* delmål, nämligen att utöka arealen betesmark för de mest hotade typerna, där alvarbete ingår. Ersättningen minskade sedan något 2007, i samband med det nya landsbygdsprogrammet. Dessa ändrade ersättningsnivåer har påverkat statistiken.

Diagram 6. Betesmark och slätteräng enligt lantbruksstatistiken 1981-2008¹⁾ i Gotlands och Kalmar län, hektar

Kalmar län

Gotlands län

1) Avser företag med mer än två hektar åker. Statistiken för åren 2000-2002 finns inte publicerad.

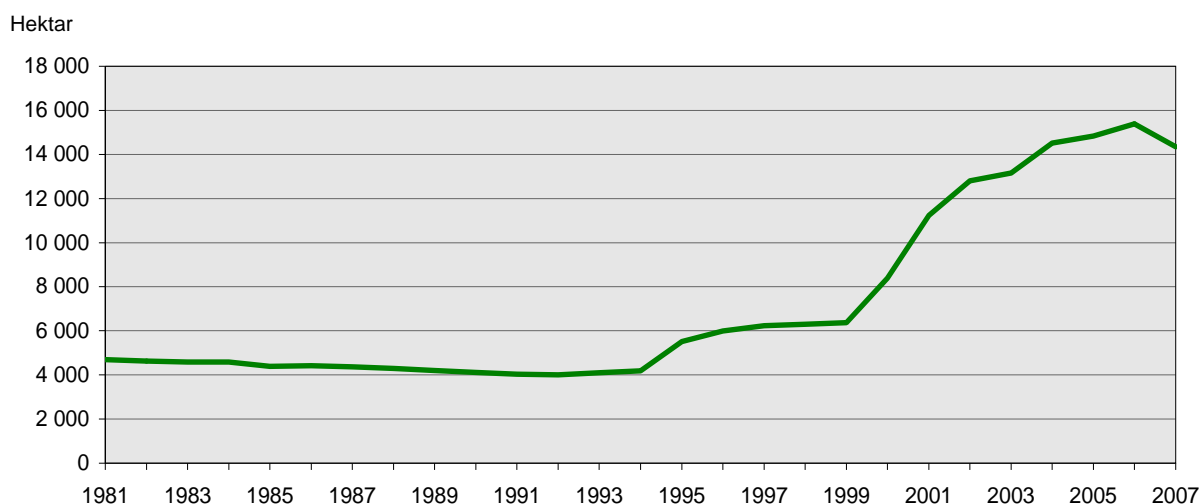
7.6.3 Dalarna och Jämtlands län

Statistiken för betesmarksarealen i Dalarnas och Jämtlands län skiljer sig från övriga län genom att ökningen endast blev marginell i och med EU-inträdet. Däremot skedde en kraftig ökning när miljö- och landsbygdsprogrammet 2000-2006 startade och en begynnande nedgång när nästa landsbygdsprogram tar vid 2007. Det största skälet till att de två länen skiljer sig från övriga län är fäbodbetena. I båda länen är nästan hälften av den totala betesmarksarealen fäbodbeten vilket gör att dessa påverkar den totala arealen väldigt mycket.

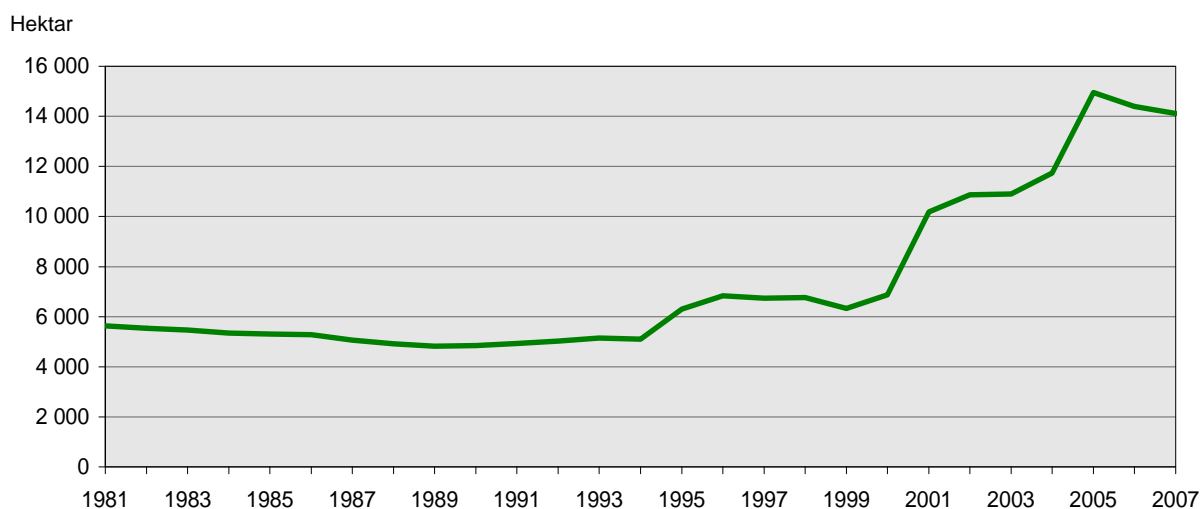
Stöden för fäbodbeten mäts efter antal djurenheter. När Sverige gick med i EU krävdes det ett betetryck på 1/5 djurenhet per hektar. Detta ändrades med de nya stödreglerna för år 2001 till 1/7 djurenhet per hektar. Innebörden blev att varje djurenhet berättigade till ersättning för upp till sju hektar fäodsbete istället som tidigare till fem. Detta resulterade i att samma antal djur gav ersättning för en större areal. Det blev då lukrativt att flytta även hästar och får till fäodsbetena. Vid det nya landsbygdsprogrammet som trädde ikraft 2007 återgick kravet på betesdjur till 1/5 djurenhet och arealerna minskade igen i statistiken för i stort sett alla län med fäodsbete.

Diagram 7. Betesmark och slätteräng enligt lantbruksstatistiken 1981-2008¹⁾ i Dalarnas och Jämtlands län, hektar

Dalarnas län

Jämtlands län

1) Avser företag med mer än två hektar åker. Statistiken för åren 2000-2002 finns inte publicerad.

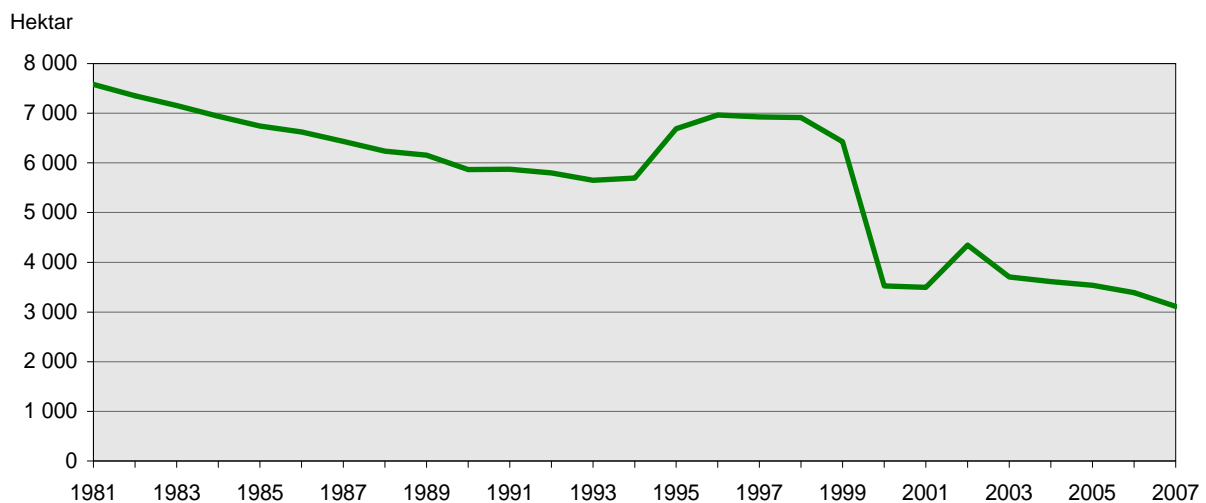
7.6.4 Tre av Norrlandslänen

Betesmarken i Norrland tillhör den mest hotade i landet och det är här som arealen betesmark har minskat mest till följd av nedlagda jordbruk. Västerbottens och Västernorrlands län följer samma mönster som Norrbottens län med en mycket tydlig nedgång av areal innan EU-inträdet. Uppgången 2002 beror delvis på ökad slåtterängsersättning då en stor del av landets slåtterängar finns i övre Norrland samt att restaureringsstödet haft stor inverkan här. Enligt Länsstyrelsen i Västerbottens rapport om uppföljning av miljömålen har cirka 300 hektar naturbetesmarker restaurerats i länet mellan åren 2001 och 2005. Även fäbodbetena har ökat något de senaste åren. Nedgången 2007 kan bero på att många åtaganden gick ut då. Stor osäkerhet om det nya landsbygdsprogrammet gjorde att många avvaktade med att gå in i nya åtaganden.

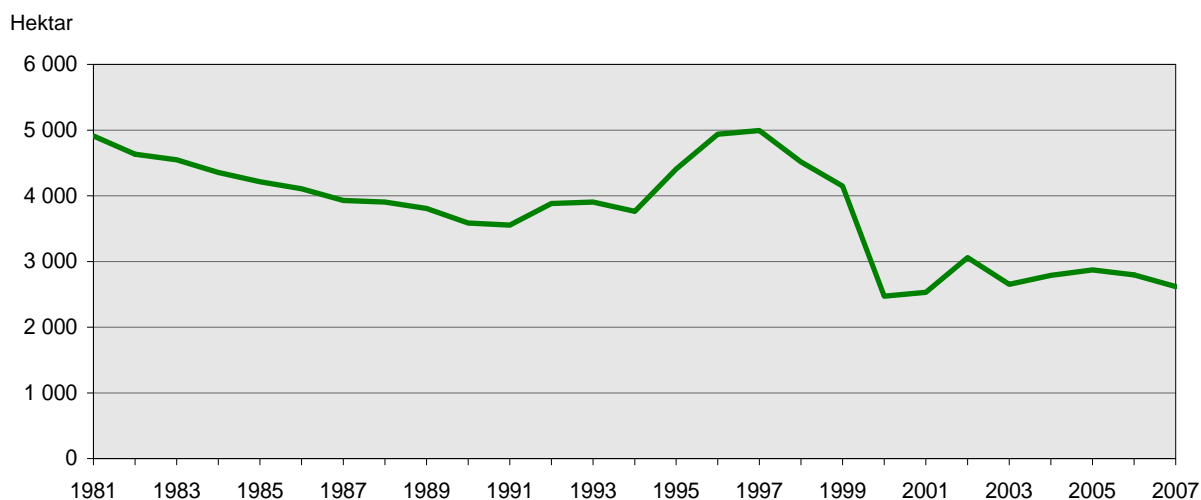
En skillnad för Norrbottens län jämfört med övriga norrlandslän är den uppgång som skedde i början av 1990-talet, liknande den i Stockholms län. Nedgången mellan 2003 och 2007 kan förklaras av att många av slåtterängarna som har ökat i hela övre Norrland sedan 2000, sköts i större utsträckning av hembygdsgårdar än i angränsande län. Dessa har ofta inte någon åkerareal och syns därför inte i den slutliga statistiken.

Diagram 8. Betesmark och slåtteräng enligt lantbruksstatistiken 1981-2008¹⁾ i Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län, hektar

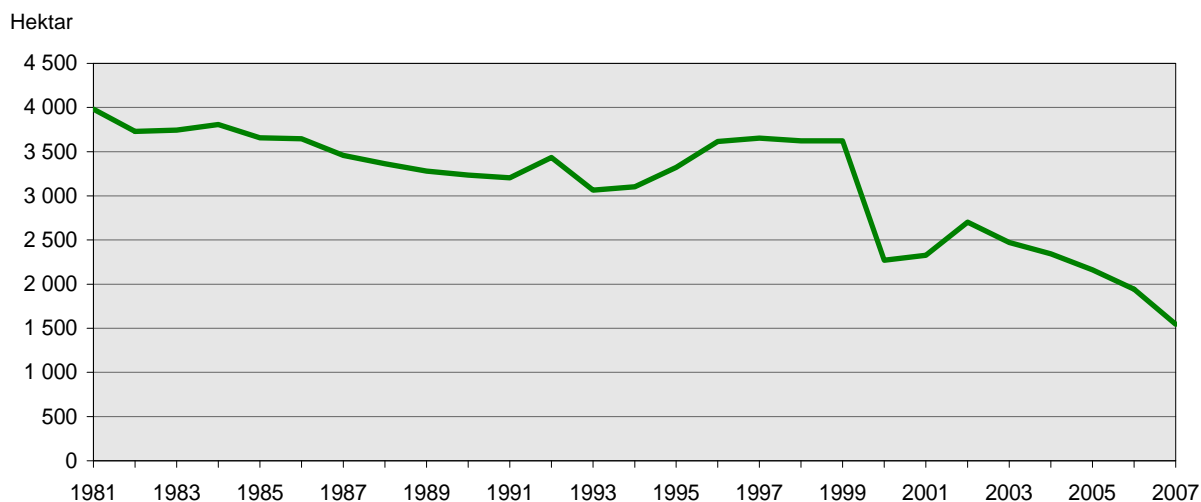
Västernorrlands län

Västerbottens län

Norrbottens län

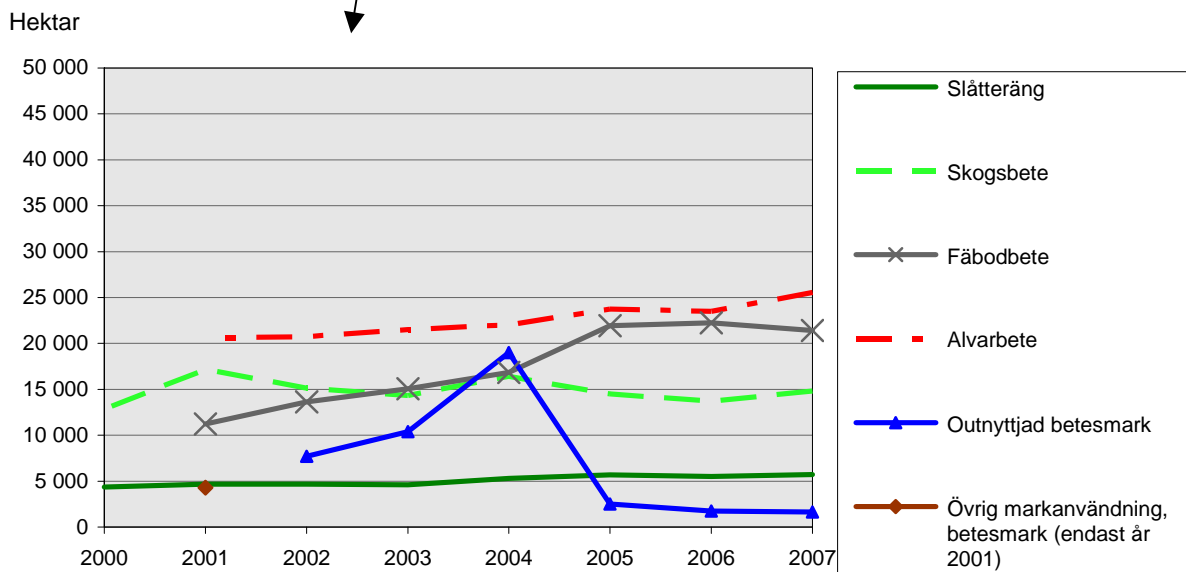
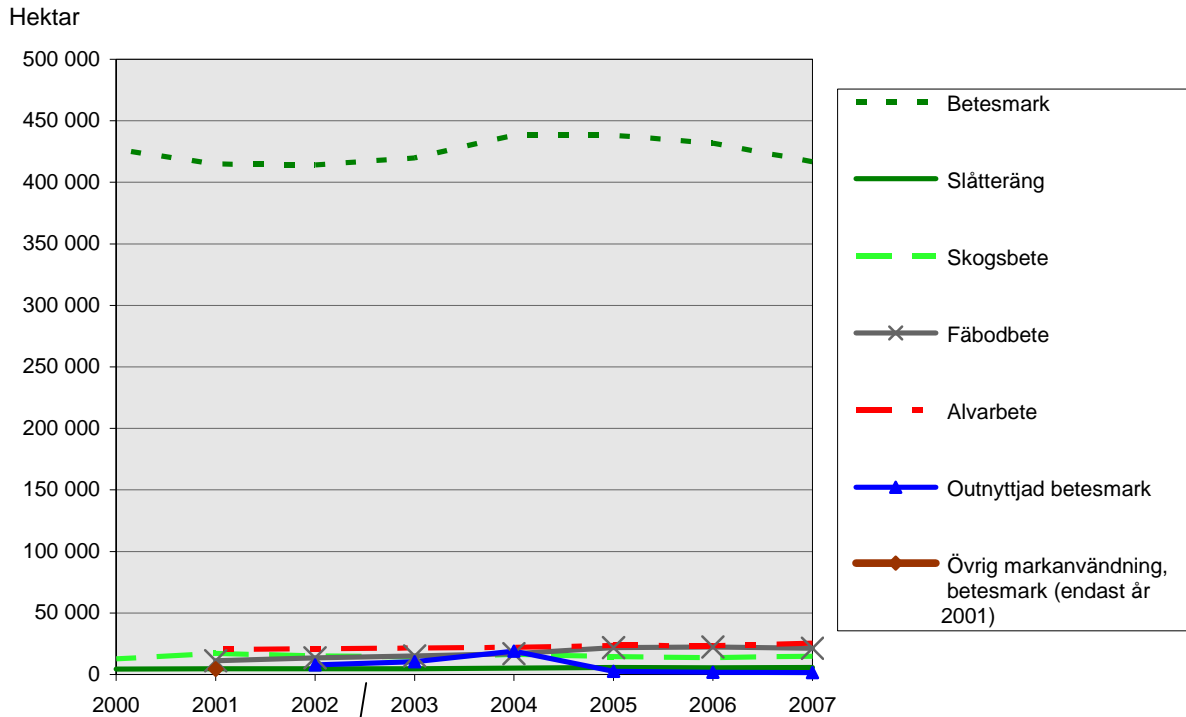
1) Avser företag med mer än två hektar åker. Statistiken för åren 2000-2002 finns inte publicerad.

7.7 Bland betesmarkstyperna dominerar typen "vanlig" betesmark

Sedan år 2003 redovisas statistik för olika typer av betesmark. Möjligheten har uppkommit eftersom det ges olika stöd till olika markslag. I den totala betesmarksarealen ingår alvarbete, skogsbete, fäbodbete och slåtteräng med sammanlagt cirka 14 procent av all betesmark. Den helt dominerande betesmarkstypen är "vanlig" betesmark. I diagram 9 visas fördelningen av de olika typerna på riksnivå. Den "vanliga" betesmarkstypen har på riksnivå varit dominerande under hela tidsperioden.

Diagram 9. Betesmark och slåtteräng fördelad på olika typer enligt lantbruksstatistiken 2000-2007¹⁾, hektar

1) Avser företag med mer än två hektar åker. Statistiken för åren 2000-2002 finns inte publicerad.

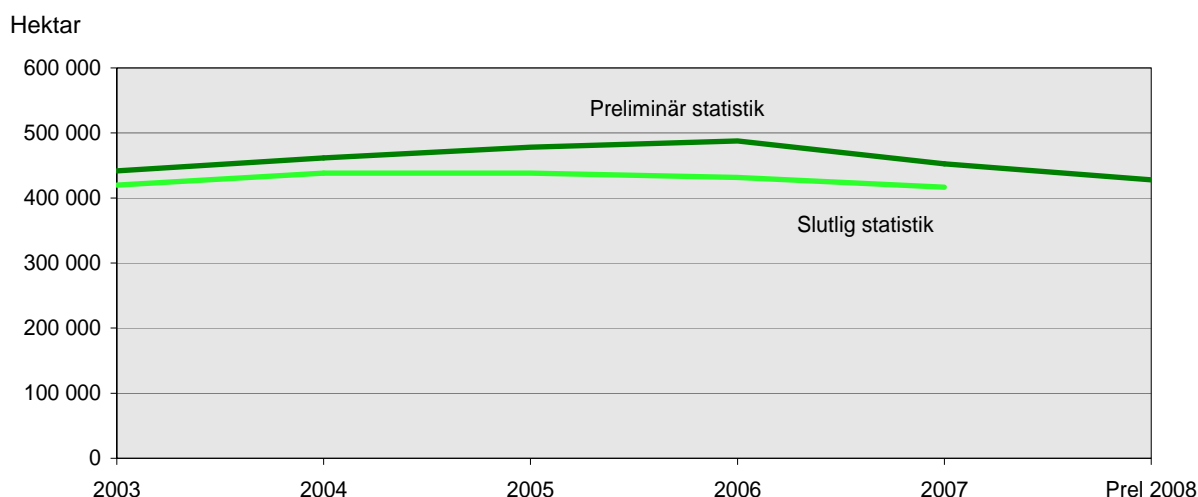
I de följande diagrammen redovisas de olika betesmarkstyperna var för sig. Utvecklingen skiljer sig åt mellan de olika typerna och framförallt varierar skillnaden mellan preliminär och slutlig statistik. Ändrade regler för stöd har påverkat vilka arealer som lantbrukarna sökt stöd för på olika sätt i olika län. Det är även skillnader mellan vilka betesmarkstyper som dominerar i olika regioner. Utvecklingen visas för olika betesmarkstyper i några län där det varit förhållandevis stora förändringar.

I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark, inklusive betesmarksarealer som samlats in vid strukturundersökningarna från företag som inte söker stöd. Observera att diagrammen har olika skalor.

7.7.1 Den ”vanliga” betesmarksarealen minskar

För den ”vanliga” betesmarken syns en tydlig nedgång av arealen efter införandet av gårdsstödet år 2005. Den preliminära statistiken indikerar en fortsatt nedgång även för 2008. Eftersom den ”vanliga” betesmarken är så dominerande liknar utvecklingen för denna betesmarkstyp utvecklingen för den totala betesmarksarealen och kommenteras inte ytterligare i det här avsnittet.

Diagram 10. Betesmarkstypen ”vanlig” betesmark enligt lantbruksstatistiken 2003-2008¹⁾, hektar

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

7.7.2 Arealen slåtteräng ökar

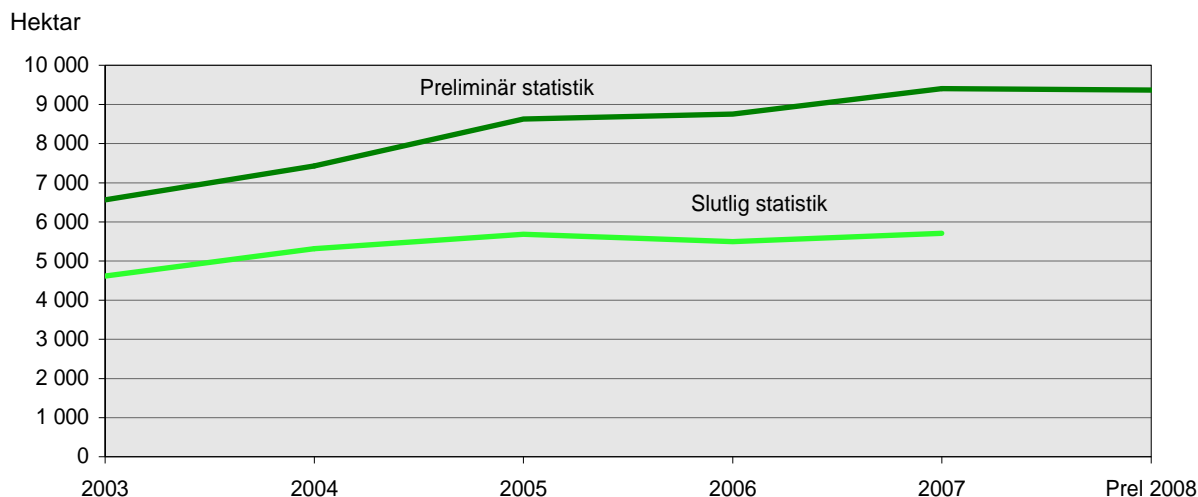
Ängsmarkerna användes i gamla tiders lantbruk för att samla vinterföda till djuren. Eftersom ängarna inte gödslades blev de med tiden utarmade på växtnäring. Ängen slås normalt under sensommaren när alla blommor hunnit sprida sina frön. Den näringsfattiga miljön ger ofta slåtterängen en karaktäristisk sammansättning av växter.

Slåtteräng uppvisar under 2000-talet en relativt snabb ökningstakt, framförallt vid företag som har mindre än två hektar åkermark. Enligt den preliminära statistiken, där de små företagen ingår, har arealen slåtteräng ökat med uppemot 3 000 hektar sedan 2003. Vid gårdar med mer än två hektar åkermark har arealen ökat med cirka 1 000 hektar sedan år 2003.

Inom miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* finns ett delmål för ängsmarkerna som anger att minst 10 000 hektar ska hävdas år 2010. Om man tar med hela arealen i beräkningen, inklusive den vid små företag, är det bara cirka 600 hektar kvar tills målet är nått. Om man istället ser till den ordinarie statistikpopulationen som avser företag som har minst två hektar åkermark återstår drygt 4 000 hektar till måluppfyllelsen.

Slåtteräng är den betesmarkstyp som har störst andel areal vid företag som har mindre än två hektar åkermark. Det kan ibland vara hembygdsföreningar eller lokala naturskyddsföreningar som sköter slåtterängarna, vilket förklarar att företagen som söker stöd för slåtterängarna har ofta mycket lite eller ingen åkermark alls knuten till sig.

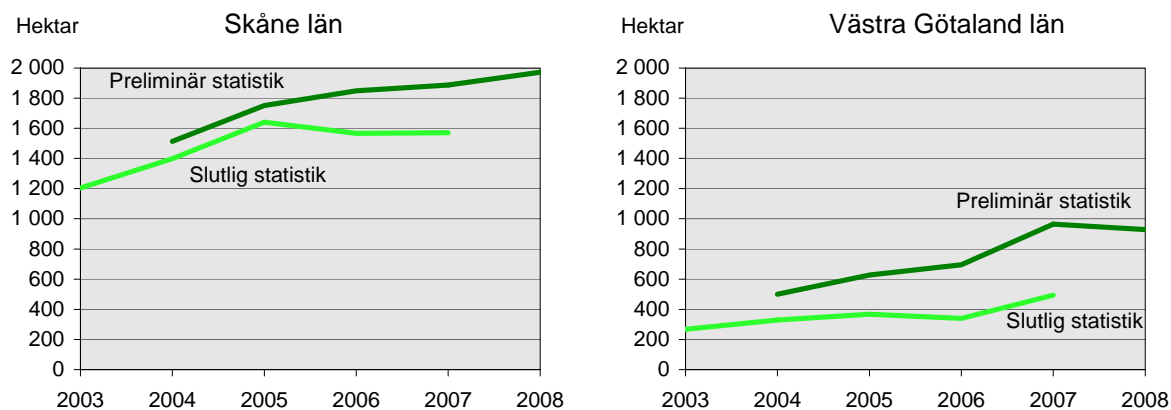
Diagram 11. Slåtteräng enligt lantbruksstatistiken 2003-2008¹⁾ på riksnivå, hektar

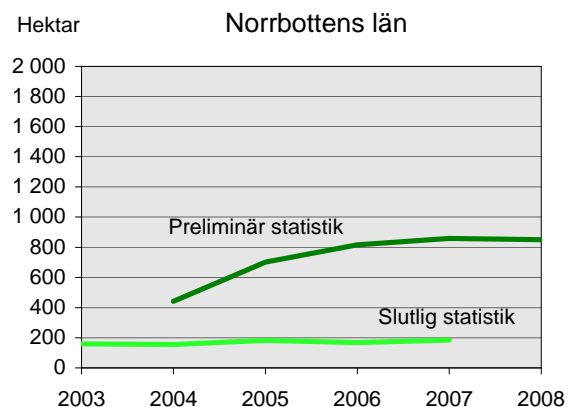
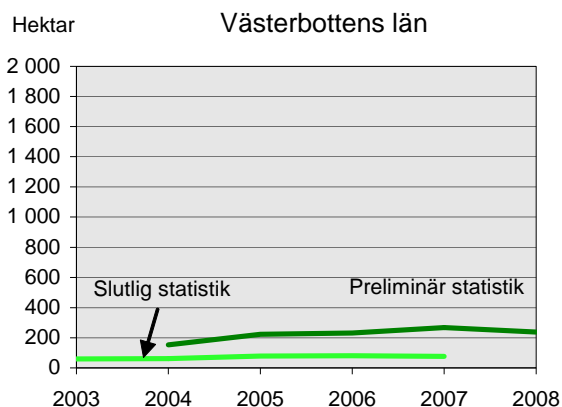
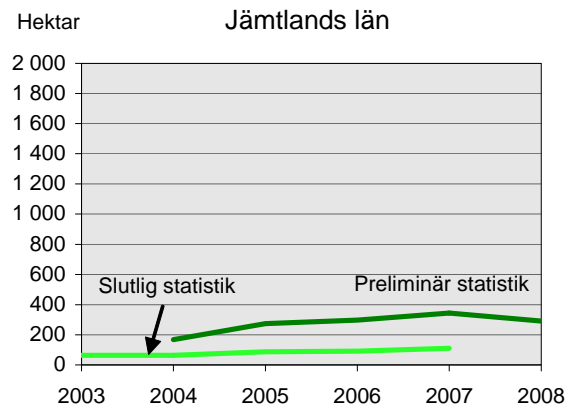
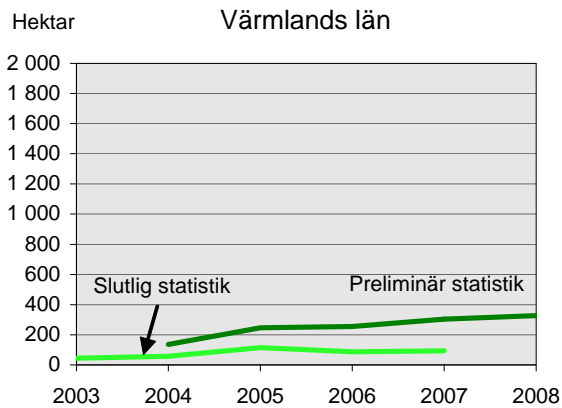

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

I diagram 12 redovisas utvecklingen av slåtterängsarealen i några län där det varit stora skillnader mellan preliminär och slutlig statistik. För slåtteräng är det påtagligt att det finns betydande arealer vid små jordbruksföretag. I flera av länen finns mer än hälften av arealen vid företag med mindre än två hektar åker.

Diagram 12. Slåtteräng enligt lantbruksstatistiken 2003-2008¹⁾ i några län, hektar

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

Bland länen har Skåne län störst areal slätteräng, både enligt den preliminära och den slutliga statistiken.

I norrlandslänen och särskilt i Norrbottens län är myrslätter vanligt förekommande. Slätter har i långa tider varit en vanlig brukningsmetod för att tillvarata växtligheten på myrmarker. Dessa marker växer normalt inte igen eftersom det är för blött för att träden ska trivas. När det under senare år getts stöd till slätterängar har myrslättern kunnat återupptas.

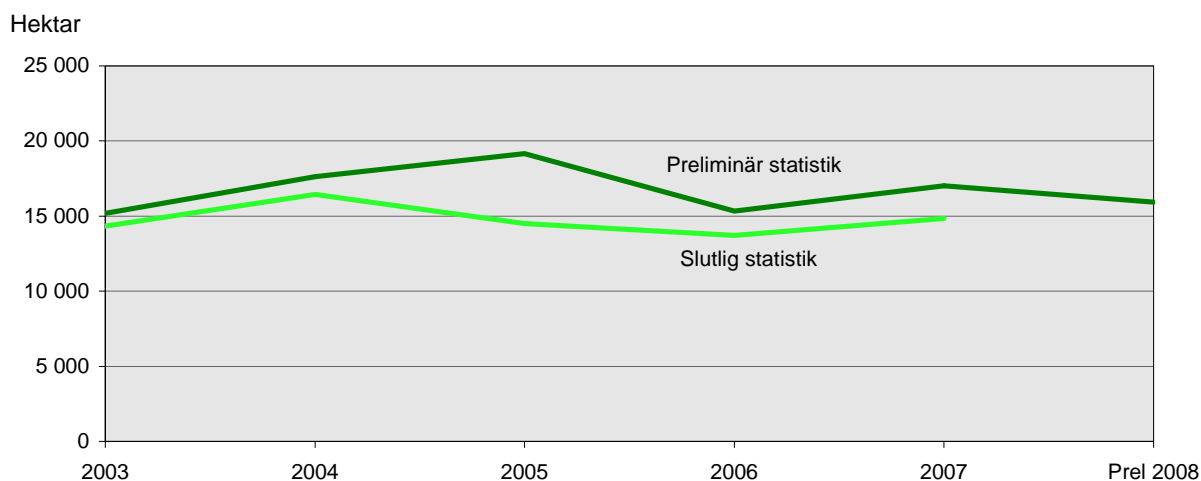
7.7.3 Arealen skogsbete pendlar upp och ner

Skogsbete är en hävdform som förr i tiden var mycket vanlig men som det i dagsläget bara finns spillror kvar av. I det gamla odlingslandskapet gick djuren på bete på "utmarken", det vill säga på den mark som låg utanför byns brukade åker- och ängsmarker. Utmarken utgjordes främst av skog. Skogsbeten kan bestå av många olika skogstyper alltifrån ren barrskog, blandskog (barr- och löv) till ädellövskog och hasselnår. Skog som betas och där enstaka träd huggs undan (blädas) får en speciell karaktär av olikåldrighet och luckighet. I skogsbeten skapas brynmiljöer i övergången mellan öppna och mer slutna delar. Det leder till variationsrika områden där många olika djur och växter trivs.

Skogsbeten är betesmarker som till stor del kan klassas som marginella jordbruksmarker. Det kan ses i den stora ökningen i areal 2004 och för den preliminära statistiken även för 2005. Det är sannolikt gårdsstöds effekten som här slagit igenom. Den innebar att all jordbruksmark

skulle tas med vid 2005 års ansökan för gårdsstödet. Minskningen 2006 speglar också att många lantbrukare avvaktade de nya stödreglerna i landsbygdsprogrammet som infördes 2007. De förlängde inte de femåriga kontrakten på sina betesmarker som för de flesta gick ut 2005 eller 2006. De ansökt gårdsstödsarealerna som inte klarade kontrollerna under 2005 fick också lämna systemet. Under 2007 när villkoren i det nya stödet blev kända ökade åter arealen skogsbete. Ersättningsnivån höjdes och nya skötselvillkor tillkom.

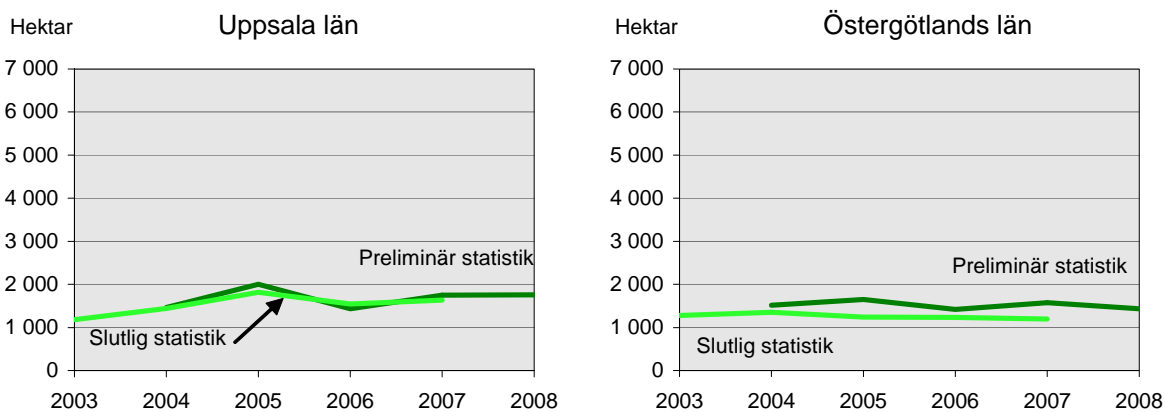
Diagram 13. Skogsbete enligt lantbruksstatistiken 2003-2008¹⁾ på riksnivå, hektar

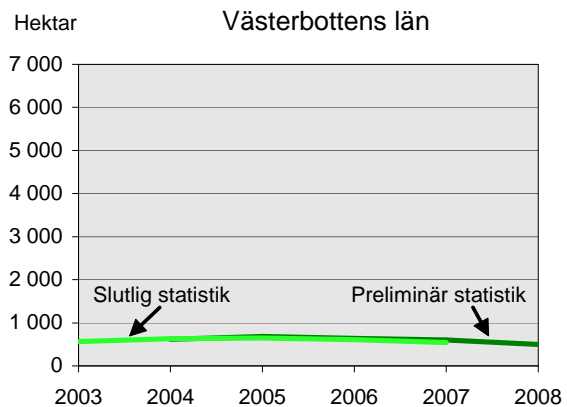
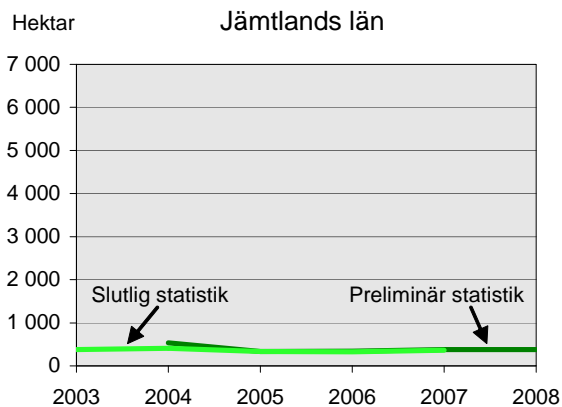
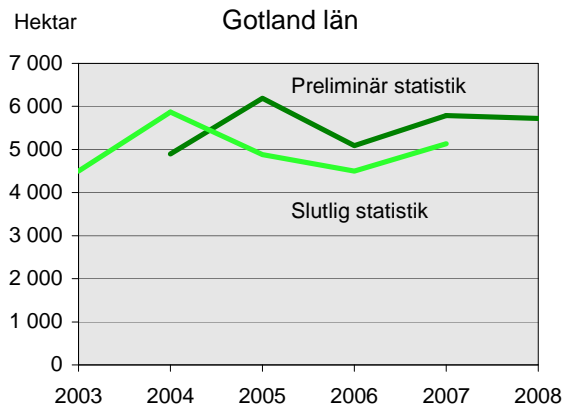
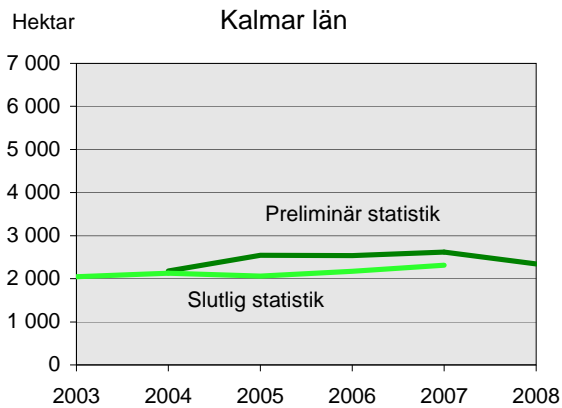

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

Skogsbeten med miljöstöd förekommer främst i de östra delarna av landet. De största arealerna finns på Gotland, där omkring 5 000 hektar eller drygt 30 procent av den totala arealen skogsbete är belägen. Bland norrlandslänen har Jämtlands och Västerbottens län förhållandevis stora skogsbetesarealer.

Diagram 14. Skogsbete enligt lantbruksstatistiken 2003-2008¹⁾ i några län, hektar

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

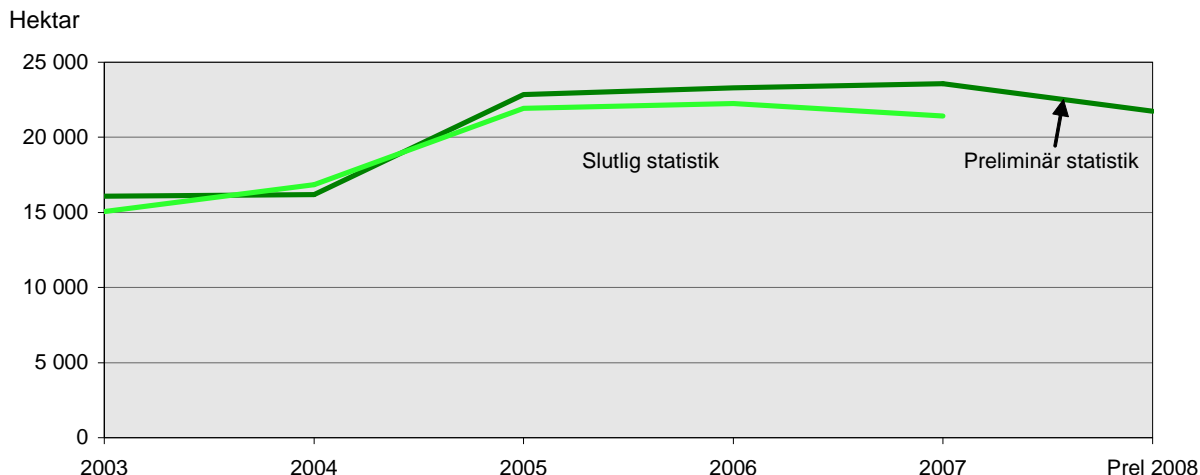
I SCB:s specialstudie från år 1989 insamlades uppgifter om bete på skogsmark. På jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark fanns då drygt 70 000 hektar och på företag med högst två hektar åker fanns drygt 10 000 hektar skogsmark som hade betats år 1989. Dessa arealer skogsmark, på vilka det förekommit bete, medräknades inte i de övriga redovisade betesmarksarealerna från studien.

7.7.4 Arealen fäbodbete ökade år 2005

En fäbod är en enklare gårdsanläggning för boskapsskötsel under sommarhalvåret. I de norra och mellersta delarna av landet har fäboddriften varit ett vanligt komplement till jordbruket på huvudgården.

Arealen fäbodbete ökade till en högre nivå år 2005 och har därefter i stort sett varit kvar på denna nivå. Ökningen till 2005 har sannolikt sin förklaring i gårdsstödet införande där varje fäbod med betesdrift kunde få gårdsstöd. Gårdsstödet gavs bara till själva fäbodsvallen, men till varje fäbod följde även mycket betesareal i skogen som man kunde få miljöersättning för. Fäbodbete är också en mer kontinuerlig driftform än skogsbete vilket kan förklara den mer stabila nivån 2005-2007. Det nya landsbygdsprogrammet 2007 innebar ändrade stödbelopp och villkor (areal och djurtäthet) för fäbodbete, vilket fick till följd att arealen minskade 2007 och även 2008 i den preliminära statistiken.

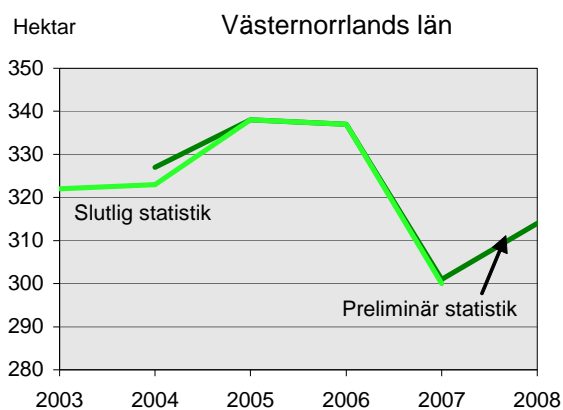
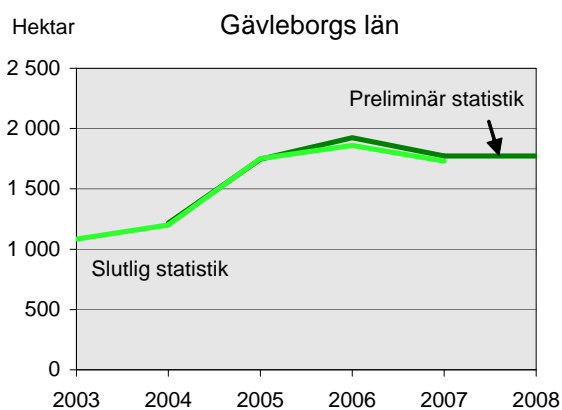
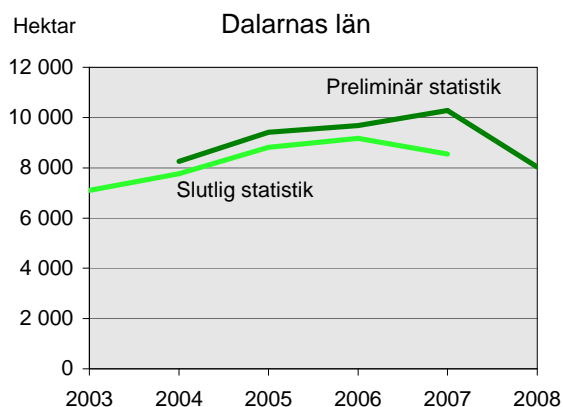
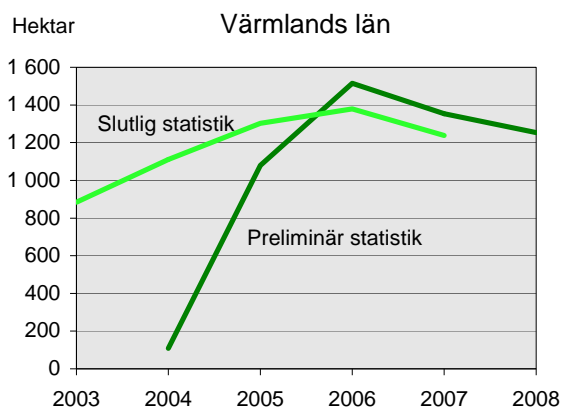
Diagram 15. Fäbodbete enligt lantbruksstatistiken 2003-2008¹⁾ på riksnivå, hektar

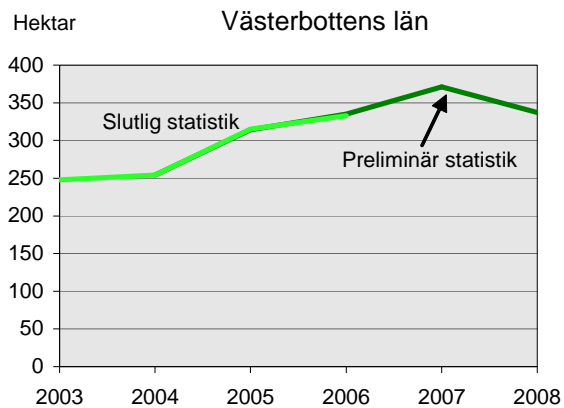
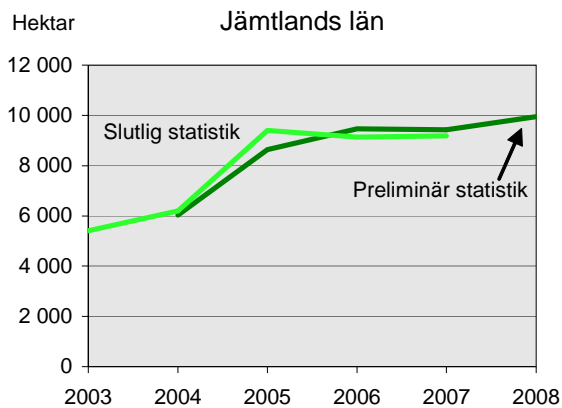

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

I diagram 16 redovisas utvecklingen av fäbodbetesarealerna i de sex län där fäbodbete förekommer. I Västerbottens län var arealuppgiften för osäker för att kunna redovisas år 2007. Observera att diagrammen har olika skalor.

Diagram 16. Fäbodbete enligt lantbruksstatistiken 2003-2008¹⁾ i några län, hektar

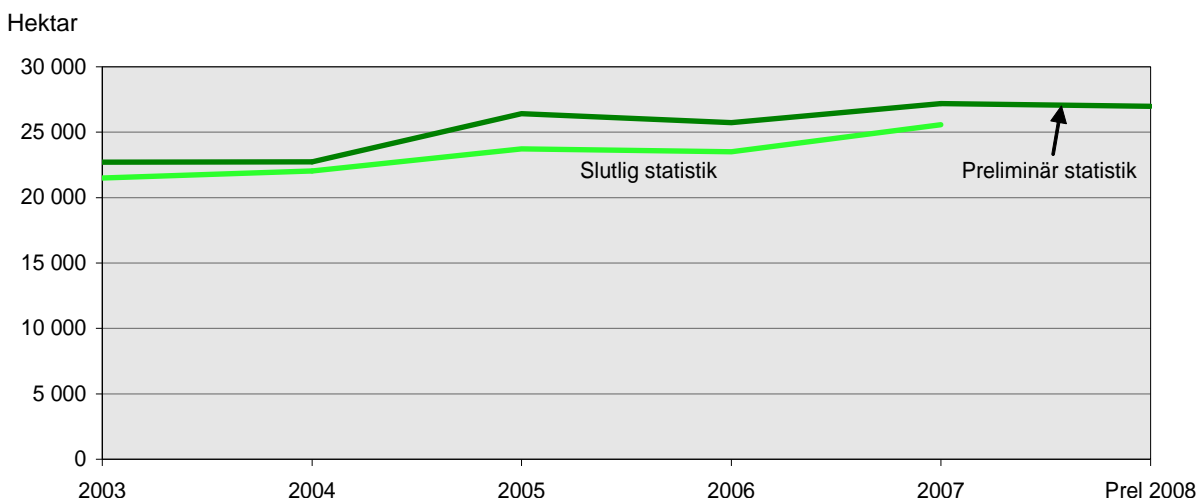
1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

7.7.5 Arealen alvarbete ökar något

Alvarmark är en speciell typ av landskap som endast finns på Öland och Gotland, samt i viss mån på kalkplataerna i Västergötland. Alvar utbildas på flacka kalkhällmarker med tunt jordlager, kännetecknade av försommartorka. Marken har dålig avrinning vilket leder till att det tidvis bildas översvämmade områden. Förhållandena är speciella och hyser flera växtarter som inte finns någon annanstans i Sverige. Unikt för Öland är ett stort sammanhängande område med alvarmark, det "Stora alvaret", ett skogslöst landskap som domineras av enbuskar.

Alvarbete förekommer i stödsammanhang bara på Öland och Gotland. De flesta alvarbetes-skiftena är stora relativt andra betesmarksskiften. Även de totala arealerna jordbruksmark vid jordbruksföretag på Öland och Gotland är ofta större än i övriga landet. Det förklarar sannolikt den lilla skillnaden mellan den preliminära och den slutliga statistiken. Den stabila uppgången i areal kan förklaras av att ersättningsnivåerna i stöden till alvarmark upplevs som gynnsamma av jordbrukarna och villkoren i det nya landsbygdsprogrammet förändrade inte detta nämnvärt. Samtidigt är alvarmarker relativt lätta att sköta.

Diagram 17. Alvarbete enligt lantbruksstatistiken 2003-2008¹⁾ på riksnivå, hektar

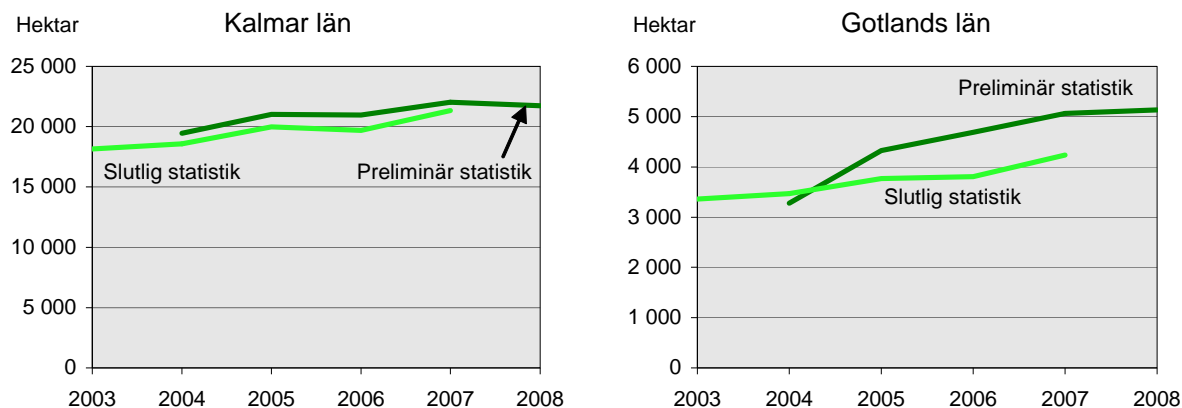

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

I diagram 18 redovisas utvecklingen av alvarbetesarealerna i Kalmar och Gotlands län. Arealen alvarbete med miljöstöd är fem gånger större på Öland än på Gotland. Observera att diagrammen har olika skalor.

Diagram 18. Alvarbete enligt lantbruksstatistiken 2003-2008¹⁾ på länsnivå, hektar

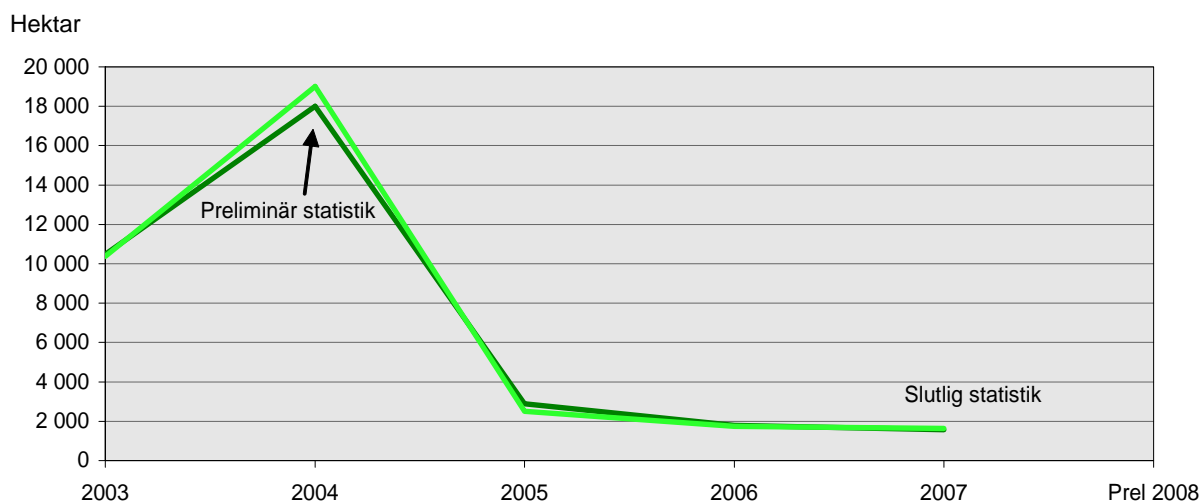

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

7.7.6 Outnyttjad betesmark redovisas inte från och med 2008

Under åren 2002–2007 kunde lantbrukarna ange ”Outnyttjad betesmark” för skiften som togs med vid ansökan om jordbruksstöd. År 2001 fanns ”Övrig markanvändning, betesmark” som ett alternativ och åren dessförinnan ”Övrig markanvändning”. Statistik för kategorin ”Outnyttjad betesmark” finns redovisad för åren 2002–2007. År 2008 togs möjligheten bort för lantbrukarna att välja ”Outnyttjad betesmark” vid ansökan om stöd. Skälet var att det inom gårdsstödet inte ska redovisas outnyttjad areal. Detta är också anledningen till att arealen outnyttjad betesmark minskade år 2005 i samband med införandet av gårdsstödet. Se vidare under avsnitt 5.7.2.

Diagram 19. Outnyttjad betesmark enligt lantbruksstatistiken 2003-2008¹⁾ på riksnivå, hektar

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

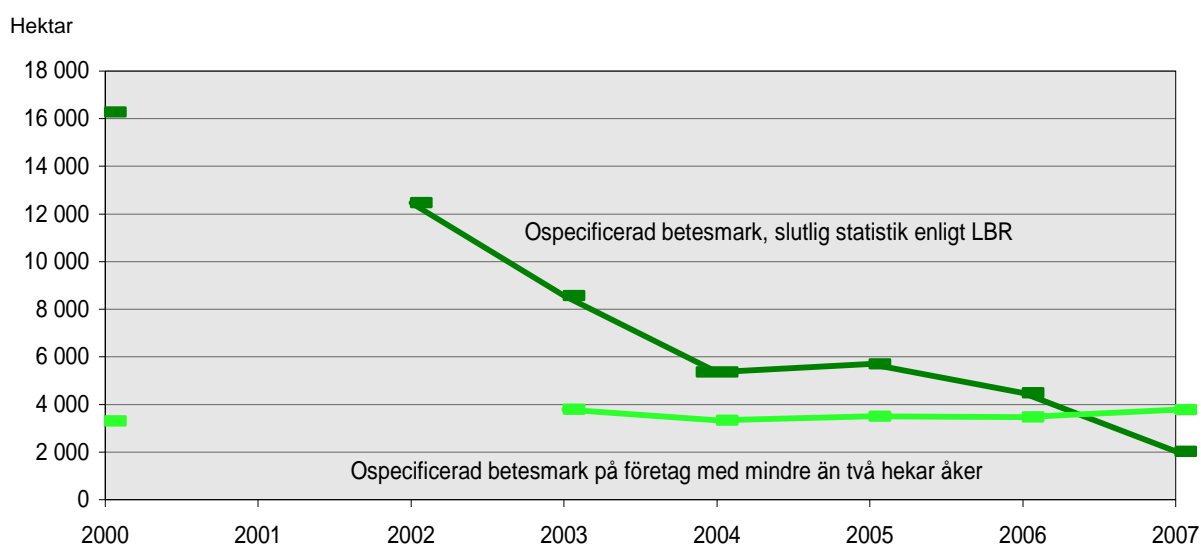
7.8 Arealen ospecificerad betesmark minskar

De år då EU:s medlemsländer genomför undersökningar om företagsstrukturen inom lantbruket skickar Jordbruksverket en postenkät till samtliga jordbruksföretag. Dessa strukturundersökningar innehåller frågor om arealen betesmark under eget bruk och har genomförts åren 1999, 2003, 2005 och 2007. (År 1999 utfördes strukturundersökningen av SCB.) Nästa gång strukturundersökningen kommer att genomföras år 2010. De arealuppgifter som efterfrågas fördelas inte på olika typer av betesmark. Däremot innefattar redovisningen total areal betesmark under eget bruk och därav arrenderad betesmark. För jordbruksföretag som inte sökt stöd redovisas dessa arealer som ospecificerad betesmark i den slutliga statistiken om jordbruksmarkens användning. I den preliminära statistiken om jordbruksmarkens användning ingår de däremot inte.

I diagram 20 visas arealutvecklingen för ospecificerad betesmark och även motsvarande arealuppgifter avseende år 2000. Det året genomfördes en strukturundersökning med ett begränsat antal variabler, vars huvudsyfte var att utprova det nya statistiska systemet som huvudsakligen skulle baseras på stödansökningar. Resultaten avseende betesmark från undersökningen har inte publicerats.

Arealen med ospecificerad betesmark, alltså betesmark vid företag som inte söker stöd men som är med i strukturundersökningen, har minskat sedan år 2000. En förklaring kan vara att en del av dessa arealer under senare år tagits med av lantbrukare vid ansökningar om stöd och därmed kommit med i statistikunderlaget från stödansökningarna. Minskningen ser ut att ha skett i etapper, men det beror på att uppgiftsinsamlingen huvudsakligen har skett under de ovan nämnda åren. Minskningen är tydlig inför införandet av gårdsstödet år 2005, då det var många nytillkomna jordbruksföretag som ansökte om arealbaserade stöd. Metoderna för att bestämma vilka företag som ska ingå i LBR har också varierat en del mellan olika år, vilket till viss del kan ha påverkat statistiken för ospecificerad betesmark.

Diagram 20. Betesmark och slätteräng vid jordbruksföretag som inte söker stöd men som är med i jordbrukets strukturundersökningar, hektar

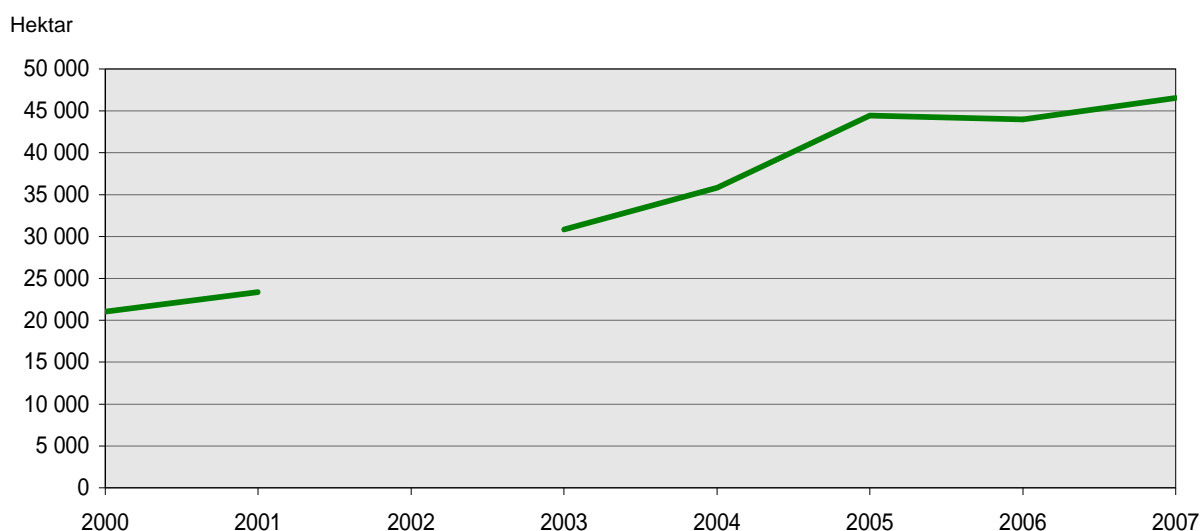

7.9 Betesmark vid jordbruksföretag med mindre än två hektar åkermark

Lantbruksregistret (LBR) är baserat på uppgifter från företag med mer än två hektar åkermark. Betesmark finns också i varierade utsträckning på företag med mindre än två hektar åker.

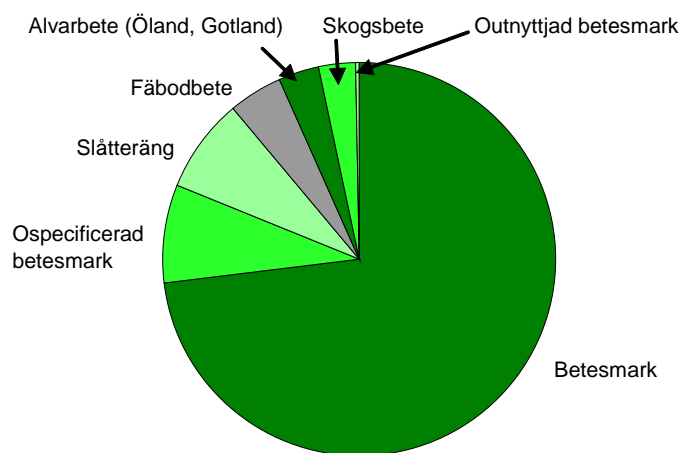
Betesmarksarealen vid jordbruksföretag som har mindre än två hektar åker har ökat under de senaste åren. Från år 2000 och fram till 2007 har en fördubbling skett. En möjlig förklaring kan vara att alltför små jordbruksföretag ansökte om stöd när införandet av gårdsstödet närmade sig. Ökningen av arealen slätteräng har i stor utsträckning ägt rum vid små företag. Under senare år kan det också ha förekommit uppdelning av företag eftersom det funnits diskussioner om att stödet skulle kunna komma att minska till stora jordbruksföretag. Många markägare har också valt att själva ansöka om stöd istället för att låta arealerna ingå i arrendatorernas stödansökningar. I diagram 21 visas utvecklingen under 2000-talet. Uppgifter för år 2002 finns inte tillgängliga.

Diagram 21. Betesmark och slätteräng vid jordbruksföretag med mindre än två hektar åker, hektar

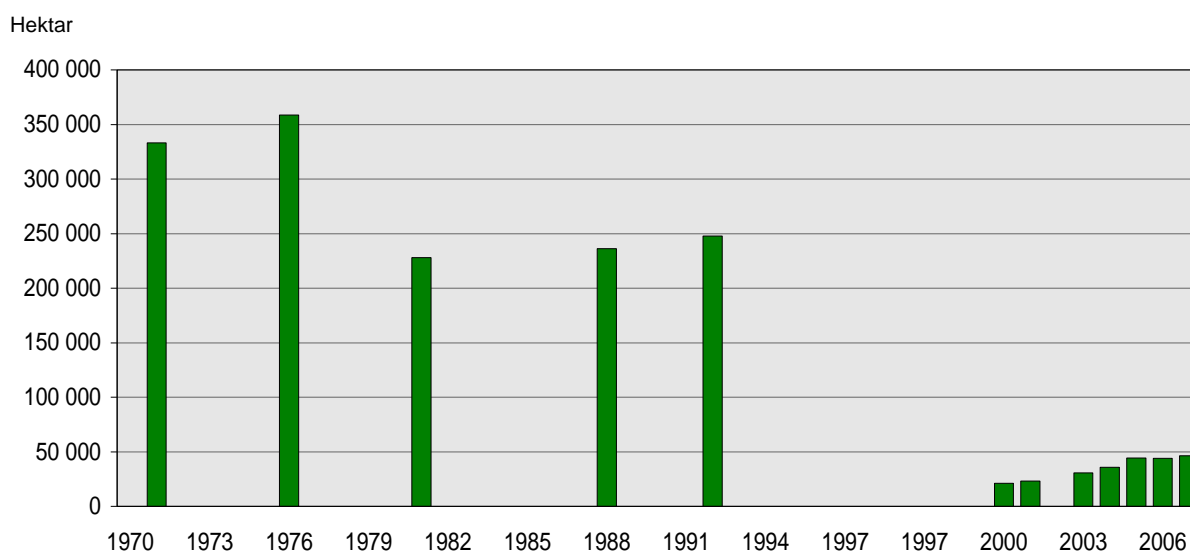
Fördelningen mellan de olika betesmarkstyperna vid de små gårdarna har varit ungefär densamma under senare år. I diagram 22 visas fördelningen avseende år 2007. "Vanlig" betesmark är den dominerande typen med drygt 70 procent av arealen. Därefter kommer ospecificerad betesmark som härrör från företag som inte sökt stöd. Ospecificerad betesmark och slätteräng utgör vardera omkring åtta procent av totalarealen.

Diagram 22. Betesmarkstyper vid jordbruksföretag med mindre än två hektar åker, hektar

Före år 2000 var betesmarkens utveckling för de små jordbruksföretagen inte inkluderad i LBR, utom vid de så kallade lantbruksräkningarna som genomfördes ungefär vart femte/sjätte år. Åren 1981, 1988 och 1992 hämtades uppgifter för företag med mindre än två hektar åkermark från de allmänna fastighetstaxeringarna. 1971 och 1976 skedde insamlingen för dessa företag via postenkät på samma sätt som för de större företagen. I diagram 23 redovisas tillgängliga uppgifter från början av 1970-talet och framåt. Nivåskillnaden mellan 1970-talet och 1980/90-talet kan vara en effekt av olika insamlingsförfaranden. Det finns även en väsentlig definitionsskillnad mellan de två tidsperioderna. För åren 1971 och 1976 avser uppgifterna en summa av "Kultiverad betesmark" och "Annan gräsbärande mark" medan uppgifterna för 1981, 1988 och 1992 avser "Betesmark".

Diagram 23. Betesmark och slätteräng vid jordbruksföretag med mindre än två hektar åker, hektar

Nivåskillnaden mellan 1980/90- talet och 2000-talet är stor och här kan det finnas flera möjliga förklaringar. Det har förmodligen förekommit en långtgående igenväxning av betesmarksrelaterade arealer i stora delar av landet. Inför EU-inträdet skedde troligen också en förflyttning av redovisningen av dessa arealer från de små företagen till de större gårdarna, som i praktiken utnyttjade arealerna redan före EU-inträdet.

Storleksordningen av betesmarksarealen enligt 1988 års lantbruksräkning stämmer förhållandevis väl med motsvarande resultat från SCB:s specialstudie av betesmarken från år 1989. En öppen fråga är däremot om det har varit möjligt att få med all areal i statistikunderlaget från de små jordbruksföretagen under 2000-talet. Under denna tidsperiod har det inte funnits någon strävan att göra en heltäckande inventering av arealerna vid företag med högst två hektar åker. De redovisade arealerna avser uppgifter för företag som tillkommit då företag med mer än två hektar åker undersökts i samband med strukturundersökningarna.

I SCB:s specialstudie av betesmarken från år 1989 redovisas för denna företagskategori 64 000 hektar som var utnyttjad för bete och 5 000 hektar som var utnyttjad för slätter eller övrigt. Nästan lika stor areal, 63 000 hektar utnyttjades inte. Sammanlagt hade de små jordbruksföretagen 133 000 hektar under eget bruk. Ytterligare 181 000 hektar betesmark ägdes av de små företagen men var utarrenderade⁸, troligen oftast till större jordbruksföretag. Studien visade att 294 000 hektar, eller drygt hälften av all betesmark, ägdes av företag med mindre än två hektar åker och utarrenderades i stor utsträckning till de större jordbruksföretagen.

---

⁸ Till arrende räknas mark som enligt överenskommelse utnyttjas för ett år eller längre. Om arrendet gjorts upp skriftligt eller muntligt saknar betydelse.

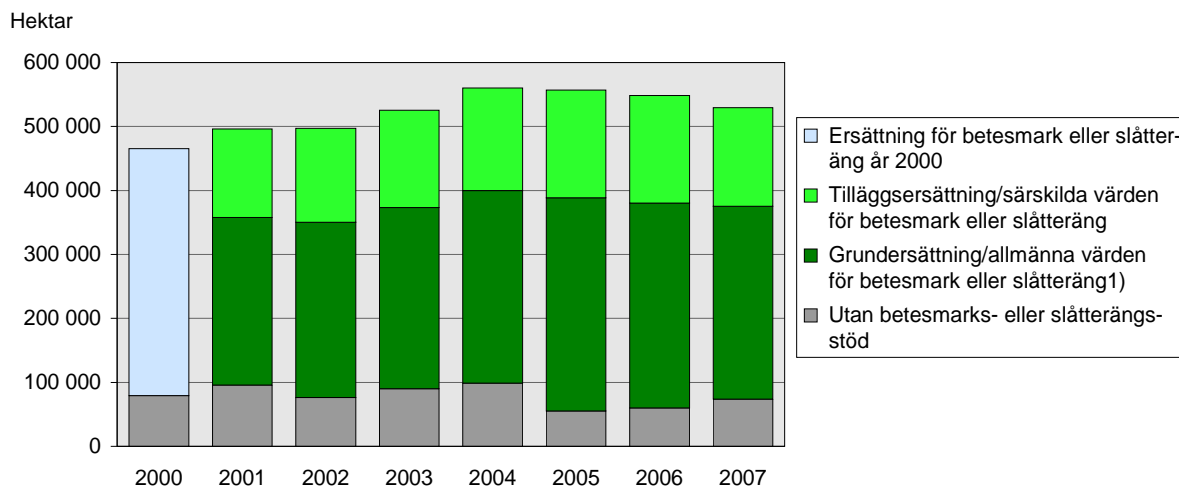
8 Statistik från stödsystemen avseende betesmark och slätteräng

8.1 Allmänna och särskilda värden (tidigare grund- och tilläggsersättning)

I miljöstödsprogrammet 2000-2006 gick det att söka grundersättning och tilläggsersättning för betesmarker och slätterängar. Grundersättningen utgick till alla betesmarker och slätterängar som uppfyllde stödreglerna för miljöersättning och tilläggsersättning kunde utgå till marker med höga biologiska eller kulturhistoriska värden. Länsstyrelsen beslutade om vilka marker som berättigade till tilläggsersättning efter ansökan av brukaren. Bedömningen skedde individuellt och skötselvillkor togs fram av Länsstyrelsen. Ett exempel på skötselvillkor var förbud mot tillskottsutfodring av betesdjur.

Arealen betesmark och slätteräng som sköts enligt reglerna för miljöersättning har visat en uppåtgående trend fram till år 2005. Därefter har arealerna minskat något. Minskningen mellan år 2005 och 2006 kan delvis förklaras av att många femårsåtaganden löpte ut då enligt det tidigare gällande miljöstödsprogrammet. I det nya miljöstödsprogrammet med början 2007 ersattes grundersättningen för betesmarker av allmänna värden och marker med tilläggsersättning av särskilda värden. Reglerna och ersättningen för allmänna värden och särskilda värden var i stort desamma som för grundersättning respektive tilläggsersättning.

Diagram 24. Betesmark och slätteräng med och utan miljöersättning 2001-2007, hektar

1) Skogsbete (12 550 hektar) och mosaikbete (1 345 hektar) ingår här i redovisningen av Grundersättning/Allmänna värden.

I diagram 24 visas arealfördelningen mellan de olika stödnivåerna. Här ingår arealer vid samtliga jordbruksföretag, både de som har mer och de som har mindre än två hektar åkermark. Av den totala redovisade arealen med betesmark och slätteräng har mellan 50 och 60 procent haft stöd i form av grundersättning och cirka 30 procent i form av tilläggsersättning. Fördelningen mellan de två ersättningsnivåerna har varit stabil under 2000-talet.

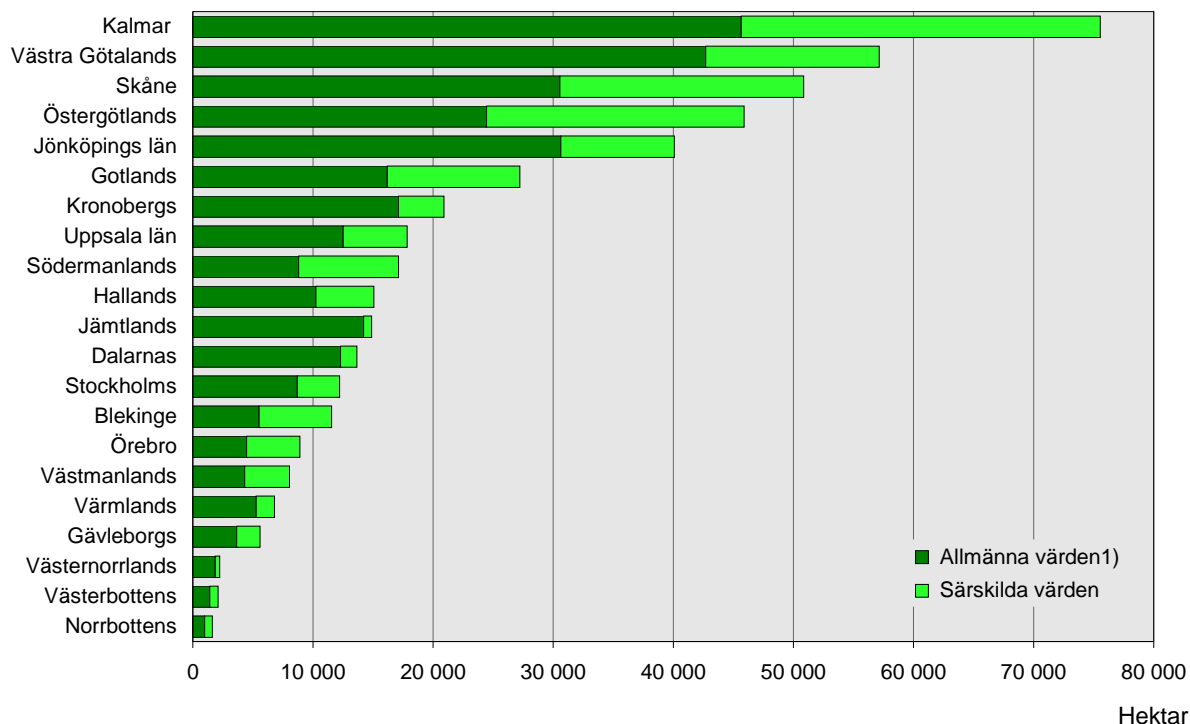
Andelen redovisad areal utan miljöersättning har under 2000-talet pendlat mellan 10 och 20 procent. Redovisad areal utan miljöersättning var som lägst under åren 2005 och 2006. Under 2007 uppgick arealen till cirka 74 000 hektar vilket motsvarar 14 procent av den totala redovisade arealen med betesmark och slätteräng.

Inom miljöersättningsformen åtar sig brukaren att sköta marken enligt reglerna i fem år. Därefter kan ett nytt femårsåtagande sökas. Flertalet av de lantbrukare som sökte miljöersättning inom miljö- och landsbygdsprogrammet 2000-2006 gick in i ett femårsåtagande år 2000. Detta medför att skillnaden i areal betesmark med miljöstöd inte varierar så mycket mellan åren. De lantbrukare som inte sökte miljöersättning det första året kunde söka nytt åtagande enligt det då gällande miljö- och landsbygdsprogrammet fram till och med 2005. Detta medför en ökning av dessa betesmarker mellan 2001 och 2005. År 2006 kunde de lantbrukare som hade ett utgående åtagande förlänga det med ett år, men det gick inte att gå in i ett nytt åtagande, vilket medför en minskning av betesmarksarealen det året.

När det nya landsbygdsprogrammet startade 2007, utökades tvärvillkoren till att även inkludera miljöstöden. Tidigare hade det endast varit gårdsstödet som påverkades. Detta medförde en försiktighet när lantbrukarna gick in i nya åtaganden. Tidigare anmäld areal för vilken brukaren var tveksam om den uppfyllde tvärvillkoren togs i många fall bort. För en del av den marken kunde i stället andra stöd sökas, exempelvis mosaikbete inom utvald miljö.

Som tidigare visats är arealerna med betesmark och slättervall ojämnt fördelade i landet. Detsamma gäller de betesmarker och slätterängar som är underlag för stödåtgärder. I diagram 25 är länen rangordnade efter arealen betesmark och slätteräng med miljöstöd år 2007. I Kalmar län är arealerna störst. Här utgör alvarbetena en tredjedel av stödarealerna. Inte oväntat följer därefter de stora jordbrukslänen på rankinglistan. Jönköpings och Kronobergs län ligger högt som en följd av förhållandevis stor produktion av mjölkprodukter och nötkött.

Diagram 25. Betesmark och slätteräng med miljöstöd 2007, hektar

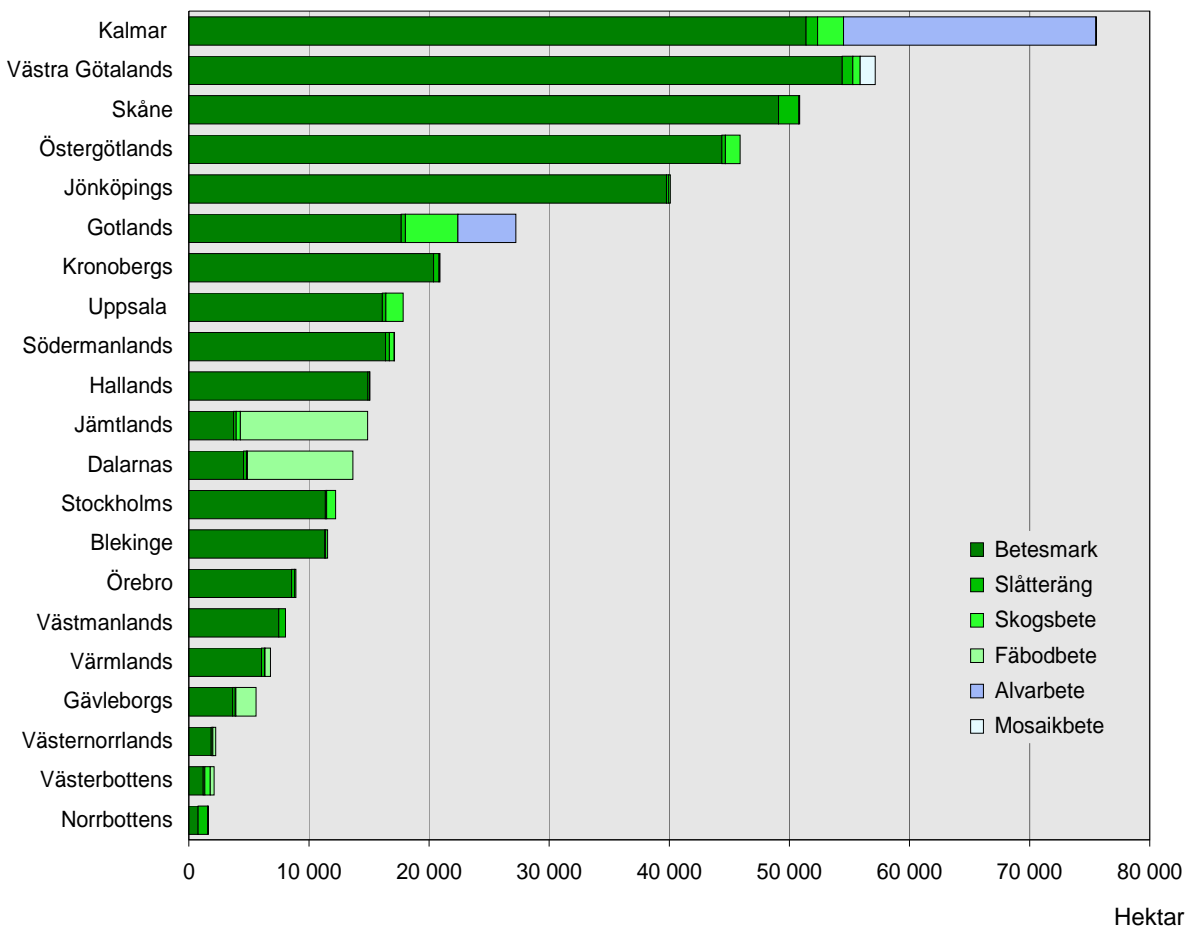

1) Skogsbete (12 550 hektar) och mosaikbete (1 345 hektar) ingår här i redovisningen av Grundersättning/Allmänna värden.

Diagram 25 visar också hur stora arealer som under 2007 fick den högre ersättningen för särskilda värden och hur stora arealer som fick ersättning för allmänna värden. Exempel på län med stor andel areal med särskilda värden är Södermanlands, Blekinge och Örebro län. Även Östergötlands och Västmanlands län har jämförelsevis stora arealer med särskilda värden. Dalarnas och Jämtlands län har tvärtom låg andel areal med särskilda värden. Det beror framförallt på att länens arealer med fäbodbeten inte berättigar till den högre ersättningen för särskilda värden utan fäbodsbrukarna får bara ersättning för allmänna värden. I nästa diagram visas fördelningen av olika typer av stödarealer på länsnivå under år 2007.

Diagram 26. Olika typer av betesmark och slätteräng med miljöstöd 2007, hektar

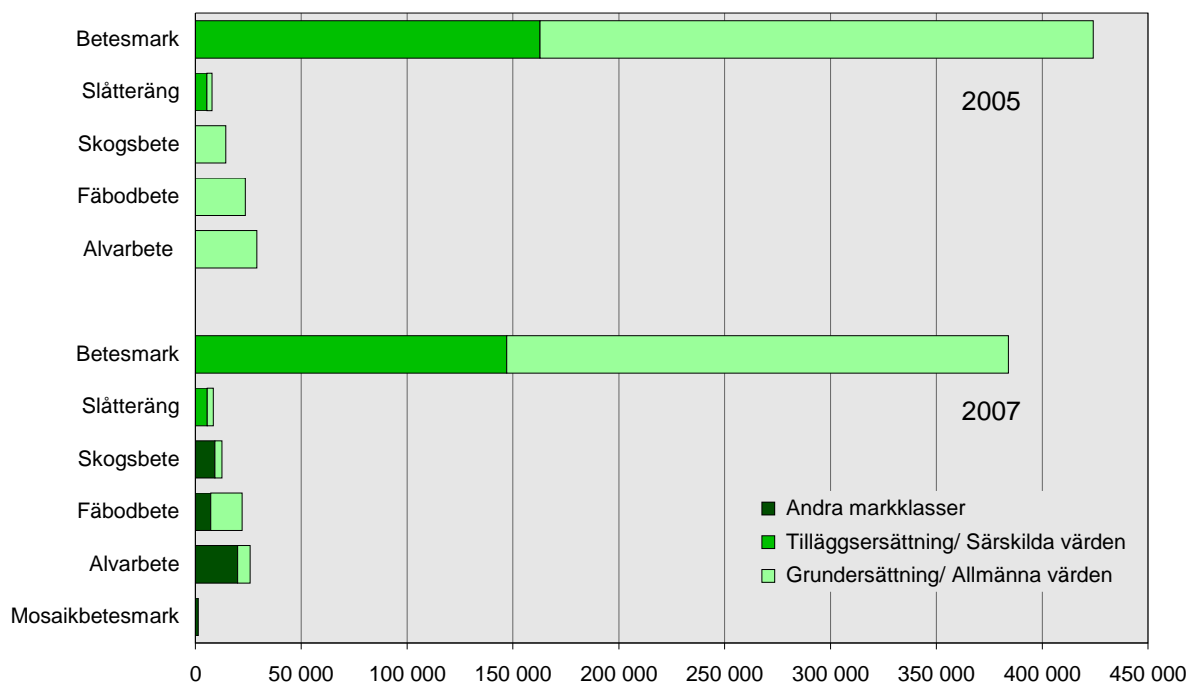

Alvarmarkerna finns framförallt på Öland och Gotland och miljöstödet till alvarbete får bara sökas på dessa öar. I de aktuella länen utgör alvarbete en betydande del av den totala stödarealen för betesmark och slätterängar. På samma sätt är fäbodbete begränsat till de län där marktypen förekommer. Merparten av stödet går till arealer i Jämtlands, Dalarnas och Gävleborgs län.

Slätteräng med miljöstöd finns i alla län. De största arealerna återfinns i Skåne, Kalmar, Västra Götalands och Norrbottens län. Skogsbete finns också i alla län, men är mest koncentrerat till Gotlands, Kalmar, Uppsala och Östergötlands län. Den nya markklassen mosaikbete är vanligast i Västra Götalands län.

Diagram 27. Betesmark och slåtteräng särskilda och allmänna värden 2005 och 2007, hektar

Hektar

Av diagram 27 framgår det att enligt stödreglerna är det bara de ”vanliga” betesmarksarealerna och slåtterängarna som kan få tilläggsersättning. I det nya landsbygdsprogrammet som startade 2007 benämns skogsbete, fäbodbete, alvarbete och mosaikbetesmarker som andra markklasser.

9 Betesmark utanför lantbruksstatistiken

Odlingslandskapetets flora och fauna finns främst i betesmarkerna och slåtterängarna men även i åker- och vägrenar, åkerholmar och öppna ytor av olika slag i jordbrukslandskapet. Även de marker som enligt nutida regler inte kan komma ifråga för stöd kan vara viktiga refuger för hotade arter. De växter och djur som ska bevaras och gynnas känner förstås inga gränser för om arealerna är med i statistiken eller inte.

Inom miljömålet ”Ett rikt odlingslandskap” är det första delmålet att samtliga ängs- och betesmarker ska bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden. På hemsidan för miljömålsportalen står det också att ”Det finns inga definitiva siffror på hur mycket ängs- och betesmark som finns i landet”, vilket medför att uppföljningen blir problematisk.

9.1 Fritidsjordbruk med betesdjur utan stöd

I takt med att betesmarkerna fått ett bättre ekonomiskt värde har sannolikt alltmer av dessa arealer kommit med i underlaget till statistiken. Det är dock fortfarande vanligt att personer som känner till förhållandena på landsbygden kan ge exempel på arealer som inte är med vare sig i stödansökningarna eller i de strukturundersökningar som ska fånga upp jordbruk som inte söker stöd. Ofta kan det vara marker som betas av hästar. Hästägare är inte alltid medvetna om eller intresserade av att söka arealstöd. I många fall är det gårdar med mindre än två hektar åker, men det rör sig även om större gårdar. Under början av 1990-talet då LBR baserades på postenkäter var det vanligt att jordbruk som hade något mer än två hektar åker men hade hela åkerarealen outnyttjad avfördes från LBR och därmed slapp svara på postenkäten varje år. Dessa gårdar kan i dagsläget uppträda som hästgårdar och kan då fortfarande vara utanför statistiken. Gårdar som har mindre än två hektar åker men mer än ett hektar jordbruksmark har i och för sig under senare år kunnat komma med i den preliminära statistiken genom att de kunnat ansluta sig till gårdsstödet.

9.2 LIM-projektet

Vid den uppföljning av miljöstödens effekter på landskapet som gjordes inom LIM-projektet under åren 2001-2003 konstaterades att sammanlagt 3 274 hektar naturlig gräsmark och 5 717 hektar kultiverad gräsmark var belägen utanför den mark som då hade miljöstöd. En del av den arealen kan dock ha funnits med inom andra typer av stödansökningar och därmed i statistikunderlaget. Dock var det 1 926 hektar naturlig gräsmark och 3 400 hektar kultiverad gräsmark som fanns på ”icke blockbildad” mark. Dessa arealer, som utgjorde åtta procent av den totala arealen gräsmark inom LIM-församlingarna, var med stor sannolikhet inte med i statistikunderlaget (möjligen som ospecificerad betesmark).

Resultaten indikerar att det kan finnas arealer som är värdefulla för biologisk mångfald utanför statistiken.

9.3 Ängs- och betesmarksinventering påvisar värdefulla marker utanför miljöstöden

I Jordbruksverkets ängs- och betesmarksinventering som genomfördes åren 2002-2004 ingick cirka 270 000 hektar värdefulla ängar och betesmarker, varav 34 000 hektar hade värden som var i behov av en mindre omfattande restaurering. Sambearbetning av dessa resultat med stödansökningarna visade att något mer än 46 000 hektar av den värdefulla marken och drygt 26 000 hektar av den restaurerbara marken saknade miljöersättning. Av den areal som ingick i ängs- och betesmarksinventeringen 2002-2004 ligger cirka 230 000 hektar inom blockbildning för jordbruksmark, följaktligen ligger cirka 40 000 hektar utanför det som idag definieras som jordbruksmark (*SJV-rapport om Ängs- & Betesmarker, opubl.*).

Betesmarker kan skötas utan miljöersättning av ideella skäl eller för att de regler som finns för miljöstödet inte stämmer med hur man vill sköta sin betesmark. Till exempel kanske brukaren av betesmarken vill behålla enbuskar eller slånärssnår som refuger för fåglar och småvilt. I andra fall kan betesmarkerna skötas enligt särskilda regler utifrån riktade stöd via naturreservat, kommunreservat, stiftreservat eller liknande. I vissa fall kan de vara marker där hävden har upphört under senare år. En del kan också vara sådan mark som ingår i en värdefull ängs- eller betesmark men som inte medräknats i stödsammanhang. Det kan handla om större impediment eller igenväxta partier. Det är utan tvivel så att avgränsningarna i ängs- och betesmarksinventeringen inte till fullo överensstämmer med avgränsningarna inom miljöersättningen även om det är samma arealer som avses.

Specialbearbetningarna visade också som väntat att markerna med tilläggsersättning inom miljöstödet hade en högre andel värdefull ängs- och betesmark än markerna med grundersättning. De olika betesmarkstyperna skiljde sig åt när det gällde andelen marker som hade tillräckliga värden för att komma med i inventeringen. En stor andel av alvarbetena hade höga värden medan fåbodbetena mera sällan var med i inventeringen.

9.4 SCB har utprovat en metod att hitta betesmark utanför statistiken

På uppdrag av Jordbruksverket har SCB tagit fram en metod för att undersöka förekomsten av betesmark som inte är med i underlaget för arealstatistiken. Metoden testades genom en provundersökning i fält hösten 2004. Vid denna provundersökning inventerades både åkermark och betesmark.

Metoden går ut på att all mark i landet delas in i rutor (1,8*2,5 km). All tillgänglig GIS-baserad kartinformation med uppgifter om åkermark och betesmark sätts samman för att få fram mesta möjliga information utan särskild uppgiftsinsamling. Denna information används för att göra ett representativt urval av rutor. De utvalda rutorna undersöks närmare genom en fältinventering.

De GIS-underlag som användes var: Jordbruksverkets blockdatabas, Marktäckedata, Ängs- och betesmarksinventeringen och ett GIS-skikt med hus, vägar tätorter etc. Via blockdatabasen och ängs- och betesmarksinventeringen erhöles information om redan kända arealer som inte behövde studeras. Marktäckedata gav indikationer om var det skulle kunna finnas betesmark. För att ytterligare tillföra presumtiva arealer studerades även ortofoton och äldre pappersversioner av den ekonomiska kartan.

Fältarbetet utfördes av personer vid länsstyrelserna som endera hade arbetat med fältarbetet i ängs- och betesmarksinventeringen eller med att kontrollera betesmarker med tilläggsersättning i miljöstödet för betesmarker och slåtterängar. Provundersökningen genomfördes i sex län i olika delar av landet. Vid provundersökningen gjordes inget representativt urval av provrutor utan platserna valdes i närheten av de aktuella fältinventerarnas bostäder eller arbetsplatser. De betesmarker som påträffades klassificerades som öppna kontra träd/buskebeväxta samt hävdade kontra ej hävdade. I de 24 provytorna (totalt 10 800 hektar) som inventerades i hittades 240 hektar betesmark utanför statistiken. Fördelningen mellan de olika kategorierna var 17 procent öppen och hävdad, 6 procent träd/buskebeväxt och hävdad, 49 procent öppen men ej hävdad och 28 procent träd/buskebeväxt ej hävdad betesmark.

9.5 Kartläggning påvisade drygt 200 000 hektar jordbruksmark utanför statistiken

I Jordbruksverkets blockdatabas finns arealuppgifter för svensk jordbruksmark. Databasen ligger till grund för utbetalning av olika stöd. Den inrättades 1998 och basen var då Lantmäteriets "Gula karta" i digital form. Därefter har rättningar och justeringar gjorts utifrån lantbrukarnas stödansökningar och länsstyrelsernas kontroller. Uppgifter från blockdatabasen används som underlag vid framtagning av statistik om jordbruksmarkens användning.

Betesmark som ingen längre söker stöd för faller ur arealstatistiken och det finns inte någon administrativ rutin för att följa upp denna mark. Marken finns dock kvar i blockdatabasen och det gör även mark som inte någon gång anmälts för stöd sedan databasen upprättades.

Jordbruksverket fick i uppdrag av regeringen att under 2008 bland annat kartlägga omfattningen av nedlagd jordbruksmark. Syftet var att utröna vilken potential som kan finnas för produktion av bioenergi från outnyttjad jordbruksmark.

Genom bearbetningar av blockdatabasen togs uppgifter fram över hur stor areal som fanns på block som inte omfattas av stödansökningar. Under perioden 1998-2006 hade drygt 110 000 hektar inte varit föremål för ansökan om stöd vid något tillfälle. Motsvarande arealuppgift för block som endast delvis varit föremål för stödansökningar var 121 000 hektar. Dock gick det inte att avgöra om arealerna utgjordes av åkermark eller betesmark. Kartläggningen innefattade även genomgång av block som gallrats bort därför att Länsstyrelsen bedömt att marken inte längre kan utgöra underlag för stöd, motsvarande 127 000 hektar. Även om det inte funnits någon systematik i de skäl som legat till grund för att block tagits bort får man ändå anta att länsstyrelsernas bedömningar är välgrundade. Sammanfattningsvis har kartläggningen resulterat i runt 231 000 hektar jordbruksmark som inte varit med i underlaget till arealstatistiken. Ett undantag är möjligen de arealer som Jordbruksverket får information om via postenkät de år strukturundersökningar genomförs, se avsnitt 7.8.

Bearbetningarna visade att blocken utanför arealstatistiken är förhållandevis små och att de ofta har mycket oregelbunden form. Det förekommer ofta åkerholmar och andra brukningshinder insprängda i blocken. Enligt de flygbilder som studerats över ett urval av sådana block tycks det generellt finnas träd eller buskar på merparten av blocken. Det är också vanligt att skog omger blocket på flera sidor. Just de egenskaper som beskrivits ovan bidrar till ett variationsrikt landskap och ger ofta gynnsamma förhållanden för biologisk mångfald. Det bör därför vara angeläget att följa hur markanvändningen för dessa arealer utvecklas.

En intressant fortsättning av studien skulle kunna vara att följa block som det tidigare söktes stöd för men som inte längre är med i stödsystemet. Det skulle kunna ge en indikation på vad som händer med dessa marker.

9.6 Hårdare krav skickar betesmarker ut ur stödsystemen

Kravet när det gäller mängden buskar av igenväxningskaraktär som ska tas bort och efter 2007 även antalet träd som ska tas bort har skärpts efterhand. Särskilt efter införandet av gårdsstödet 2005 finns det arealer som inte längre platsar inom stödsystemet. Dessa arealer räknas enligt gårdsstödet nya gränsdragningar inte längre som betesmark, men har tidigare räknats med i statistikunderlaget för betesmark. Möjligen har en delmängd av dessa arealer tagits med just inför starten av gårdsstödet för att säkra så många stödrätter som möjligt för framtida bruk. Men det finns också exempel på betesmarker som funnits med länge i stödsystemet men som nu fasas ut som en följd av gårdsstödet regler om förekomst av buskar och träd.

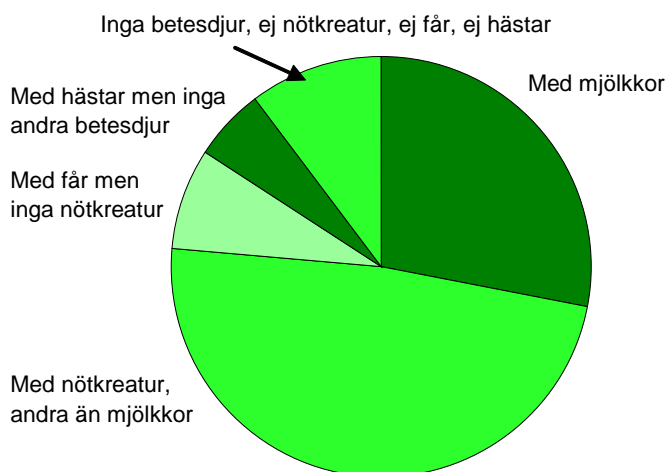
10 Betesdjur vid gårdar som har betesmark

10.1 Areal betesmark och slåtteräng fördelad efter innehav av betesdjur

Tillgången på betesdjur är avgörande för möjligheterna att uppnå miljömålen gällande hävdberoende biologisk mångfald och kulturmiljövärden. I diagram 28 visas 2007 års areal av betesmark och slåtteräng fördelad utifrån vilka betesdjur de jordbruksföretag som redovisat arealen har. Mer än en fjärdedel av arealen finns vid företag som har mjölkkor och uppemot hälften vid företag som hyser andra nötkreatur än mjölkkor. Företag med får men inga nötkreatur svarar för åtta procent av betesmarksarealen och företag med hästar men inga andra betesdjur redovisar sex procent. Observera att får och hästar kan förekomma även vid företag med mjölkkor eller andra nötkreatur och hästar kan förekomma även vid fårföretagen.

Tio procent av arealen med betesmark och slåtteräng redovisas av företag som inte har några betesdjur alls. Det behöver dock inte betyda att dessa marker inte betas. Det förekommer en omfattande förmedling av betesdjur mellan gårdar. I vissa regioner kan det ändå vara brist på betesdjur. Arealer vid företag som inte redovisar några betesdjur skulle möjligen kunna ingå i hjorthägn, men det rör sig i så fall endast om marginella arealer.

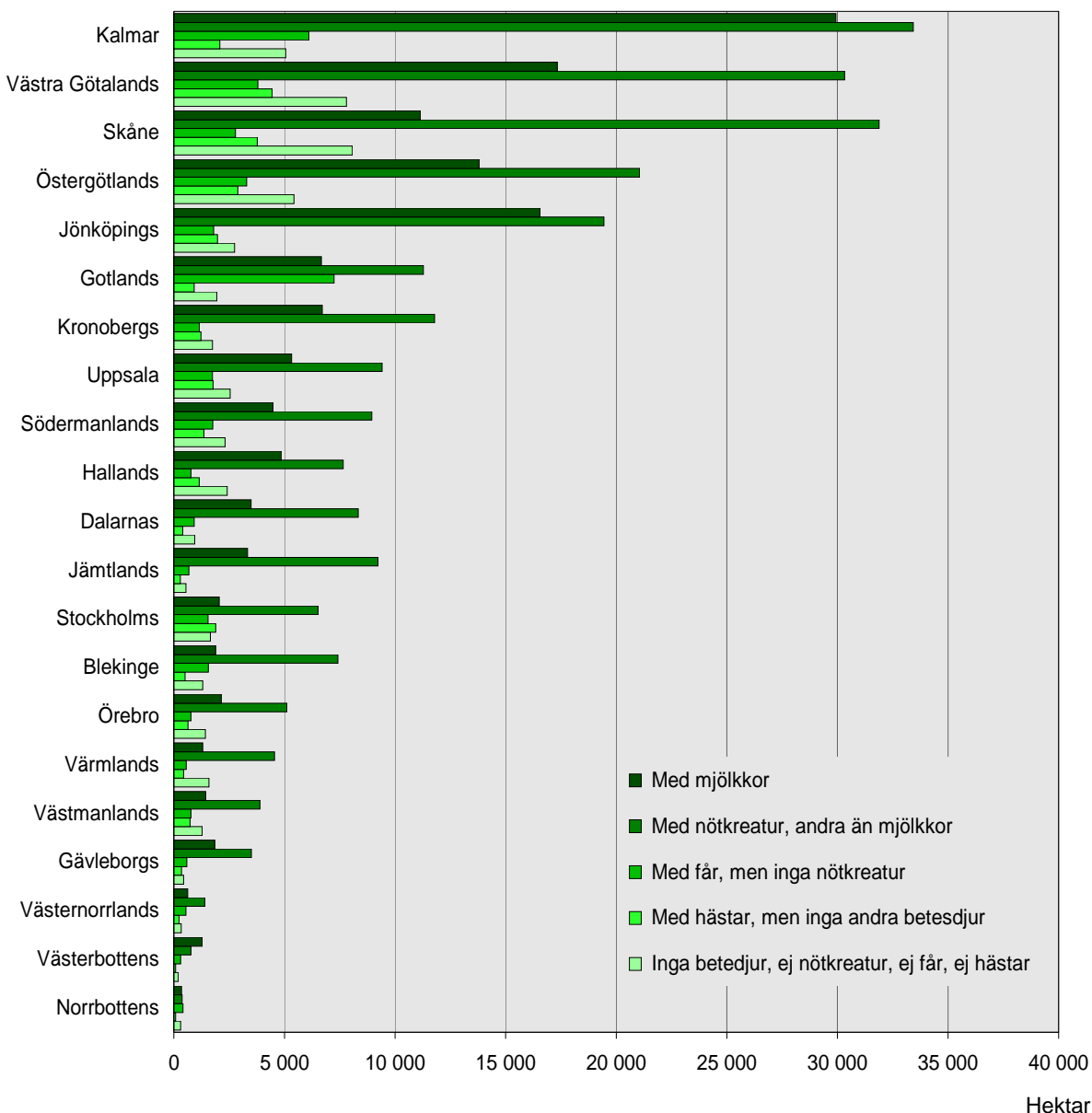
Diagram 28. Betesmark och slåtteräng fördelad efter jordbruksföretagens innehav av betesdjur 2007¹⁾, hektar

1) Avser betesmark vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

Den regionala fördelningen av arealen betesmark och slåtteräng utifrån innehavet av betesdjur framgår av diagram 29. Länen är rangordnade efter den totala arealen med betesmark och slåtteräng. Mjölkkorna har stor betydelse i Kalmar, Jönköpings, Östergötlands och Västra Götalands län. Fåren är viktiga bland annat på Gotland och i Kalmar län. Hästar finns i stor utsträckning i Skåne och i Västra Götalands län. Här avses hästar som redovisats i samband med strukturundersökningen 2007. I den undersökningen skulle hästar som var installade eller på bete på jordbruksföretagen redovisas⁹.

Diagram 29. Betesmark och slåtteräng fördelad efter jordbruksföretagens innehav av betesdjur 2007¹⁾, hektar

1) Avser betesmark vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

⁹ I strukturundersökningen redovisas antalet egna samt installade hästar på jordbruksföretaget den 7 juni 2007. Det innebär egna hästar som finns på jordbruksföretaget den 7 juni samt hästar som inte ägs av jordbruksföretaget men som är installade eller är på bete på jordbruksföretaget den 7 juni 2007.

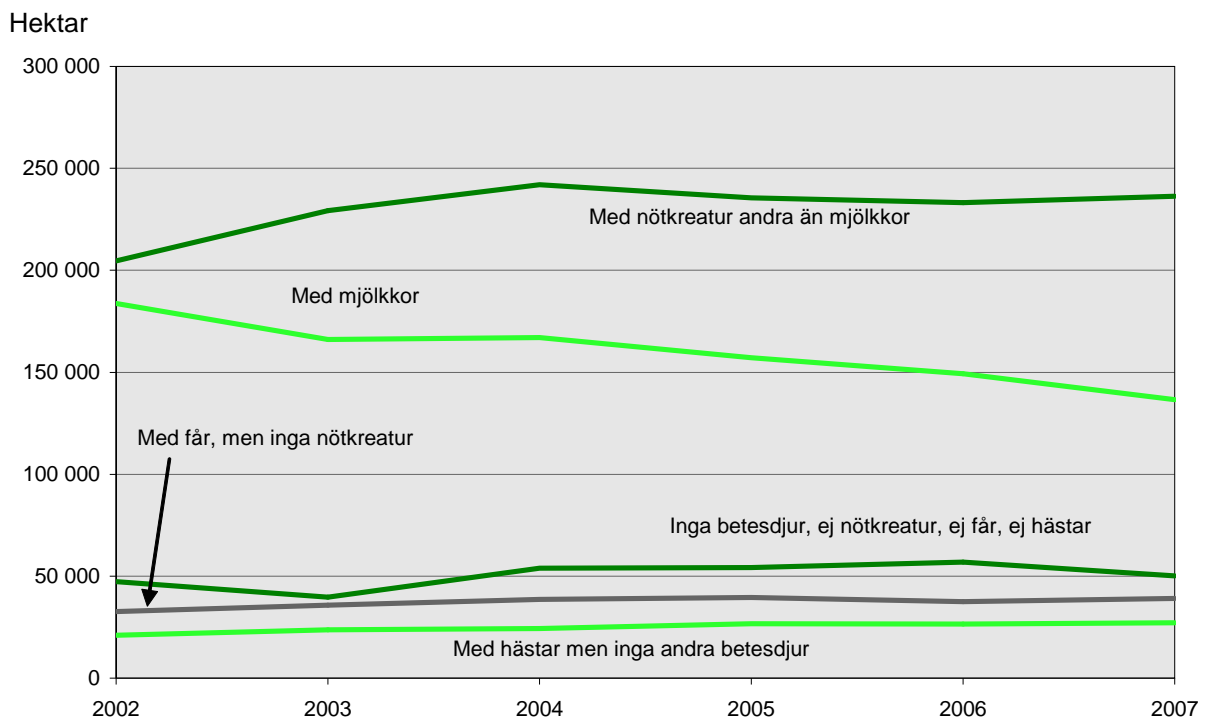
10.2 Antalet företag med mjölkkor minskar

Utvecklingen av betesmarksarealerna vid olika typer av jordbruksföretag sedan år 2002 visar tydligt att antalet företag med mjölkkor minskar. Mellan åren 2002 och 2007 minskade antalet mjölkkor med 11 procent och antalet företag med kor för mjölkproduktion minskade med 37 procent. I någon mån kompenseras minskningen av antalet mjölkkor med en motsvarande ökning av övriga nötkreatur.

Betesmarkerna vid företag med mjölkkor minskade med 26 procent mellan åren 2002 och 2007, vilket motsvarar 47 000 hektar. Under samma period ökade betesmarksarealerna vid företag med andra nötkreatur än mjölkkor med 16 procent eller 32 000 hektar.

Betesmarksarealerna vid de övriga kategorierna av jordbruksföretag visar något mindre skillnader under den tidsperiod som redovisas i diagram 30. Arealerna vid företag med får men inga nötkreatur ökade med cirka 6 000 hektar. Lika mycket ökade arealerna vid jordbruksföretag med hästar som inte har några andra betesdjur. Betesmarksarealerna vid företag utan betesdjur ökade med uppemot 3 000 hektar mellan åren 2002 och 2007.

Diagram 30. Betesmark och slåtteräng fördelad efter jordbruksföretagens innehav av betesdjur 2002-2007¹⁾, hektar

1) Avser betesmark vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

11 Andra källor till statistik om ängs- och betesmark

11.1 Fastighetstaxeringen

Allmän fastighetstaxering av lantbruksfastigheter, vilket innebär taxering av samtliga sådana fastigheter, genomfördes senast 1998 och 2005. Nästa allmänna fastighetstaxering kommer att genomföras 2011. De mellanliggande åren, vart tredje år, genomförs en förenklad taxering som i första hand syftar till att fånga upp förändringar i prisnivåer för lantbruksfastigheter. Den senaste förenklade lantbrukstaxeringen avser 1 januari 2008. Särskild fastighetstaxering innebär en värdering av de fastigheter som förändrats eller tillkommit sedan den förra allmänna eller förenklade fastighetstaxeringen.

11.1.1 Betesmarksarealerna fördelas på olika klasser

Definitionen för betesmark följer svensk standard för ägoslagsklassificering, se avsnitt 3.1. Betesmarken ska dessutom fördelas på olika beskaffenhetsklasser. Med betesmarkens beskaffenhet menas dess produktionsförmåga samt dess bruks- och torrlägningsförhållanden, som ska jämföras med normalförhållandet i området. I tabell 5 anges de beskaffenhetsklasser som finns, samt fördelningen av de taxerade betesmarksarealerna mellan de olika klasserna.

På riksnivå har uppemot hälften av betesmarksarealerna klassats som normala. I övrigt är det en klar övervikt för de sämre klasserna. Tendensen är densamma på länsnivå. I Uppsala, Södermanlands och Jönköpings län är betesmarkerna något bättre klassade än i övriga län. I flera av norrlandslänen, till exempel Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län betesmarkerna istället sämre klassade än riksgenomsnittet.

Fördelningen på de olika klasserna ska göras utifrån för området normal arrondering och normala torrlägningsförhållanden. Klassindelningen innebär att bete för mjölkkor i regel räknas till klass 1 och 2. Till klass 3 räknas betesmark som kan användas lönsamt för andra slaktdjur, till exempel slaktnöt. Betesmark med låg avkastning och kvalitet ingår i klass 4. Till klass 5 räknas mark som används för mindre krävande betesdjur, till exempel får och getter. Mark som inte duger som bete och inte får eller kan omvandlas till skogsmark indelas i regel som övrig mark eller skogsimpediment. Om det finns permanenta vilthägn indelas i regel den inhägnade marken inte som åkermark utan istället som betesmark, skogsmark eller skogsimpediment.

Tabell 5. Beskaffenhetsklasser för taxerade betesmarksarealer 2007, hektar

Län	Klass 1	Klass 2	Klass 3	Klass 4	Klass 5
	Mycket bättre	Bättre	Normal	Sämre	Mycket sämre
	Mer än 30 % högre avkastning och kvalitet.	Mer än 30 % högre avkastning och kvalitet.	Avkastning och kvalitet avviker högst 30 %	Mer än 30 % lägre avkastning och kvalitet	Mer än 30 % lägre avkastning och kvalitet.
	Marken ligger i anslutning till brukningscentrum	Marken ligger inte i anslutning till brukningscentrum			Marken beräknas inom en nära framtid tas i anspråk för virkesproduktion
	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar
Stockholms	96	286	11 803	9 227	2 425
Uppsala	80	375	14 921	9 791	2 744
Södermanlands	9	248	12 311	10 223	2 363
Östergötlands	198	579	27 141	24 669	6 578
Jönköpings	17	580	32 404	22 633	5 196
Kronobergs	15	213	18 385	15 036	5 268
Kalmar	32	837	43 329	28 340	16 765
Gotlands	23	143	8 254	6 748	1 881
Blekinge	-	193	7 234	7 087	3 005
Skåne	366	798	38 749	31 463	11 730
Hallands	8	198	11 715	8 951	3 198
Västra Götalands	189	1 373	50 780	41 065	14 290
Värmlands	108	79	10 714	8 805	4 409
Örebro	92	201	6 572	6 725	3 063
Västmanlands	3	61	6 192	4 544	1 734
Dalarnas	14	159	8 979	6 255	4 181
Gävleborgs	24	158	6 058	5 071	2 562
Västernorrlands	24	115	8 585	6 027	4 512
Jämtlands	51	93	9 824	5 521	3 716
Västerbottens	92	40	5 799	4 023	4 692
Norrbottens	21	59	4 457	3 819	4 078
Hela riket	1 462	6 788	344 206	266 023	108 390
Procent	0,2	0,9	47,4	36,6	14,9

11.1.2 Mer betesmark enligt fastighetstaxeringen än enligt lantbruksstatistiken

På riksnivå visar fastighetstaxeringen på drygt 200 000 hektar mer betesmark än lantbruksstatistiken. Det gäller även om man tar med redovisad betesmark vid företag som har mindre än två hektar åkermark i lantbruksstatistiken. Det är troligt att stora arealer betesmark som i hög grad har växt igen ligger kvar som betesmark inom taxeringen, delvis som en följd av att arealerna från föregående taxering förtrycks på taxeringsblanketterna, och delvis därför att skattesatsen för betesmark är lägre än för skogsmark. Dessutom är det länge sedan skatt krävdes för någon jordbruksmark. Även åkermarksarealen är större enligt fastighetstaxeringen än enligt lantbruksstatistiken, drygt 100 000 hektar större.

Om man verkligen skulle vilja analysera orsakerna till skillnaderna krävs en grundlig undersökning bland innehavarna av dessa marker. Det skulle kunna ske genom telefonintervjuer där markägare och brukare får redogöra för hur markerna ser ut och används. Kanske behövs kartunderlag som stöd vid intervjuerna.

För tidigare årgångar av LBR, (1999 och tidigare) då det fanns information om fastigheter, kan det vara möjligt att via samkörningar med taxeringsuppgifter få detaljerad information om hur skillnaderna är fördelade regionalt och mellan olika typer av jordbruksföretag.

I tabell 6 jämförs fastighetsstatistikens och lantbruksstatistikens betesmarksarealer. Skillnaden mellan de två datakällorna är särskilt stor i skogsbygdsdominerade län. I Värmlands, Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län är betesmarksarealen enligt fastighetsstatistiken mer än dubbelt så stor som motsvarande areal enligt lantbruksstatistiken. En förklaring kan vara att nedläggningen av jordbruksföretag har varit särskilt stor i skogsbygden och där har ofta betesmarkerna fått växa igen. Som nämnts ovan finns en del av dessa arealer kvar som betesmark inom taxeringen.

På Gotland är det tvärtom så att betesmarksarealerna är mindre i fastighetstaxeringen än i lantbruksstatistiken. I Kalmar län där Öland ingår är skillnaden mellan datakällorna något mindre än i de omkringliggande länen. Detta kan vara en effekt av att en del av de alvarmarker som får stöd och som därmed är med i lantbruksstatistiken inte redovisas som betesmark i fastighetstaxeringen.

Även i Dalarnas och Jämtlands län är skillnaderna mellan de två datakällorna mindre än i omgivande län. Här kan det bero på att dessa län har stora arealer av fäbodbete. De två länen har tillsammans mer än 80 procent av landets areal av fäbodbete och inom länen är runt 60 procent av den totala betesmarks- och slåtterängsarealen fäbodbetesareal. Det är troligt att delar av denna fäbodbetesareal inte tas upp som betesmark vid fastighetstaxeringen.

Vid den särskilda studien av betesmark som gjordes av SCB avseende år 1989 kom det fram att nästan 30 procent av jordbruksföretagen med mindre än två hektar åkermark saknade betesmark trots att de enligt fastighetstaxeringen 1988 ägde sådan mark. En del av dessa marker finns möjligen fortfarande kvar, felaktigt redovisade som betesmark i fastighetstaxeringsregistret.

Tabell 6. Jämförelse av betesmarkarealer enligt fastighetstaxeringen och lantbruksstatistiken

	Fastighetstaxeringen		Lantbruksstatistiken ¹⁾		Skillnad
	Betesmark 2007		Betesmark och slåtteräng 2007		Taxerad betesmark minus betesmark och slåtteräng enl. lantbruksstatistiken
	Hektar	Fördelning Procent	Hektar	Fördelning Procent	Hektar
Stockholms	23 837	3	13 737	3	10 100
Uppsala	27 911	4	20 793	4	7 118
Södermanlands	25 154	3	18 847	4	6 307
Östergötlands	59 165	8	46 466	10	12 699
Jönköpings	60 830	8	42 340	9	18 490
Kronobergs	38 917	5	22 536	5	16 381
Kalmar	89 303	12	76 887	16	12 416
Gotlands	17 049	2	28 194	6	-11 145
Blekinge	17 519	2	12 031	2	5 488
Skåne	83 106	11	56 901	12	26 205
Hallands	24 070	3	17 067	3	7 003
Västra Götalands	107 697	15	63 212	13	44 485
Värmlands	24 115	3	8 385	2	15 730
Örebro	16 653	2	9 853	2	6 800
Västmanlands	12 534	2	8 138	2	4 396
Dalarnas	19 588	3	14 347	3	5 241
Gävleborgs	13 873	2	6 705	1	7 168
Västernorrlands	19 263	3	3 110	1	16 153
Jämtlands	19 205	3	14 109	3	5 096
Västerbottens	14 646	2	2 616	1	12 030
Norrbottens	12 434	2	1 544	0	10 890
Hela riket	726 869	100	487 816	100	239 053

1) Avser betesmark vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

11.2 Riksskogstaxeringen

Riksskogstaxeringens främsta uppgift är att beskriva tillståndet, tillväxten och avverkningen i Sveriges skogar. Ända sedan 1920-talet har Riksskogstaxeringen samlat in uppgifter om landets skogar. Statistiken baseras på provytor som läggs ut systematiskt i ett rutnät över all mark i landet. Provytorna inventeras under barmarksperioden av specialutbildad fältpersonal. Dessa registrerar även ägoslag, däribland naturbete, som definitionsmässigt motsvarar betesmark inom svensk standard för ägoslagsklassificering. Definitionen för naturbete är denna: Mark som väsentligen används till bete och som inte plöjs regelmässigt.

Riksskogstaxeringen organiseras av Sveriges lantbruksuniversitet i Umeå. Resultaten redovisas på Riksskogstaxeringens webbplats och är en del av Sveriges officiella statistik. Redovisning finns i form av tabeller, diagram och kartor. Statistiken bygger på ett stickprov av provytor som återinventeras efter ett antal år. För att erhålla tillförlitlig statistisk precision brukar de redovisade värdena baseras på medeltal över flera år, vanligtvis fem år.

11.2.1 Olika betesmarksarealer enligt lantbruksstatistiken och Riksskogstaxeringen

I tabell 7 jämförs naturbetesarealerna avseende 2002-2006 med beräknade medelvärden för samma år enligt lantbruksstatistiken avseende betesmark och slätteräng. På riksnivå är naturbetesarealen runt 50 000 hektar mindre än lantbruksstatistikens betesmarksarealer. På länsnivå konstateras att Riksskogstaxeringens naturbetesarealer är större i en del län men mindre i flertalet av länen. I Södermanlands, Kronobergs, Hallands, Västra Götalands och Värmlands är naturbetesarealen mer än 1 000 hektar större än motsvarande areal med betesmark och slätteräng enligt lantbruksstatistiken. I flertalet av de övriga länen är naturbetesarealen tvärtom mindre. I både Kalmar och i Gotlands län är naturbetesarealen hela 18 000 hektar mindre. En möjlig förklaring kan vara att alvarmarkerna klassificeras annorlunda inom Riksskogstaxeringen. Enligt de definitioner som fältpersonalen använder kan delar av Ölands alvar redovisas som "Berg och vissa andra impediment". Följande definitioner finns i instruktionen för fältpersonalen:

Naturbete

Mark som väsentligen används till bete och som inte plöjs regelmässigt. Ägoslaget kännetecknas ofta av tuvor, sten, viss buskvegetation eller hög markfuktighet. Dessa marker är dessutom vanligtvis sämre belägna i förhållande till bebyggelse än åkermarken. Vid omföring till skogsmark skall dessa marker kunna producera i genomsnitt minst 1 m³sk per hektar och år¹⁰. Bete på impediment förs till respektive ägoslag.

---

¹⁰ En skogskubikmeter per hektar och år.

Berg och vissa andra impediment

Berg i dagen, stenbunden mark, klapperstensfält, gallstränder (kala sand- eller stenstränder), Ölands alvar med flera liknande marktyper där boniteten enligt Jonson understiger 1 m³sk per hektar och år.

Tabell 7. Jämförelse av betesmarksrelaterade arealer enligt Riksskogstaxeringen och lantbruksstatistiken

	Riksskogstaxeringen		Lantbruksstatistiken ¹⁾		Skillnad
	Naturbetesareal 2002-2006		Betesmark och slätteräng 2002-2006		Naturbetesareal minus betesmark och slätteräng
	Hektar	Fördelning Procent	Hektar	Fördelning Procent	Hektar
Stockholms	13 000	3	14 529	3	-2 000
Uppsala	12 000	3	20 495	4	-8 000
Södermanlands	22 000	5	19 366	4	3 000
Östergötlands	39 000	9	47 957	10	-9 000
Jönköpings	42 000	9	43 116	9	-1 000
Kronobergs	29 000	6	23 761	5	5 000
Kalmar	59 000	13	77 480	15	-18 000
Gotlands	12 000	3	29 827	6	-18 000
Blekinge	14 000	3	12 992	3	1 000
Skåne	51 000	11	59 221	12	-8 000
Hallands	23 000	5	17 662	4	5 000
Västra Götalands	76 000	17	67 150	13	9 000
Värmlands	12 000	3	8 782	2	3 000
Örebro	7 000	2	10 239	2	-3 000
Västmanlands	8 000	2	9 926	2	-2 000
Dalarnas	9 000	2	14 146	3	-5 000
Gävleborgs	3 000	1	6 673	1	-4 000
Västernorrlands	3 000	1	3 590	1	-600
Jämtlands	13 000	3	12 468	2	500
Västerbottens	1 000	0	2 725	1	-2 000
Norrbottens	2 000	0	2 234	0	-200
Hela riket	451 000	100	504 340	100	-53 000

1) Avser betesmark vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

11.2.2 Tendens till vissa genomgående skillnader mellan insamlingsmetoderna

I och med att Riksskogstaxeringen är en urvalsundersökning är resultaten behäftade med urvalsfel och andra slumpmässiga fel. På webbplatsen redovisas inga osäkerhetsmått i anslutning till statistiken. Av en arbetsrapport framgår det att de relativa medelfelen för skogsmarksarealen är mellan två och sex procent på länsnivå (SLU 2007). Naturbetesarealerna som är mer sporadiskt förekommande kan antas ha en högre statistisk osäkerhet. Vid jämförelse av resultat för olika år noteras också godtyckliga skillnader som tyder på höga medelfel. För de län som omnämns ovan är skillnaderna ändå genomgående och desamma för flera årgångar. Detta tyder på mer systematiska avvikelser mellan insamlingsmetoderna.

En utmärkande skillnad mellan insamlingsmetoderna är också att arealen åkermark är större enligt Riksskogstaxeringen än enligt lantbruksstatistiken. Skillnaden har varit omkring 300 000 hektar under de senaste åren. Eftersom det är svårt att i fält dra gränsen mellan betesvall (på åkermark) och betesmark skulle en del av skillnaden i statistiken för betesmark mellan datakällorna kunna bero på vissa marker klassats som betesvall i Riksskogstaxeringen medan samma marker redovisats som betesmark inom lantbruksstatistiken.

Tabell 8. Jämförelse av åkermarksarealer enligt Riksskogstaxeringen och lantbruksstatistiken

Tidsperiod	Riksskogstaxeringen	Lantbruksstatistiken	Skillnad
	Hektar	Hektar	Hektar
2002-2006	2 980 000	2 674 530	305 000
2001-2005	2 996 000	2 681 282	315 000
2000-2004	3 008 000	2 681 871	326 000
1999-2003	2 969 000	2 699 122	270 000

För att närmare studera orsakerna till dessa avvikelser vore det lämpligt med en GIS-baserad sambearbetning av provyteresultaten och Jordbruksverkets blockdatabas där skiften med jordbruksstöd finns i digital form. I förlängningen skulle det kunna leda till bättre kvalitet i underlaget för statistiken både för Riksskogstaxeringen och lantbruksstatistiken.

11.3 LIM-projektet

För att följa upp livsmedelspolitikens miljöeffekter var tanken att jordbruksmarkens strukturförändringar skulle ha studerats med 5-åriga intervall inom LIM-projektet. Projektet startade i början av 1990-talet och följde förändringarna i 20 referensförsamlingar med jämn spridning i jordbrukslandskapet. Församlingar valdes för att göra det enkelt att koppla statistik från LBR till den information som samlades in i studien. Projektet avslutades 1995 i samband med EU-inträdet.

Markytorna tolkades och typbestämdes med hjälp av infraröda flygfoton. Varje avgränsad yta klassificerades som något av följande markslag: åker, svårklassificerad åker, kultiverad gräsmark, naturligt gräsmark, skog/skogsdunge, tomtmark eller övrig mark. Till svår-

klassificerad åker räknades marker i en övergångsfas mellan åker och gräsmark, som fortfarande uppvisade plogspår.

Under åren 2001–2003 genomfördes en uppföljning av miljöstödens effekter på landskapet via LIM-församlingarna. Genom att jämföra informationen om ytornas markslag enligt LIM med Jordbruksverkets blockdatabas - som omfattar all jordbruksmark med jordbruksstöd - kunde miljöstödens inverkan på markanvändningen analyseras (LIM 2005). Resultaten visade att 45 procent av den naturliga gräsmarken och 25 procent av den kultiverade gräsmarken i LIM-församlingarna hade miljöstöd. Av de resterande gräsmarkerna gick en relativt stor andel att återfinna i blockdatabasen, men merparten ingick inte alls i stödsystemen (icke blockbildad gräsmark). Det kan noteras att nästan 1 700 hektar som varit underlag för miljöstöd för betesmark eller slåtteräng klassats som åker, skog, tomtmark eller övrig mark vid flygbildstolkningen. Detta kan bero på svårigheter att avgränsa betesmark och slåtteräng från de nämnda markslagen både i verkligheten då gränserna för miljöstödsarealerna dras upp och vid flygbildstolkningen inom LIM-projektet.

Av tabell 9 framgår hur förhållandet mellan naturlig och kultiverad gräsmark enligt LIM varierade efter betesmarksklass utifrån anslutningen till miljöstödet. Det bör dock påpekas uppgifterna baseras på litet underlag och att församlingarna inte är utvalda för att vara representativa för landets betesmarker. De summerade resultaten från församlingarna måste därför tolkas med försiktighet. Några långtgående slutsatser på riksnivå går inte att dra utifrån förhållandena i de 20 församlingarna.

Tabell 9. Naturliga och kultiverade gräsmarker i LIM-församlingarna, uppdelade på om arealerna hade miljöstöd eller inte år 2000, hektar

	Naturlig gräsmark	Kultiverad gräsmark	Övrig mark ¹⁾	Totalt
Betesmark och slåtteräng med miljöstöd	2 725	1 923	1 668	6 316
Betesmark och slåtteräng utan miljöstöd ²⁾	27	25	20	72
Övrig blockbildad mark	1 348	2 317	48 171	51 836
Övrig icke blockbildad gräsmark	1 926	3 400	–	5 326

1) Åker, skog, tomtmark eller övrig mark.

2) Anmäld som betesmark eller slåtteräng i stödansökan men utan miljöstödsansökan.

Några av slutsatserna från uppföljningen var som följer:

- Miljöstödet till betesmarker och ängar har styrts till värdefulla marker. Detta framgår av att andelen naturlig gräsmark var högre på marker med stöd.
- Det fanns stora arealer gräsmark som inte hade miljöstöd och som därmed till stor del är i en igenväxningsfas.
- Hävden var bättre på gräsmarker med betesmarksstöd.
- Det förekom en avsevärd mängd hävdad gräsmarksareal utan att dessa arealer gavs ekonomisk ersättning via jordbrukspolitikerna.
- Miljöstöden bevarar och förbättrar skötseln av ängar och betesmarker men trots detta pågår totalt sett en igenväxning i odlingslandskapet.

Det blir sannolikt ingen ytterligare uppföljning av LIM-församlingarna. Motsvarande information är tänkt att komma från programmet för Nationell övervakning av landskapet i Sverige (NILS).

11.4 Marktäckedata

11.4.1 Svenska Marktäckedata kombinerar satellitbilder och registerdata

EU initierade 1985 programmet CORINE (Coordination of Information on the Environment) där ett av projekten är CORINE Land Cover. Projektets mål är att producera en mellan länderna jämförbar och aktuell databas för miljöområdet där olika markanvändnings- och vegetationstyper redovisas. Huvudansvaret har EU:s miljöorgan European Environment Agency (EEA) i Köpenhamn. Själva uppbyggnaden har de enskilda länderna ansvarat för, med bidrag från EU. Även många länder i Europa utanför EU har producerat denna databas.

Nomenklaturen är ursprungligen anpassad för medelhavsländerna. Den är uppbyggd i tre nivåer och utgör en blandning av vegetations- och markanvändningsklasser. Av de 44 klasserna förekommer 35 klasser i Svenska CORINE Land Cover.

För att bättre uppfylla svenska behov har även en mer detaljerad produkt kallad Svenska Marktäckedata (SMD) tagits fram.

SMD är en databas som tillhandahålls av Lantmäteriet. Den ger information om markanvändning, markslag och vegetation. SMD är framtagen genom tolkning och klassificering av satellitdata i kombination med Lantmäteriets övriga produkter samt data från andra myndigheter. Produktionen av SMD har skett i olika etapper under 2002 och 2003. Databasen redovisar ett 60-tal klasser. Minsta karteringsenhet är 1-5 hektar och i några fall 25 hektar, beroende på klass.

11.4.2 Definitioner för betesmarker i Svenska Marktäckedata

Definition: Gräsmark som används för eller har använts för bete eller slåtter och som inte ingår i ett rotationsbruk. Träd eller buskar täcker < 30 procent av ytan. Minsta redovisningsenhet är två hektar i SMD.

Förtydligande: Gräsmarkerna är hävdade och kan vara gödslade, påverkade av insådd vall, kemisk bekämpning eller dränering. Betesmark med träd eller buskar som täcker >30 procent av ytan karteras som skogs- eller buskmarksklass.

Gräsmarker som inte är kreatursbetade (ej renbete) och med klimatisk eller annan naturlig påverkan som förhindrar eller försvårar träd- eller buskväxt förs till 'Naturlig gräsmark'.

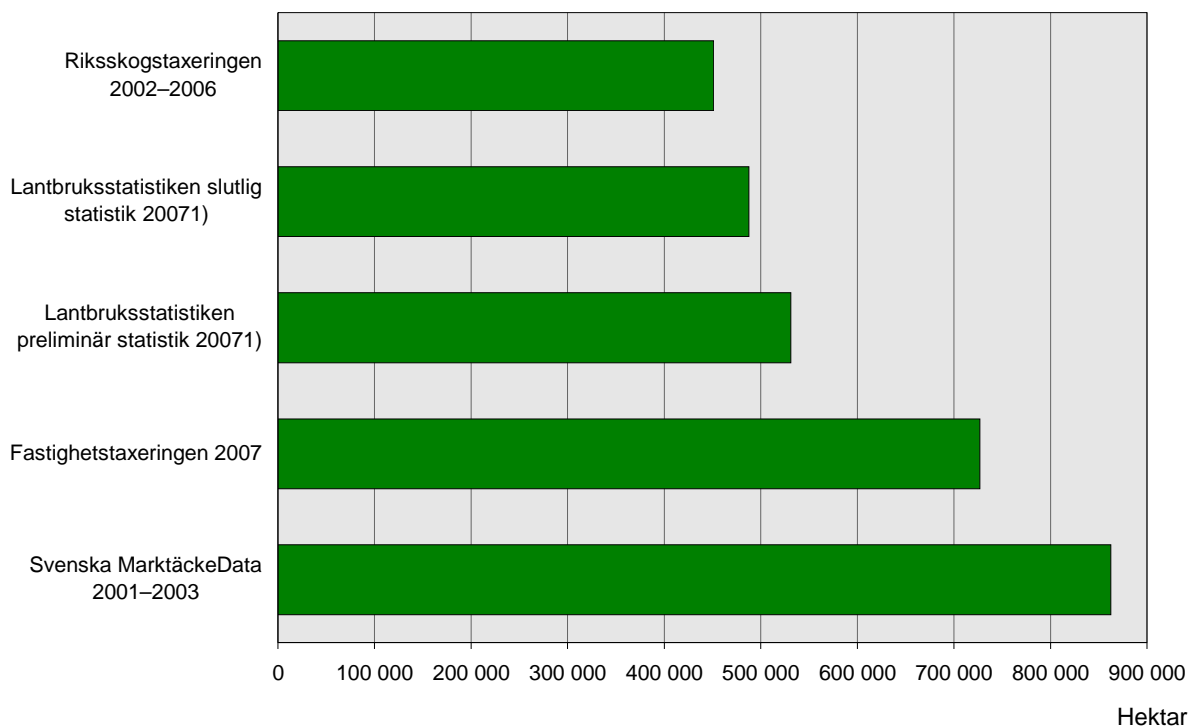
EEA: Avvikelse från EEA (2000) är att betesmark på nedlagd åkermark (som ej brukats på minst tre år) kan tillfalla åkermark om de ingår i Lantmäteriets åkermark (ett kartskikt som används vid GIS-analyser). Möjlig avvikelse är även att trädbevuxen betad ängsmark (med träd och buskar upp till 50 procent täckning) inte tillfaller betesmark utan i första hand en skogsklass eftersom de troligen återfinns inom skogsmarken i Lantmäteriets databaser. Det är dock tveksamt om det finns ytor >25 hektar av denna karaktär.

Näralliggande klasser i SMD är åkermark, naturlig gräsmark (med underklasserna gräshed och örtäng) och hedmark.

11.4.3 Stora betesmarksarealer i Svenska Marktäckedata

På riksnivå är betesmarksarealen enligt SMD drygt 860 000 hektar. Det är uppemot 400 000 hektar mer än vad som redovisas i lantbruksstatistiken. I samband med de fältinventeringar som genomfördes då SCB utprovade en metod för att hitta betesmark utanför statistiken (avsnitt 9.4) konstaterades vid upprepade tillfällen att arealer som enligt SMD var betesmark kunde vara skogsbeväxta eller dylikt. Via underhandskontakter med personer som kände till SMD blev det också bekräftat att kvaliteten för betesmarksarealerna i SMD var skakig.

Diagram 31. Betesmark enligt Svenska Marktäckedata, fastighetstaxeringen, lantbruksstatistiken och Riksskogstaxeringen på riksnivå, hektar

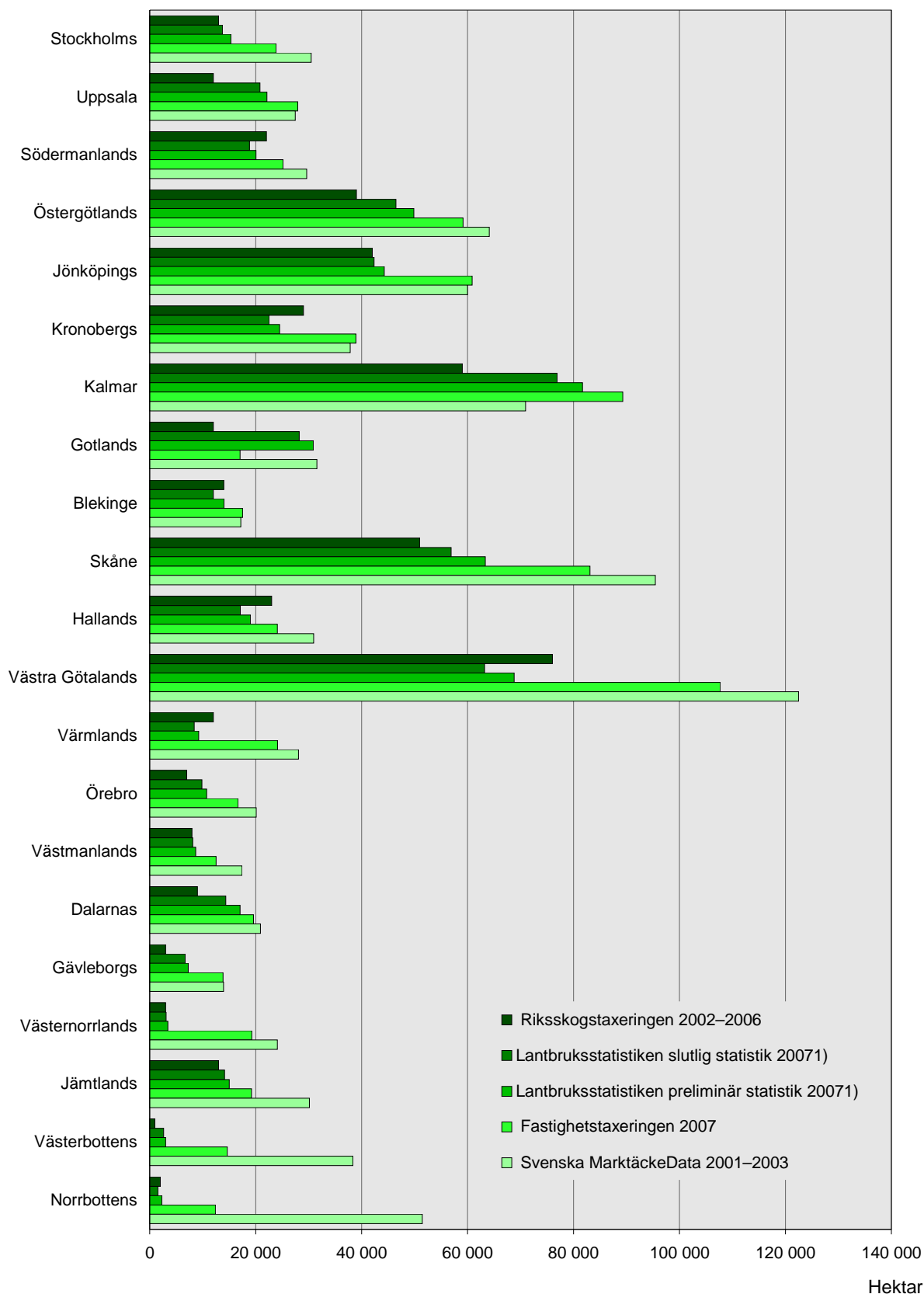

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

I diagram 32 jämförs betesmarksarealer på länsnivå enligt SMD med övriga tillgängliga datakällor. Särskilt i norrlandslänen verkar SMD ge en överskattning av betesmarksarealen. Enligt en kommentar från personal vid Länsstyrelsen i Västerbottens län finns det längs med älvdalarna stora arealer som lämpar sig väl för bete men som i dagsläget inte utnyttjas. Dessa arealer kan ha tolkats som betesmark inom SMD. Möjligen har också en del myrmarker och fjällhedar redovisats som betesmark inom SMD.

Även Västra Götalands län har förhållandevis stora arealer betesmark enligt SMD. Här kan det till exempel handla om ljunghedar och mosaikbetesmarker som inte alltid ingår i lantbruksstatistiken. För Kalmar och Gotlands län är det tvärtom så att lantbruksstatistiken har betesmarksarealer som är större eller i samma storleksordning som SMD. Detta bedöms vara en följd av miljöstödet till alvarbete. I Dalarnas län är det troligen miljöstödet till fäbodbete som medfört att lantbruksstatistiken visar relativt stora betesmarksarealer jämfört med de övriga datakällorna.

Diagram 32 Betesmark enligt Svenska Marktäckedata, fastighetstaxeringen, lantbruksstatistiken och Riksskogstaxeringen på länsnivå, hektar

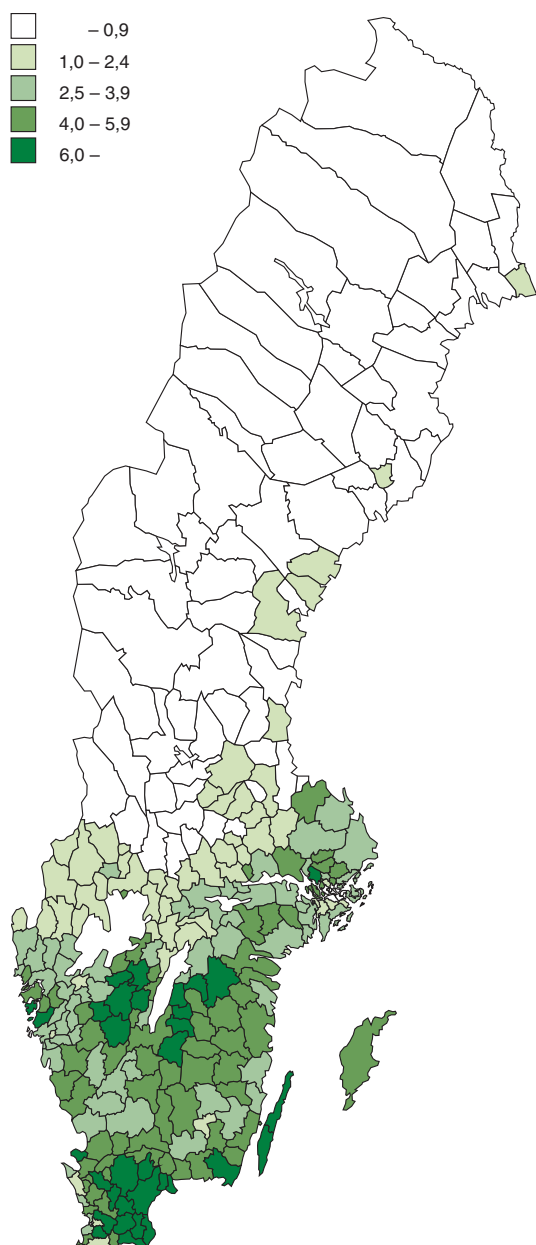

1) I den preliminära statistiken ingår arealerna från samtliga ansökningar om arealbaserade stöd. I den slutliga statistiken ingår enbart arealerna vid jordbruksföretag med mer än två hektar åkermark.

11.4.4 Statistik på kommunnivå via Svenska Marktäckedata

Databasen SMD har av Lantmäteriet ställts till SCB:s förfogande för framställning av officiell statistik på kommunnivå. Definitionen för betesmark är: Mark som används eller lämpligen kan användas till bete och som inte är lämplig att plöja. I SCB:s publikation Marktäckedata 2000 som i övrigt till största delen baseras på SMD har uppgifter om betesmark hämtats från fastighetstaxeringen eftersom ingen annan källa gav möjlighet till kommunal redovisning i överensstämmelse med den vedertagna och sedan länge använda definitionen. Förhållandena avser slutet av år 2000. I några fall då uppgiften om areal betesmark från fastighetstaxeringen varit uppenbart felaktig har motsvarande areal istället hämtats från satellitbildstolkningen enligt SMD.

Figur 2. Betesmark enligt fastighetstaxeringen och Svenska Marktäckedata kommunvis. Procent av total landareal år 2000

11.5 Ängs- och betesmarksinventeringen

Jordbruksverket har genomfört en omfattande inventering av de mest värdefulla betesmarkerna. Inventeringen genomfördes i fält av personal från länsstyrelserna under perioden 2002–2004. Sammanlagt 270 000 hektar inventerades, varav cirka 40 000 hektar var betesmark som inte fanns med i underlaget för den officiella statistiken. Ängs- och betesmarksinventeringen beskrivs närmare i avsnitt 9.3.

11.6 NILS-programmet

Nationell Inventering av Landskapet i Sverige (NILS) är en del av Naturvårdsverkets nationella miljöövervakning och omfattar alla landmiljöer – jordbruksmark, våtmark, bebyggd miljö, skogmark, kust och fjäll. Programmet startade år 2003 och drivs operativt av Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för skoglig resurshushållning i Umeå. Finansieringen står Naturvårdsverket för. NILS-programmet kan ses som en efterföljare till LIM-projektet.

Det primära syftet med NILS är att studera förutsättningarna för biologisk mångfald, men även landskapets utveckling över tiden. NILS genomförs som ett stickprov och består av 631 permanenta provrutor, 5*5 km stora så kallade "Landskapsrutor". Rutorna är fördelade över hela landet, med viss tonvikt på jordbruks- och fjällområden. Varje år inventeras cirka 120 rutor. Återinventering kommer att genomföras med femårs intervall. Inventeringarna baseras på en kombination av flygbildstolkning och mätningar i fält. Särskild vikt läggs vid en centralt belägen "Kilometerruta" vid såväl flygbildstolkningen som fältarbetet.

Från år 2006 ingår en inventering av ett urval av ängs- och betesmarksobjekt inom landskapsrutorna, baserade på Jordbruksverkets Ängs- och betesmarksinventering som genomfördes 2001-2004. Detta tillägg i NILS finansieras av Jordbruksverket. Syftet är att följa kvalitetsförändringar på ett sätt som beskriver markernas värde för biologisk mångfald, bland annat som underlag för utvärderingen av miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*.

Via provytorna får man ett representativt stickprov av hela Sveriges landyta. Provytorna ska bilda underlag för att beräkna mängd, tillstånd och förändringar för arealer av olika naturtyper. Hittills har ett omdrev av inventeringen genomförts och under 2008 påbörjades återinventeringen av rutorna. Resultat från det första omdrevet avseende arealer av olika marktyper kommer successivt att publiceras på NILS-programmets hemsida.

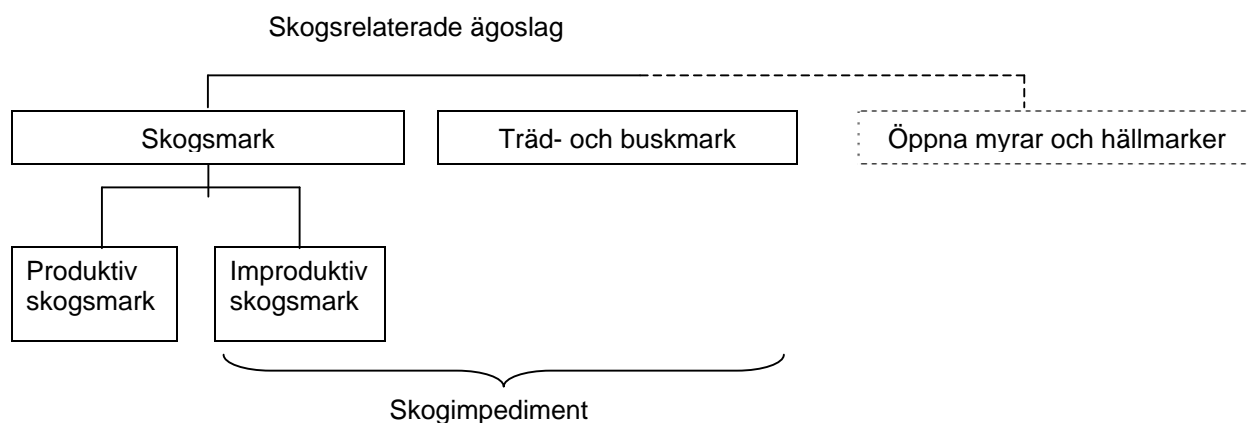

12 Ny definition av skogsmark

12.1 Indelningen av skogsrelaterade ägoslag anpassas till internationella definitioner

Under 2008 har regeringen lagt fram en skogspolitisk proposition där det bland annat har föreslagits att definitionen av begreppet skogsmark ändras så att den bättre stämmer överens med den definition som används av FN:s livsmedels och jordbruksorganisation (FAO). Nytt är att skogsmark delas upp i produktiv respektive improduktiv skogsmark. Begreppet träd- och buskmark införs. Begreppet skogliga impediment förtydligas så att det framgår att detta begrepp innefattar improduktiv skogsmark samt träd- och buskmark. Jämfört med nuvarande ägoslagsindelning utvidgas skogsmarksbegreppet vilket innebär att skogsmarksarealen enligt statistiken kommer att vara större än tidigare. Till exempel kommer den skogsmark som är formellt skyddad och delar av de skogliga impedimenten att räknas som skogsmark enligt förslaget. Mark som enligt den nu gällande definitionen klassificeras som skogsmark benämns i förslaget produktiv skogsmark. Propositionen har godkänts i sin helhet och ändringarna kommer att träda i kraft den 1 januari 2009.

Figur 3. Ny indelning av skogsrelaterade ägoslag från och med 2009

12.2 Ny definition för skogsmark i skogsvårdslagen

Den nya definitionens lydelse enligt kommande ändringar i skogsvårdslagen:

1. Skogsmark

Mark inom ett sammanhängande område där träden har en höjd av mer än fem meter och där träd har en kronslutenhet av mer än tio procent eller har förutsättningar att nå denna höjd och kronslutenhet utan produktionshöjande åtgärder.

2. Produktiv skogsmark

Skogsmark som enligt vedertagna bedömningsgrunder kan producera i genomsnitt minst en kubikmeter virke per hektar och år.

3. Skogligt impediment

Improduktiv skogsmark och träd- och buskmark. Med improduktiv skogsmark avses skogsmark som inte är produktiv enligt punkt 2. Med träd- och buskmark avses mark som inte är skogsmark enligt definitionen i punkt 1 och som uppfyller minst ett av följande kriterier:

- a. Träden har en höjd av mer än fem meter och en kronslutenhet av mer än fem procent.
- b. Den sammanlagda täckningen av träd och buskar högre än 0,5 meter är minst tio procent
- c. Förutsättningarna finns att nå gränsvärdena i a. eller b. utan produktions höjande åtgärder.

Som skogsmark eller träd- och buskmark enligt punkterna 1-3 anses inte sådana områden där marken i väsentlig utsträckning används för jordbruksändamål, hör till byggnader eller anläggningar eller används för annat ändamål än att tillgodose intressen som kan hänföras till träden och vegetationen.

12.3 Ändrad skogsmarksdefinition kan påverka redovisningen av andra ägoslag

Skogsmark enligt den föreslagna definitionen överensstämmer bättre med statistik som tas fram med hjälp av flygbilder och satellitbilder. Förutsättningarna för en korrekt begrepps-användning i sådana studier underlättas om krontäckningen är ett viktigt inslag i avgränsningen av skogsmarken. Vid Riksskogstaxeringens fältstudiebaserade inventeringar kan skogsmarken avgränsas enligt både den gamla och den nya definitionen utan problem. Möjligen kan det i vissa fall vara svårt att i fält avgöra om marken används som skogsbete och därmed ”i väsentlig utsträckning används för jordbruksändamål”.

När markanvändningsstatistiken baseras på information från lantbrukarna blir det de aktuella stöden som styr hur marken redovisas. Skogsbete redovisas då som betesmark även om ”träden har en höjd av mer än fem meter och där träd har en kronslutenhet av mer än tio procent”. Här kan det finnas en risk för dubbelredovisning om inte tydliga begrepps-förklaringar tas fram.

SCB har i sitt remissvar påpekat att definitioner av markslag som indirekt berörs av den nya skogsmarksindelningen bör ses över och samordnas så att dubbelredovisning undviks. Till exempel bör det klargöras hur den nedlagda jordbruksmarken ska klassificeras. Med den kommande definitionen av skogsmark och nuvarande definitioner av ägoslagen åkermark och betesmark är det oklart hur den nedlagda jordbruksmarken ska hanteras i klassificerings-sammanhang.

13 Ny definition av jordbruksföretag

Definitionen av jordbruksföretag har i princip varit oförändrad under ett halvsekel. Det var i slutet av 1960-talet som gränsen två hektar åkermark infördes för företag som skulle ingå i lantbruksregistret. EU-inträdet innebar att Sverige kontrollerade i vad mån den svenska definitionen behövde modifieras. Slutsatsen blev att den svenska lydelsen kunde behållas nationellt.

De trösklar som tillämpats för vilka jordbruksföretag som ska ingå i statistiken har också varit stabila över tiden. Från år 2010 förväntas dock EU ändra på systemet för trösklar. Det är ännu inte klart vilka konsekvenserna för den svenska statistiken kommer att bli.

14 Vad kommer att hända framöver?

14.1 Ändrade stöd kan försämra underlaget för statistiken

Både den svenska och den europeiska jordbrukspolitiken har vid ett flertal tillfällen ändrats med förhållandevis kort varsel. Det är därmed svårt för lantbrukare att planera långsiktigt. Något som dock varit föremål för diskussion en tid är planerna på en utfasning av jordbruksstöden. De miljörelaterade arealstöden, som till exempel betesmarksstödet, kan däremot bedömas bli kvar under en överskådlig framtid.

För att minska uppgiftslämnarbördan för lantbrukarna kan den årliga redovisningen av grödkoder på skiftesnivå komma att upphöra. Det betyder i så fall att det kommer att saknas möjlighet till årlig uppföljning av totala arealer av olika betesmarkstyper framöver. Via strukturundersökningarna erhålls uppgifter vart tredje år. Så länge som betesmarksstödet behålls kommer det sannolikt att finnas information om stödarealer uppdelat på betesmarkstyper.

14.2 Preliminära statistiken kommer att likna den slutliga

Sedan år 2003 har olika populationer av jordbruksföretag varit underlag för preliminär och slutlig statistik för betesmarken. I den preliminära statistiken har alla företag som sökt stöd ingått. I den slutliga statistiken har även företag som inte sökt stöd men som svarat på strukturundersökningen ingått. Dessutom har ett tröskelvärde tillämpats på så sätt att bara företag med minst två hektar åkermark har ingått i den slutliga statistiken. Från och med år 2009 kommer troligen samma population av jordbruksföretag att användas för den preliminära statistiken som för den slutliga.

14.3 Statistiken om stöden behöver byggas ut

En stor del av betesmarksarealerna, och framförallt en stor del av slätterängsarealerna, finns vid jordbruksföretag med mindre än två hektar åkermark. Om två-hektarsgränsen införs även för den preliminära officiella statistiken finns ett behov av att följa de totala betesmarksarealerna som får stöd. Detta kan till viss del göras via Jordbruksverkets hemsida under ”Stöd till landsbygden” där stödbelopp och stödarealer redovisas. Här är merparten av uppgifterna dock redovisade endast på riksnivå. För att få fullgod information behövs även data på länsnivå och för olika typer av betesmark och slätteräng. En brist är också att statistiken ändras i takt med att stödärenden handläggs. Det medför att statistik som tagits ut vid olika tidpunkter kan ha olika värden. För att undvika missförstånd som beror på sådana ändringar bör stödstatistiken frysas vid ett i förväg bestämt datum.

14.4 Nya ägoslagsdefinitioner kanske behövs

Inför stödansökningarna 2008 ändrades reglerna för vilka betesmarker som kunde vara underlag för stöd. Under hösten har EU-kommissionen kritiserat dessa regler och menat att de innehåller för många undantag. Kommissionen tycker att det är bra att Sverige vill bevara den biologiska mångfalden i betesmarkerna men ifrågasätter om vissa av dessa marker ska få gårdsstöd. För en del av markerna kan andra typer av stöd vara aktuella. En öppen fråga är hur dessa marker ska redovisas i statistiken.

Redan i dagsläget är det oklart hur den nya grödkoden mosaikbetesmark ska hanteras i lantbruksstatistiken. Hittills har arealerna inte redovisats alls, men i och med att de används inom jordbruket bör det utredas hur arealerna ska redovisas framöver inom lantbruksstatistiken.

Som en följd av att EU kritiserat kvaliteten på de arealuppgifter som används i svenska stödansökningar har Jordbruksverket under 2008 dragit igång en total inventering av all jordbruksmark. Arbetet ska vara färdigt 2009. Marker som inte godkänns hamnar i ett sorts mellanläge definitionsmässigt eftersom de inte kan räknas som jordbruksmark i stödsammanhang men ändå anses vara och används som jordbruksmark av de lantbrukare som sökt stöden. Möjligen kan det finnas ett behov av att återuppliva begreppet "Andra gräsbärande marker" – ett markslag som användes inom lantbruksstatistiken under åren 1966-1976.

Även som en efterverkning av den nya skogsmarksdefinitionen kan en översyn av övriga ägoslag bli nödvändig. SCB har i sitt remissvar till den aktuella utredningen "Förslag till ny svensk indelning av skogsrelaterade ägoslag" påpekat att det är angeläget att en samlad beskrivning framställs av definitioner och begreppsförklaringar samt deras inbördes relationer.

14.5 Gräsmarker binder koldioxid – ny forskning

Oväntat stora mängder kol binds i naturbetesmark visar ny forskning. Med avancerad mätteknik har forskare från åtta EU-länder mätt hur mycket koldioxid som släpps ut och tas upp från olika gräsmarker. På marker som motsvarar svensk betesmark handlar det om en inlagring av uppemot fyra ton koldioxid per hektar och år. Det EU-finansierade projektet har visat att gräsmarker som inte plöjs har en större positiv effekt som upptagare av koldioxid än vad man tidigare känt till. Huvudargumentet för att bevara betesmarkerna har varit att värna den biologiska mångfalden. Med de nya rönen kan också klimatfrågan bli ett starkt argument.

14.6 Mer betesmark kommer med i EU-statistiken

De aviserade förändringarna av trösklar i EU:s förordning för strukturundersökningar 2010 kommer att påverka både antal företag och redovisade arealer i jordbruksstatistiken. Det är i dagsläget inte möjligt att säkert kvantifiera effekterna av ändringarna eftersom vissa nationella anpassningar får göras (och ännu inte beslutats i Sverige).

Den mest påtagliga förändringen som påverkar betesmarksredovisningen är att alla företag med minst fem hektar utnyttjad jordbruksmark ska ingå i populationen jordbruksföretag. I den tidigare svenska tillämpningen av EU-definitionen har en minimigräns på två hektar åker använts vad gäller arealavgränsning. Betesmarken har således inte påverkat trösklarna i undersökningen tidigare men framöver kommer till exempel rena betesmarksföretag om minst fem hektar att ingå i populationen.

14.7 Intensivodling av skog på marginella marker

Sveriges lantbruksuniversitet har fått ett regeringsuppdrag att under 2008 och 2009 utreda möjligheter till intensivodling av skog på mark som saknar höga naturvärden. Utredningsarbetet ska fokusera på skogsbruksmodeller avsedda för nedlagd jordbruksmark och på skogsmark som tidigare varit jordbruksmark. Det kan bland annat innebära att oanvända betesmarker och betesmarker som håller på att växa igen kan komma att intensivodlas med skog. Det finns därmed en risk att en del av förutsättningarna för bevarad och förstärkt biologisk mångfald går förlorade. En avgörande fråga blir att fastställa de kriterier som ska gälla för marker som saknar höga naturvärden.

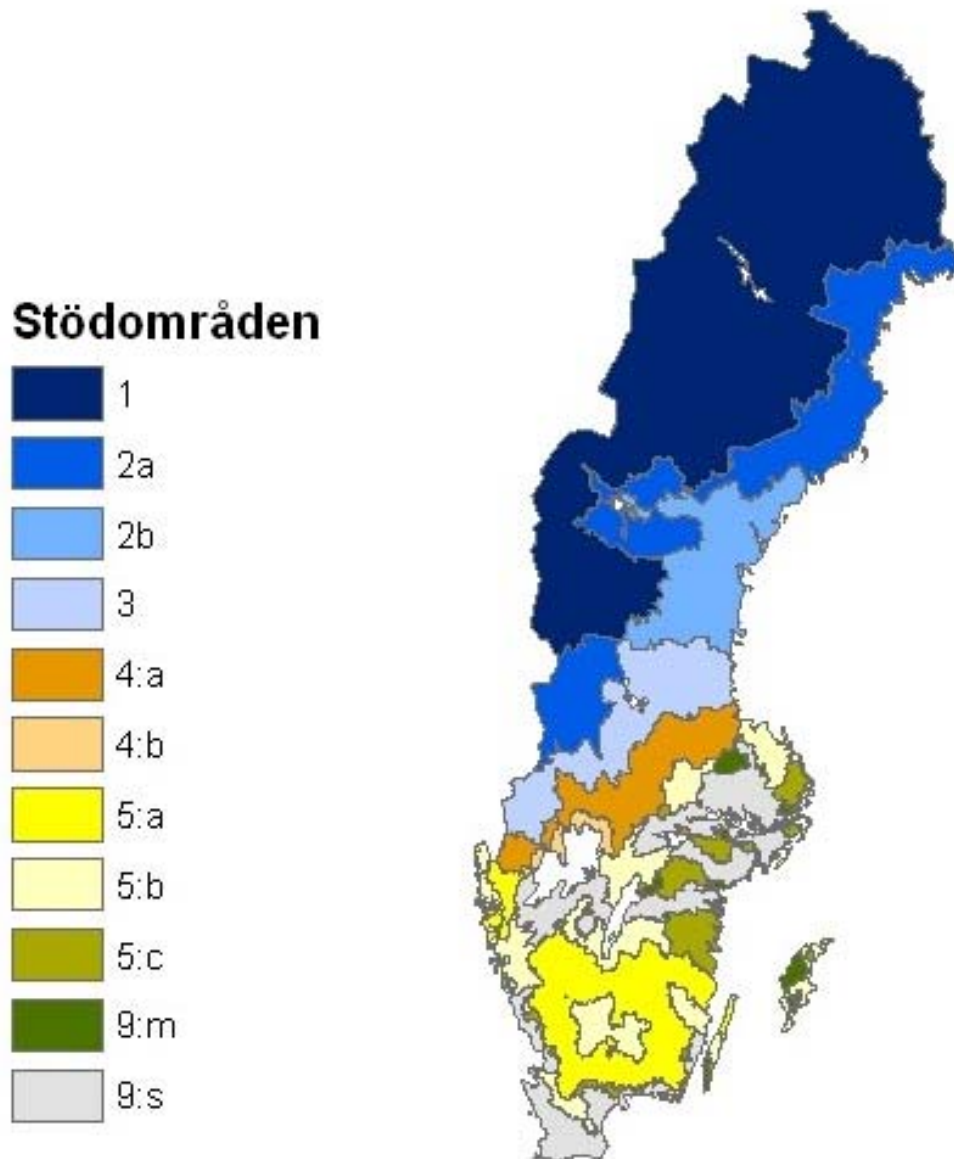
15 Referenser

- Jordbruksverket 1998. Lägesrapport från projektet CAP:s miljöeffekter. Rapport från Jordbruksverket, Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet.
- Jordbruksverket 1999. Miljöeffekter i Sverige av EU:s jordbrukspolitik. Rapport från projektet CAP:s miljöeffekter. Rapport 1999:28.
- Jordbruksverket 2003. Jordbrukspolitiken och miljön. Rapport från projektet CAP:s miljöeffekter. Rapport 2003:2.
- Jordbruksverket 2005. Ängs- och betesmarksinventeringen 2002-2004. Rapport 2005:1.
- Jordbruksverket 2004. Datakällor och metoder för studier av nedlagd jordbruksmark. Rapport 2004:18.
- Jordbruksverket 2006. Exploatering av jordbruksmark vid bebyggelse- och vägutbyggnad 1996/98-2005. Rapport 2006:31.
- Jordbruksverket 2007. Ett rikt odlingslandskap – underlag för fördjupad utvärdering 2008. Rapport 2007:15.
- Jordbruksverket 2008. Kartläggning av mark som tagits ur produktion. Rapport 2008:7.
- LIM 1998. LIM-projektets slutrapport. Utvärdering av livsmedelspolitikens miljöeffekter. Naturvårdsverket, Jordbruksverket och Riksantikvarieämbetet.
- LIM 2005. En uppföljning av LIM:s referensområden. Odlingslandskap i förändring. Naturvårdsverket, Jordbruksverket och Riksantikvarieämbetet. Rapport 5420.
- Länsstyrelsen i Västerbotten 2006. Miljömålen i Västerbotten – Hinner vi? Meddelandeserien 2006-15.
- Marktäckedata. www.scb.se/templates/Product___106157.asp
- Miljömålsportalen. www.miljomal.nu
- Naturvårdsverket 1997. Ängs- och hagmarker i Sverige. Rapport 4819.
- NILS. www.nils.slu.se
- Regeringen 2007. En skogspolitik i takt med tiden. Regeringens proposition 2007/08:108.
- Riksskogstaxeringen. www-riksskogstaxeringen.slu.se
- SCB 1983. Lantbruksräkningen 1981. Del 1. Statistiska centralbyrån.
- SCB 1990a. Betesmarker – historiska data. Na 36 SM 9001. Statistiska centralbyrån.
- SCB 1990b. Betesmarkens omfattning och användning 1989. Specialstudie. J13 SM 9003. Statistiska centralbyrån.
- SCB 1994. Rapporter från lantbruksräkningen 1992. J 13 SM 9302. Statistiska centralbyrån.
- SCB 2005. Inventering av ängs- och betesmark utanför blockdatabasen. Provundersökning hösten 2004. PM RM/L 2005:1. Statistiska centralbyrån.
- Skatteverket. www.skatteverket.se
- SLU 2007a. Förslag till ny svensk indelning av skogsrelaterade ägoslag. Dnr SLU ua 12-2432/07. Sveriges lantbruksuniversitet.
- SLU 2007b. Precisionen i Riksskogstaxeringens skattningar 1998-2002. Arbetsrapport 167 2007. Sveriges lantbruksuniversitet.

Bilaga 1

Karta över områden inom LFA (Less Favoured Areas) stödet

Jordbruksverkets rapporter 2008

1. Terminshadel med jordbruksprodukter – *översikt*
2. Förädlade livsmedel på den internationella arenan – *studie över handeln med livsmedelsindustriprodukter 1995–2005*
3. Växtskyddsmedel och miljöeffekter – *rapport från projektet CAP:s miljöeffekter*
4. Myndigheters kostnader och åtgärder vid hanteringen av EG-stöd 2007
5. Mervärden för svenskt kött – *studie 2007*
6. Jordbruksverkets foderkontroll 2007 – *Feed Control by the Swedish Board of Agriculture 2007*
7. Kartläggning av mark som tagits ur produktion
8. Utformning av stöd till biogas inom landsbygdsprogrammet
9. Kartering av jordbruksmark med höga naturvärden (HNV) i Sverige
10. Prisutveckling och lönsamhet inom ekologisk produktion
11. Minska jordbrukets miljöpåverkan!
12. Jordbruket om tio år – *Hur påverkar omvärlden?*
13. Miljöeffekter av slopad uttagsplikt – *rapport från projektet CAP:s miljöeffekter*
14. Hållbar användning av växtskyddsmedel – *förslag till handlingsprogram*
15. Samordning av informationskrav
16. Begreppet kvalitet inom livsmedelssektorn
17. Livsmedelsföretagen och exportmarknaden – *Vilka faktorer stimulerar företagensexportdeltagande?*
18. Kunskap om mångfald – *Verksamhetsberättelse för POM 2007*
19. Konsekvens av angrepp av tallvedsnematod i svensk skog
20. Sveriges utrikeshandel med jordbruksvaror och livsmedel 2005–2007
21. Marknadsöversikt – *vegetabilier*
22. Analys av hur förslaget till ändringar i EU:s regelverk för växtskyddsmedel påverkar svensk odling
23. Kompetensutvecklingsinsatser inom miljö- och landsbygdsprogrammet 2000–2006 – *en metautvärdering*
24. Ett djurskydd i förändring – *genom tillämpning av djuromsorgsprogram, likvärdiga och riskbaserade kontroller samt en utvecklad förprovning*
25. Beslut från kunskaps- och rådgivningsprojektet Greppa Näringen – *Åren 2000–2006*
26. Värdering av betesmarker
27. Motåtgärder i växtodlingen efter ett nedfall av radioaktivt cesium vid olika nedfallsnivåer och årstider
28. Indikatorer för biotoper i odlingslandskapet – *en förstudie med hjälp av den svenska rödlistan*
29. Global livsmedelstrygghet

Rapporten kan beställas från
Jordbruksverket,
551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00 (vx)
Fax 036 34 04 14
E-post: jordbruksverket@sjv.se
Internet: www.sjv.se

ISSN 1102-3007
ISRN SJV-R-08/30-SE
SJV offset, Jönköping, 2008
RA08:30